एदप्राङ्नेनमःयङ्क्तिःसाजयत्याद्याययाश्रुत्वादिरूपत्या॥व्यज्यंतेशाद्रूपाणिपरयत्य
मसंनिधेः॥१धातोःआद्यतीआध्यायांतंवक्ष्यमाणाःप्रत्ययाधातोर्ङ्ङीयाःतेषांदौदशाल
काराःयदर्थंतेलट्लिट्लुट्लृट्लेट्लोट्लङ्लिङ्लुङ्लृङ्लःकर्मणिचभावेक्रि
याकर्मकैभ्यःलकाराःसकर्मकाद्धातोःकर्मणिकर्तरिचास्युः॥अकर्मकाद्भावेकर्तरि
चस्युः॥प्रत्ययःपरश्चित्यनुवर्त्ततेवर्त्तमानेलट्॥प्रारब्धापरिसमाप्तक्रियोपलक्षितेकाले
वाच्येधातोर्लट्प्रत्ययःस्यात्॥अटावितौआदेशविधानसामर्थ्यात्स्थानेसंज्ञालस्य
त्यधिकृत्यतिङ्शितश्चतस्रजि॥सिप्थसाथांमिप्वस्मस्ताआतांझथासाथांध्वमिड्
ढ्वमट्वहिमहिङ्॥एतेष्टादशलस्यादेशाःस्युःपटडाङ्तःलडितिदशालकाराउच्यंतेलःपर
स्मैपदं॥लादेशाःपरस्मैपदसंज्ञाःस्युःतडानावात्मनेपदं॥तडितिप्रत्याहारःतादि

×स्थरितत्रिनःकर्तरिप्रत्येक्रियाफलेकि॥स्थरितेतोत्रितश्चधातोरात्मनेपदंस्यात्×

आत्मनेपद×

र्नवकःशानच्कानचौचएतेसंज्ञाःस्युःसर्वेसंज्ञापवादःशेषात्कर्तरिपरस्मैपदंआत्म
नेपदनिमित्तहीनाद्धातोःकर्तरिपरस्मैपदंस्यात्॥अनुदात्तडित्तआत्मनेपदं॥
दात्तेतोडित्तश्चधातोरात्मनेपदंस्यात्वर्तमानिक्रियाफले॥तिङ्स्त्रीणित्रीणिप्र
थममध्यमोत्तमाः॥तिङ्प्रत्याहरःतिङउत्तयोःपदयोस्त्रयस्त्रिकाःक्रमादेतत्संज्ञाः
स्युःतान्येकवचनद्विवचनबहुवचनान्येकशः॥तिङस्त्रीणित्रीणिवचनान्येकैकश
एतत्संज्ञानिस्युः॥शेषेप्रथमः॥युष्मदस्मद्विषयादन्यत्रप्रथमपुरुषःस्यात्॥
युष्मद्यपपदेसमानाधिकरणेस्थानिन्यपिमध्यमः॥तिङ्वाच्यकारकवाचिनियुष्मदि
स्थितेस्थानिन्यपिमध्यमपुरुषःस्यात्॥अस्मद्युत्तमः॥अस्मदिउतथाचतेउत्तम
पुरुषःस्यात्॥अन्तसंज्ञायांकर्तरिवर्त्तमायांअतिइतिस्थिते॥तिङ्शित्सार्वधातु

कं॥ढा॥तिङः शितश्च एतत्संज्ञाःस्युः॥ ॥कर्तरि वा॥ ॥कर्तृार्थे सार्वधातुके परेऽतोः शपश्लुश्लमः स्युर्वा शपौ वितौ॥ ॥सार्वधातुकार्धधातुकयोः॥ ॥अनयोः परयोरिगंतो गसुण्वा स्याद्वा गुणोऽदृङीपरत्वादियङादिर्वा धेर्नवतिर्नवतः॥जिंतः॥ ॥प्रत्ययादेर्ङसश्चतादेशः स्याद्वा अतोगुणे॥नवंतिर्नवसिर्नवथः॥नवथ॥ ॥अतोदीर्घो यञि॥अतोंगस्यदीर्घः स्याद्यञादौ सार्वधातुके परे॥नवामिर्नवावः॥नवामः॥संनवतिर्नवसि॥अहंनवामि॥इत्यादिर्ङेर्मान्त्रस्याद्वा तमनेपदी वा॥टित आत्मनेपदानां टेरे॥ ॥टितोलस्यात्मनेपदस्य टेरेत्वं स्याद्वा नवते॥ ॥सार्वधातुकमपित्॥ ॥अपित्सार्वधातुकं ङिद्वत्स्यात्॥ ॥अतोङितः॥ ॥अतः परस्य ङितामाकारस्य ङस्यात्लोपो वा ह्वलिर्नवेर्नवावहे॥नवामहे॥ ॥विधिनिमंत्रणामंत्रणाधीष्टसंप्रश्नप्रार्थनेषु लिङ्॥अस्मात्प्रेषणेश्वरणेविधिः सएवाधिनिकुनाथिनियोगतः कर्तव्यो निमंत्रणे॥आमंत्रणे कामचारकरणे॥अधीष्टः सत्कारश्चर्वेको व्यापारः संप्रधारणे संप्रश्नः याच्ञा प्रार्थनं॥एष्वर्थेषु तोर्लिङ् स्याद्वा लस्यतिबादयः॥ ॥यासुट्परस्मैपदेष्वदात्तो ङिच्च॥ ॥लिङः परस्मैपदानामासुट्आगमः स्याद्वा स्वादात्तो ङिच्चाडिवोक्तौ ज्ञीयते लाप्रयंङि॥त्वेनादेशानामिति॥ लिङः॥ सलोपोऽनंत्यस्यासार्वधातुकलिङोनंत्यसस्यलोपः॥ ॥इतश्च॥ ॥ङितोलस्य परस्मैपदस्यिकारस्यलोपः स्याद्वा॥ ॥अतोयेयः॥ ॥अतः परस्ययाडित्यस्यडयुस्याद्वा सार्वधातुकोगुणोऽयलोपः॥नवेत॥ ॥तस्थस्थमिपांतांतंतामः॥ ॥ङितश्चतुरोतामादयः क्रमात्स्युः॥नवेतां॥ ॥झेर्जुस्॥ ॥लिङोजेर्जुस्स्याद्वा जडवान्नवेयुः॥नवेः॥नवेतं॥

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

न्नवेतन्नवेमानित्येङितः।ङिच्चकारोऽन्तमात्मकारस्यानित्येलोपः स्याऽन्नवेवान्नवेमालिङः
सीयुट्।।लिङ आत्मनेपदस्य सीयुडागमः स्याऽसलोपः।न्नवेतान्नवेयातां।। ।।झस्यरन्।।लि
ङादेशस्यझस्यरन्स्याऽन्नवेरन्नवेथाः।न्नवेयाथांन्नवेध्वं।। ।।इटोऽ।। ।।लिङादेशस्येटो
ऽस्याऽन्नवेयन्नवेवहि।न्नवेमहि।। ।।लोङ्लकारविध्यादिधर्थेसुधातोर्लोट्स्याऽ।। ।।आशिषि लम्पतिवाक्यः
लिङ्लोटौ।। ।।ध्वमोर्लिङ्लोटावाशिषिस्तः।। ।।एरुर्लोडुदकारस्यजः स्याऽ।। ।।उ ह्यास्ता
तङाशिष्यन्यतरस्यां।आशिषिवर्त्तमानेतातङ्स्याऽवा।ङित्त्वेगुणाघ्नावायनौत्वादेशा
भ्यान्नवउन्नवतावहा।। ।।लोटोलङ्वत्।।लोटोलङ्वत्कार्यंस्याऽतामादयःसलोपश्चिदेस्ल
टोवेत्यस्यवर्त्तमानेविधानेतत्तिङाक्षातेनआस्थ्रुडमनान्नवतांन्नवेऽ।। ।।सेर्ह्यपिच्चा।। ३
लोटःसेर्ह्यादेशःस्याऽसोपिच्चा।।अतोहे।।अतःपरस्यहेर्लुक्स्याऽन्नवान्नवतावान्नवतं

न्नवत।। ।।मेर्निःश्लोटोमेर्निःस्याऽ।। ।।आडुत्तमस्यपिच्चा।लोडुत्तमस्यएडागमःस्याऽपि
च्चाहिन्योरुलनिषेधःन्नवानि।। ।।तेयाग्ध्वमोःतेगत्फपसगैसंज्ञकाध्वमोःध्वंयमोर्ध्या
ना ।।आनिलोट्।। ।।उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्यलोडादेशस्यआनीत्यस्यनस्यणःस्या
ऽअन्नवाणिश्चादंतरोरुपसर्गवद्वृत्तिर्वाच्यात्रिंतन्नवाणींडरःपरस्यणत्वेनैतिकेचिदाडु श्लवानिर
नीवानिन्नवावान्नवामाटेरत्वेकृते।। ।।आमेतःलोटएकारस्यआम्स्याऽन्नवतांन्नवेतां।
न्नवंतां।। ।।सवाभ्यांवामौलोडेतःसवाभ्यांपरस्यक्रमाऽवअमएतौस्तःन्नवस्वान्नवेथां
।न्नवध्वंएतपे।। ।।लोडुत्तमयोरेयोगेऽस्याऽआमोयवादःआडागमःहृद्धिःन्नवैऽआटोऽडित्वा
दिप्रादेशोनान्नवावहैन्नवामहै।। ।।अनद्यतनेलङ्।नास्यद्यतनेनोयस्मिन्नर्थेकालेत
स्मिन्वाद्योधातोर्लङ्स्याच्।। ।।लुङ्लङ्लृङ्क्षडुदात्तः।। ।।एष्वयरेभ्यगस्यअडागमः

×अतीतायारात्रेःपश्चिमंयामद्वयं आगामिन्याश्चसर्वयामद्वयंदिवसःसकलःएषोऽहोरात्रः×

स्यात्सवोदात्तः।अन्नवऽअन्नवतां।ङोंते इलोपेचक्ङितेसंयोगांतलोपः।अन्नवऽआन्न
वः।अन्नवतां।अन्नवता।अन्नवै।अन्नवावा।अन्नवामा।अन्नवता।अन्नवैतां।अन्नवैता।अन्न
वथाः।अन्नवैथां।अन्नवध्वं।अन्नवै।अन्नवावहि।अन्नवामहि॥ ॥लुङ्॥ ॥च्लेतेर्थंधमतो
र्लुङ्स्यात्॥ ॥माङ्योगेलुङ्स्यात्सवैलकारापवादः॥ ॥स्मोत्तरेलङ्च॥ ॥स्मोत्त
रेमाङिलङ्स्याल्लुङ्॥ ॥च्लिलुङिधातोर्लुङिपरेच्लिप्रत्ययःस्यात्शबाद्यपवादः॥ ॥
च्लेसिच्सिजादेशःस्यात्डिच्चावितौ।गातिस्थाघुपाभूभ्यःसिचःपरस्मैपदेषुएच्चसि
चोलुक्स्यात्परस्मैपदेषु॥गापोर्ग्रहणेइणिबत्यर्ग्रहणं॥ ॥च्लेसुवोस्तिङि॥ ॥च्ल
सुडित्येतयोःसार्वधातुकेतिङिपरेगुणोनस्यात्अचिक्ङितिच।गिक्कितिङिवनिमि
त्तेगुणवृद्धीनस्तः।अचतां॥ ॥लुवोऽस्तुङ्डिटोः॥ ॥लुवोर्वुगागमःस्यात्लुङ्डिटोरचि।

MEMORIAL

।अन्तवऽआन्तः।अन्तां।अन्तता।अन्तवै।अन्तवा।अन्तम॥ ॥आर्द्धधातुकंशेषः॥ ॥
तिङ्शित्सार्वधातुकमपार्द्धधातुकमधिकारेविहितःप्रत्ययएतत्संज्ञः॥ ॥आर्द्धधातुकस्येडादेः॥ ॥वल
देरार्द्धधातुकस्यइडागमःस्यात्गुणावृद्धीसार्वधातुकेषुवङ्योरचिशाअन्तविशाअन्तविषातां॥ ॥आ
त्मनेपदेष्वनतः॥ ॥अनकारात्परस्यात्मनेपदेषुझस्यअदित्यादेशःस्यात्आन्तविष
ताआन्तविष्टाःआन्तविषाथां॥ ॥ध्वि॥ ॥धस्दोःप्रत्ययेसलोपःस्यात्॥ ॥विन्नाषेटः
॥ ॥इणःपरोयइद्ततःपरोषीध्वंलुङ्लिटांधस्यवाढ्ढ्रेन्यःस्यात्आन्तविढ्वंआन्तविध्वं॥
ध्वंसलोपोवासस्यदइतिकेचित्आन्तविढ्वंआन्तविषिआन्तविध्वहिआन्तविष्महि॥ ॥
नमाङ्योगे॥ ॥लुङ्लङ्लृङ्क्षुनमाङ्योगेनपुत्रासस्यदइतिकेचित्आन्तवि
ढ्वंआन्तविषिआन्तविध्वहिआन्तविष्महि॥ ॥नमाङ्योगे॥—॥लुङ्लङ्स्यात्मान्त

वाऽन्तरामास्मनवरामास्मञ्चत्र॥ ॥परोक्षेलिट्॥ ॥स्तानाद्यतनपरोक्षदृत्तेर्थेतोलिट्स्याऽऽलस्यतिबादयः॥ ॥लिट्॥ ॥लिडादेशस्त्रिडार्धधातुकसंज्ञातिनशबादयोना॥ ॥परस्मैपदानांणलउसथलथमिणल्वमाः॥ ॥लिटस्त्रिबादिनवानांणलादयोनवादेशाःस्युः॥ ॥इधिनवतिन्त्योच॥ ॥आत्मनेपदेलिट्किस्याऽ॥ ॥लिटिधातोरनभ्यासस्यालिटिपरेऽनभ्यासस्यधातवयवस्यैकाचोद्वेस्तः॥एकाचोद्वेयथमस्यालिडादाडुक्तंद्विर्धात्ववयवस्यैकाचोद्वेस्तः॥एकाचोद्वेयथमस्यालिडादाडुक्तंद्विर्धात्ववयवस्यथमस्यैकाचःस्याऽ॥ ॥अर्वोन्यासः॥ ॥अत्रयेद्विर्हितेतयोःपूर्वोन्याससंज्ञःस्याऽ॥ ॥ऊस्वः॥ ॥अन्यासस्यऊस्वःस्याऽ॥ ॥अन्यासेचवै॥ ॥अन्यासेऋलृ॥ ५
चरःस्फर्जेशश्चाखयीचरःऋशंजशइतिविवेकः॥ ॥नवतेरः॥ ॥नवतेरन्यासोका

~~तस्तद्भोरेसीरेव~~

रस्यत्रःस्यालिटिनवतेरितिकर्तृनिर्देशाऽऽवकर्मणोर्नवावेतिकेचिदाद्यचोऽजितिदृष्टिःप्राह्यौ॥ ॥ङितश्चेतिनिषेधःङगागमःषत्वंवाबन्धवऽःबन्धङःबन्धविथ
×लिटस्सऋयो रेशीरेवृ× ।बन्धवधुःबन्धवाबन्धविवाबन्धविम॥ ॥लिडादेशमोस्तऋयोःएश्इरेऽएतोस्तःबन्धवैबन्धवातांबन्धविरांबन्धविध्वांबन्धवाथांबन्धविढ्वांबन्धविध्वेबन्धवेबन्धविवहिबन्धविमहे॥ ॥अनद्यतनेलुऽ॥ ॥नविधातुनद्यतनेर्थेधातोर्लुऽस्यत्यस्याऽ॥ ॥स्यतासीलृलुटोः॥ ॥लृङाशिष्यङ्लुटोर्येणाधातोर्लृलुटोःपरयोःक्रमाऽस्यतासिएतोयत्यथोस्तःशावाद्यपवादः॥ ॥लुटःप्रथमस्यडारौरसःलुङादेस्तासोःथमसुरुषस्यक्रमाऽडारौरस्एतेआदेशाःस्युःपदद्वयेपिडित्वसामार्थ्यादिलोपःनविताश्चि॥ ॥रफेपरेतासेरस्योःसस्यालोपस्याऽन्नवितारौऽन्नवितारःऽ॥ ॥तास्यर्लोपः॥ ॥ता

मस्योःसस्यलोपस्याशासादौयत्ययोन्नवितासिन्नवितास्थःन्नवितास्थ।।न्नवितास्मिन्न
वितास्वःन्नवितास्मःन्नवितान्नवितारोन्नवितारःन्नवितासोन्नवितासाथेधिवेतिसलो
पःन्नवितास्वे।। ।।हएति।। ।।तासस्योःसस्यहःस्यादेतिपरेन्नवितास्वेहेन्नवितास्व
स्महे।। ।।लिङाशिषि।। ।।आशिषिनिङःस्लिङार्धधातुकसंज्ञःस्यात्।आर्द्धधातुकत्वात्स
लोपानेत्योःसंयोगाद्योरितिसलोपःन्नत्यान्नयास्तांन्नयासुःन्नत्याःन्नत्यास्तंन्नत्
यास्तन्नत्यासंन्नत्यास्वन्नत्यास्मासीज्जिटिकृते।। ।।सुट्तिथोः।। ।।आशिषिलिङः
स्तकारथकारयोःसुडागमस्यात्सायलोपःन्नविषीष्टान्नविषीयास्तांन्नविषीरन्नन्नविषी ×नविषीष्टाः×
यास्थांन्नविषीवहिन्नविषीमहि।। ।।लृट्शेषे च।। ६
।।क्रियार्थोपपदादन्यत्रभविष्यत्यर्थेधातोर्लृट्प्रत्ययःस्यात्।।वान्नत्वापिसि

तासीट्तिस्यान्नविष्यतिन्नविष्यतीतिव्रजतिन्नविष्यतःन्नविष्यंतिन्नविष्यसिन्नविष्य
थःन्नविष्यथन्नविष्यामिन्नविष्यावःन्नविष्यामःन्नविष्यतेन्नविष्येतेन्नविष्यं
सेन्नविष्येथेन्नविष्यध्वन्नविष्येन्नविष्यावहेन्नविष्यामहे।। ।।लिङ्निमित्तेलृङ्क्रियाति
पत्तौ।। ।।हेतुहेतुमद्भावादिलिङ्निमित्तेतत्रन्नविष्यत्यर्थेधातोर्लृङ्स्यात्सक्रतच्छि
क्रियायामात्मनिष्यतौगम्यायांसत्यप्रत्ययःन्नन्नविष्यतान्नन्नविष्यतांन्नन्नविष्यथान्न
ष्यःन्नन्नविष्यन्नन्नविष्यतांन्नमविष्यतान्नन्नविष्यंन्नन्नविष्यावन्नन्नविष्यामन्न
विष्यतन्नन्नविष्येतांन्नन्नविष्यंतन्नन्नविष्यथाःन्नन्नविष्येथांन्नन्नविष्यध्वंन्नन्नविष्ये
न्नन्नविष्यावहिन्नन्नविष्यामहि।।९०।।सुट्तिथोश्चेदन्नविष्यन्नदासुन्निदमन्नविष्यादित्याद्वि
ज्ञेयं।। ।।शेषेविन्नाषाकखोदावष्यांतनउपदेशे।। ।।उपदेशेकादिखादिर्षांतवर्जंगद

नदादेरन्यस्मिन्नधातौ परेऽपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्येणो नेर्णेर्वा स्यान्नाप्रणिन्नवति।प्रनिन्न
वति।।१।वेचेतत्यादयः॥ ।।चितीसंज्ञाने॥ ।।युगंतलक्षणपक्षस्य च॥ ।।युगंतस्यलक्षणपक्षस्य
चइकोगुणः स्यान्नासार्वधातुकार्द्धधातुकयोः।चेतति।चेतेः।चेतताम्।अचेतत्।लडिसि
चिडागमेकृते॥ ।।वदव्रजहलंतस्याचः॥ ।।एषामचःस्थानेवृद्धिः स्यान्नासिचिपरस्मैप
दाइतिवृद्धिप्राप्तौ।नेटिइडादौसिचिहलंतस्यवृद्धिर्नस्यान्नाम्गुणः॥ ।।अस्तिसिचोऽपृक्ते
॥ ।।अस्तेःसिचश्चपरस्यापृक्तस्यसार्वधातुकस्यईडागमःस्यान्नालक्षणपक्षत्वेनइटोगु
णाप्राप्तौ॥ ।।दीधीवेवीटाम्॥ ।।दीधीवेव्योरिट्स्यगुणवृद्धीनसः॥ ३॥इटईटि॥ ।।इटःप
रस्यसस्यलोपस्यादीटिसिज्लोपएकादेशेसिद्धोवाच्यःसवर्णदीर्घेनअचेतीत्।अ ७
चेतिष्टाम्।सजित्यस्त्वविदित्यश्च॥ ।।सिचःपरस्यात्यस्त्वविदित्योर्वडिर्लंधिनोर्ङौच्च ८

स्यात्।अचेतिषुः।अचेतीः।चिचेत॥ ।।असंयोगाल्लिट्कित्।असंयोगात्परोऽपिलिट्कि
त्स्यात्।विचित्रे।विचित्रुः।चेतिता।चित्यात्।चेतिष्यति।अचेतिष्यत्।श्रुतिस्मृसेचने।इर
इत्संज्ञावाच्या॥ ।।द्योततिव्योतेरव्योतृङ्।अद्योतत्॥ ।।इदितोवा॥ ।।इदितोधातोःपरस्यङेर
डादेशोवास्यात्।परस्मैपदेषुत्वस्मृतेरद्योतीत्॥ ।।हलादिःशेषः॥ ।।अन्यासस्यादिर्ह
लशिष्यतेअन्योहलुप्यतेद्युद्योताद्योतिताद्युत्यात्।द्योतिष्यति।अद्योतिष्यत्।अश्रुतिर्
द्रवणे॥ ।।शदृप्रवीःखयः॥ ।।अन्त्यासस्यशदृप्रवीखमः।शिष्यंतेअन्येहलोलुप्यंते।
शुश्रोतामंथविलोडने।ममंथासंयोगात्परस्यलिटोऽकित्त्वादनिहितोहलइतिनलोपोना।
ममंथुः।संयोगाद्यंतयोर्वाकित्त्वमितिकेचित्।ममथुः।लोपःमथ्यादाकथिहिंसासंक्ले
शयोः॥ ।।इदितोनुमधातोः॥ ।।इदितोधातोर्नुमागमःस्यात्।कंथेति॥ कदोषुः।

अन्यासस्यकवर्गेहकारयोश्चवर्ग्यौदेशःस्यात्।ङुङोथाइदित्वान्नलोपोनाप्रनिकुंथ्याश्।
कादित्वान्नणःछा।षिधुगत्वाभ्यांधात्वादेःषस्यसः॥ ॥ष्ठिवुक्लमुचमांशिति॥ ॥ष्ठिवुक्लमुचमांशितोरादेःषस्यसःस्यात्।दित्यश्चअङ्दित्यावौतोश्रेतेयस्यसदेत्याङेतः।।सचासौसश्चदेत्याङेतसःसआदिर्यस्यांतेदेत्याङेतसादयःषउपदेशेयेषांतेषांपदेशाः॥उपदेशेभवतुपादः।सेक्यसृतिस्त्यःसप्तम्यौन्येदेत्याङेतसादयःषष्ठ्युच्यंतेधातवःतेषांपदेशाइत्यर्थः।तथास्रंध्वंदयश्च।सेक्सृपृभृस्तृस्तृत्यान्येदेत्याङेतसादयःषोपदेशाःस्मृताःस्वंक्ष्विदस्विदंजस्वपिमिङःसेधति।अठ सेधति।सृसृदाधारितिषत्वनिषेधश्चाप्ते॥उपसर्गात्सुनोतिसुवतिस्यतिस्तौतिस्तोभतिष्ठा सेनयः सेधमिचूसंजस्वंजां।उपसर्गसुनिमित्तात्परस्यैषांसस्यषःस्यात्॥ ॥सदेरप्रतेःउपसर्गात्सदेःसस्यषःस्यात्रनुप्रतेःपरस्य॥ ॥स्तंभेः॥ ।उपसर्गात्परस्यस्तंभेःष

त्वंस्यात्॥ ॥अवाच्चालंबनाविदूर्ययोः।।अवात्परस्यस्तंभेरेतयोःषत्वंस्यात्।वेश्चस्वनोनोज्ञने॥ ॥व्यवाच्यांस्वनतेःषत्वंस्याद्भोजने॥ ॥परिनिविभ्यःसेवसितसयसिवसहसुट्स्वंजां॥ ॥परिनिविभ्यःपरेषामेषांषत्वंस्यात्।निषेधतिप्राक्सितादड्व्यवायेपिसेवसितेत्यत्रसितग्रहात्स्याद्क्सुनोत्यादयस्तेषामड्व्यवधानेपिषत्वंस्यात्।न्यषेधत्॥ ॥स्थादिष्वभ्यासेनचाभ्यासस्य॥स्थादिष्वभ्यासेनव्यवायेपिषत्वंस्यादभ्यासस्यचानिषिध्यते॥ ॥सेधतेर्गतौगत्यर्थस्यसेधतेर्नृषत्वंगंगांसेधति॥ ॥विभाषाभ्यमंगल्येच॥ ॥स्वरतिसूतिसूयतिधूदितोवा॥ ॥सूत्र्यादेरूदितश्चपरस्यबलादेराद्धातुकस्य॥ ॥इड्वाभ्यासात्रसेधीत्रवदवजेतिवृद्भिःचर्वाभ्यासेत्सीत्॥ ॥झलोझलि॥ ॥झलःपरस्यसिचोलोपःस्यात्झलि॥ ॥झषस्तथोर्धोधः"ऽकषः परस्तस्तथयोर्धः स्यात्रनडुदधा

सर्वेक्षीनः

तेः।ङसोश्च्सैङ्ङौ॥ ॥खदस्यैर्यैर्हिंसायांच्वौ॥ ॥अतोहलादेर्लघोः॥ हलादेर्लघोरकार
स्यदङादौसिचिपरस्मैपदेवृद्धिःस्याच्चखादीच्चखादिष्णुनःअखदीत्॥
अतउपधायाःउपधायाअतोवृद्धिःस्याच्जितिणितिचखादाण्ल्युलमोवाऽजग्रणी
ल्यणिद्धास्याच्चखादाचखदागदव्यक्तायांवाचि॥ ॥नेर्गदनदपतपदघुमास्यतिहति
यातिवातिद्रातिप्सातिवपतिवहतिशाम्यतिदिनोतिदेग्धिस्वपिचि॥ ॥उपसर्गस्थान्निमि
त्तात्परस्यनेर्णत्वंस्याच्चगदादीपरेऽणिगदतिअगदीत्अगादीत्ारदविलेखनेअ
तएकहल्मध्येऽनादेशादेर्लिटि॥लिङ्सिचावात्मनेपदेषु॥ ॥ङिच्चसिटि॥ ॥इङ्
तिथलिपरेष्वेविषयेएत्वाभ्यासलोपोभ्यासःारेदिथाअनादेशादेःकिंचखदऊःल्लोपि

नोनेतिकेचिन्नामधातुःणदअव्यक्तेशब्देणोनः॥ ॥ध्मत्वादेर्ण्यन्तःस्याच्चाणोयदेशा
स्यतृन्नदेनाघ्राध्मत्रक्कदनेटःनदतिउपसर्गादसमासेपिणोयदेशस्यधमतोनेस्यणत्वेस्या
त्समासेऽसमासेपिचणदतिनेर्गदतिणत्वं॥अणिनदतिलिट्कृतात्यासादेशान्नावात्
नेदथुःनेदिथाअदंगतोयाचनेचालिटिद्विर्वक्तेतो॥ ॥अतआदेः॥ ॥अभ्यासस्यादेरे
तोदीर्घःस्यात्परूपापवादः॥ ॥तस्माच्छसिहलः॥ ॥दीर्घीच्चतादकारात्परस्यहिह
लोधमतोनुडागमःस्याच्चआनदे॥ ॥इदिपरमैश्वर्ये॥ ॥आडजादीनांऽअजादेरंगस्या
डागमःस्यात्सलुङ्लङ्लङ्ङाश्चास्थेतिवृद्धिःऐदश॥ ॥इजादेश्चगुरुमतोनृच्छः॥
इजादिर्योधमतउरुमान्नृच्छत्यन्यस्तआसथत्यटःस्याच्चलिटिआमोऽमित्वमदंतत्वा
दनुणत्वंविदेस्तथाआसकासोरामविभक्तावपररूपंकर्तृतवश॥ ॥आमुः॥ ॥आमः

×उपधायामित्यादि विज्ञात्परस्यणो पदेशस्य×

परस्मलेर्लुकस्याऽ॥ ॥कृञोऽनुप्रयुज्यतेलिटि॥ ॥आमंताऽधातोः कृञ्ऽनुप्रयुज्यते
लिटिपरेऽचऽतत इत्वेकृञ्चस्वीत्यतःकृञोद्वितीयेतिञिकारेणकृञ्प्रत्याहारःतेनकृ
ञ्चसप्तयोज्ञेयाःतेषांद्वित्वादि॥ऽरऽ॥अन्त्यासऽवर्णेस्यअदादेशःस्याताञ्चोञ्णिति।
इदंचकारापरत्वादाद्योयणादेशः॥ ॥द्विर्वचनेचि॥ ॥रूपातिदेशोयंद्विर्वचनिमित्तेअ
चियोजादेशःसस्थानिवत्स्यात्तद्विर्वचनैव।इतिसाकृत्वाऽद्वित्वंइदंचकृञोकृञ्चसप्त
ङुसुञ्भ्वोलिटिक्रादिन्यएवलिटइङ्स्याऽऽत्मनेपदिस्याऽ। इदंचकृथ्वा
वाणिञ्वाइदंचकाऽइदंचक्राइदंचक्रुवा॥इदंचक्रमाइदंचक्रवाऽतआदेरिङ
दामासाविधानसामर्थ्यादस्तेश्चूत्तार्वेना॥ ॥णिदिकृत्सार्वा॥ ॥वानिंसानिंदानिंदोऽप १०
सर्गेऽस्थानिमित्तादेर्णत्वंवास्याऽ।श्रणिंदतिऽखगतौ।अर्खतिऽअर्खेऽऽअर्खीऽऽऽ नोषनऽ×

पधस्यणोःद्विर्वाङ्कचः॥ ॥अन्यासस्यासवर्णेअन्यासस्यऽऽवर्णेयोरियङुवङौस्तःअ
सवर्णेविऽवोखाऽऽखेऽःअखगतिप्रजनयोःआनंचाऽआनंचेऽःनांचेःप्रजायामिति
लोपानावःअन्याऽगतौऽआन्याऽखुऽगतौ॥ ॥ऽरस्तंचखुंचखुंचग्लुंचग्लुंचु॥ ॥ ×ष्टुत्व×
श्चिन्त्यश्चाएन्यंचन्यांचाङ्स्याऽऽअंचेचाऽआन्यावीऽाएवंस्तंचखुंचखुंचग्लुंचग्लुंचु॥ ॥आङिआ ×ष्टुत्व२×
यामोऽआंछितेऽऽइतिकेचिऽआनोंछाऽआंछाऽऽछीकोटिल्ये॥ ॥उपधायांच॥ ॥धा
तोरुपधाऽऽतस्यारफचकारयोर्हल्यरयोःपरतःइकोदीर्घःस्यात्साऽऽछेति॥ ॥वऽ
गतौनऽशऽददवादिगुणानांऽशेऽ॥ऽदेदवैकारादीनांगुणऽऽतस्यचाकारस्यएवम
न्यासलोपौनस्नःवऽजऽतःववऽजिथवऽजगतौवदव्रऽजेतिहृद्विःअवाबीराऽव्रजगतौ
क्विपिणेच॥ ॥अऽजेर्वीव्रज्योःऽअऽजेराद्यंशऽकेचिदित्यादेशःस्याऽनऽव्रज्योःवलादा

वाङ्धातुकेवेष्यते॥ ॥एकाचउपदेशेऽनुदात्तादात्मनेपदेषूदोधातुरेकाचआद्यन्तुदात्तस्त
तःपरस्यवलादेरार्धधातुकस्यइडनस्यात्॥ अूदृदंतऊ॒र्णुञ्कुशीयुनुड्भ्यश्चिडीच्वि
॥दृङ्धृङ्भ्यांचविनेकाचःस्वरंतादाधातवोनिटःवसतिःशाकुत्सस्यस्कन्दन्योरमिमन्य
तीनमिहेनिगमीदंधिङ्लिङ्क्ष्णुङ्क्ष्णुहोसहिःदहिर्दिग्धिदृशीदंशिस्यशिमृष्विक्ष
शिक्नुशःलिप्सिसिध्यतिस्रंभ्रंसध्वंसध्रुवःश्रुधिबुध्यतीङ्धिङ्धीत्वंधिर्वेष्टिश्रु
ष्यतिःयुष्यतिःश्लिषिःडुधिङ्धिषीविधिषेधिच्छुषोशिक्ष्णुषिकर्षतीतृप्तिप्यो॒पिव
पिस्वप्लिङ्स्वपृष्यतिदृष्यतीसृपृशयोदृशिपोस्कंदिरुदिक्षिदिप्लिदिङ्क्षदःअ
दिःशदिसदीङ्क्षुङ्क्षदःस्विद्यतिपद्यतीविनतिर्विद्यतिःपद्यद्यिरिरिष्यतिछिरंजयः॥ ॥ १९
निजिःसिविमुचीङ्नेजिन्नजिन्नृजतियजत्यजःयुजिःसंजिरुजीङ्भंजिस्वजिर्मस्जि

रुजोविजिरराडमेहलंतेघ्यनिटःडत्यनिट्धत्तेसंयहः॥ ॥सिचिच्छ्वःपरस्मैपदेषु॥
॥सिचिपरस्मैपदेपरेऽंगंतस्यांगस्यच्छ्वःस्यात्॥ अवेषीत्॥ आजीत्॥ वायाएरनेका
चाइतियण्॥ नपदांतेतिसूत्रेणदीर्घयलोपयोर्लोपाजादेशएवनस्थानिवत्तेनअचःपरस्मि
न्नितियणस्थानिवद्भावाद्वकारस्याच्परत्वात्तेनउपध्यायोवेतिनदीर्घः॥ विद्युतः॥ विद्युतः॥ ॥
अचस्तास्वत्थल्यनिटोनित्यं॥ ॥अर्तेतोयोधातोस्तासोनित्यमिट्ततःपरस्यथलःइ
ष्णुस्यात्॥ ॥ऋतोन्तारद्धातोस्य॥ ॥तासोनित्यानिटऋदंतस्यएवथलिनेट्तारद्धातोस्य
मतेनातेनपक्षेइटोनुट्॥ विवेथ॥ विवयिथ॥ वेता॥ वीयात्॥ क्षिक्षयाक्षयतिःअदेषी
रविद्धायाश्चिस्फुरंभ्रंत्रितीयइःविक्षियतुः॥ ॥अटकपाबेधतुकयोर्दीर्घः॥ ॥अक
द्यकारेप्रसार्वधातुकेचयकारेअवोदीर्घःस्यात्॥ ॥कटेवर्षावरणयोः॥ ॥

स्यांत इत्यणश्च सजाद्यणिश्च वृदितौ॥ ॥हमयांतस्य इत्यणादेर्णेतस्यश्नयतेरदितश्च वृद्धि
र्नेस्यादिडादौ सिचि त्रकटीत्र॥ ॥शुश्रद्भ्यणिशुश्रधविच्छिपणिपनिन्यत्राद्यः॥ ॥ए
न्यत्रायत्ययः स्यात्स्वार्थेउपधागुणः॥ ॥सनाद्यंताधातवः॥ ॥सनाद्यः कर्मणिजंताः
प्रत्ययात्रेतेषांतेक्षउसंज्ञास्युः शसिवादिगोपायति॥ ॥आयादयआर्धधातुकेवा॥ ॥
आर्द्धधातुकविवक्षातोमायादयोवास्युः॥ ॥अतोलोपः॥ ॥अकारस्यलोपःस्यादार्द्ध
धातुके॥ अगोपायीत्रऊदित्त्वादिट्त्वात्र अगोपायीत्र अगोपीत्र अगोपां॥ ॥कास्यत्ययादा
ममंत्रेलिटिकासृक्षतोःप्रत्ययांतस्यश्चआम्मात्रलिटिनउमंत्रेकृञोनुप्रयोगःवेदेगो
पायामासुःजागोपायुःजागोपयिशुःगोपायितागोपितागोप्तागोपाय्यात्रायुप्यात्रएवं १२
धृषसंतापेधृषायतीत्यादितःसंतापेएकाजनुदात्तत्वान्नेट्॥अतासीत्रअतासां॥ते

पउः॥ ॥उपदेशेऽत्वतः॥ ॥धातोरेकाचवतस्तासोनित्यानिटःपरस्यथलोनेट्॥तो
न्तारद्धाजेतिपदेइडतेपिथाततथाउपदेशग्रहणंकिंचकार्ष्टिथ॥ ॥वसुस्रंसुध्वंसुभ्रंसुकसपतदनेषु॥ ॥
ष्ठिवुक्लम्वाचमांशितिएषामचोदीर्घःस्यात्रशितित्रवैदादिकस्यक्लमोग्रहणात्रा
वामतीत्राडःकिंचमतिमांतत्वान्नेट्॥त्रचमीत्र॥ ॥क्रमुपादविक्षेपे॥ ॥वाक्रोश
च्लासात्रमुक्रमुक्रमुत्रसिउटिलक्षः॥ ॥एच्यःशपश्चास्यात्कर्तरिसावैधात्रकेपदेश
शक्रम्यति॥ ॥क्रमःपरस्मैपदेषु॥ ॥क्रमोदीर्घःस्यात्रशपिपरस्मैपदेषुक्रामतिस्तु
क्रमोरनात्मनेपदनिमित्तेषु॥ ॥यत्रात्मनेपदनिमित्तंनास्तितत्रैवक्लक्रमोरिट्स्यात्रक्ष्व
क्रमीत्र॥ ॥यमुउपरमे॥ ॥इषुगमियमांछः॥ ॥एषांछांतादेशःस्यात्रशितियच्छति
॥ ॥यमरमनमतांसक्ङ्ययमादेरदंतात्रसिचइट्स्यात्रपरस्मैपदेषुएषांसगागमश्च॥

अर्मसीत्रात्मेमिथात्ययंथाणमुयङ्कत्वेशद्वेत्रात्रणमतित्रात्मेसीत्रात्मेमिथात्ननंथ॥॥
हयगतौ॥घोंतत्वान्नदृद्धिः॥अहवीत्रादलविशरणे॥ ॥त्रतोत्वांतस्यात्रतःसमीयोयो
त्वोतदंतांगस्याकारस्यदृद्धिःस्यात्रसिचिपरस्मैपदेषुनेटीत्यस्यापवादः॥त्रदालीत्र
॥ ॥न्निफलाविशरणे॥ ॥त्रादिर्ञिडुदवः॥त्वादेर्धातोराद्यञिडुडएतेइतःस्युःत्रफा
लीत्रत्रन्यासत्वर्वस्यैवंश्वत्यसिद्धवादेत्वेत्रात्रन्यासजश्वत्वेएत्वउको॥सिद्धवाच्चे
इतिवचनादादेशादित्वेनेत्वनिषेध॥ ॥वृफलन्नजत्रपश्च॥ ॥एषांकितिलिटिसेटि
थलिचएत्वान्यासलोपोसः॥फेलउःफेलिथ॥ ॥निरुंबनेघणिरुंतिघनिरुंतिं॥॥
स्वरछ्यगतौ॥त्रस्वारीत्र॥ ॥ष्टिवुनिरसनेसुद्यात्रुप्येकष्टिवांसृवनिषेधःष्टिवुक्लु १३
स्नितिदीर्घेःष्टीवतिं॥त्रष्ठीवीत्रष्ठिवेरन्यासत्वकारस्कारोवासर्वंतिष्ठेवष्ठिष्वा

ष्टेवितीदलिचाष्ठीव्यात्रजिजयोसन्निटोर्जेःत्रन्यासात्परस्यजेःऊत्वंस्यात्रसनिलि
टिचाजिगायाजीयात्॥ ॥ष्वीहिंसायांउपक्षयेचेतिदीर्घेःस्त्वेति॥ ॥रक्षपालने
॥घनिरक्षतिषांतत्वान्नणः॥ ॥त्रक्ष्व्याप्तौसंघातेच॥ ॥त्रक्षोन्यतरस्यां॥ ॥त्रक्षोवा
शुघत्यमःस्यात्कर्तरिसार्वधातुकेयक्षेत्रात्रणुणःत्रक्ष्णोतित्रक्षतिडित्वान्नगुणः
त्रक्षणुतःत्रविष्णुःघात्वितिजवड्ढत्रक्ष्णुवंतित्रक्ष्णुयात्रउस्यपदांतात्रत्रपदां
तादवर्णादुसिपररूपमेकात्रः॥त्रक्ष्णुयुःत्रक्ष्णोतुः॥त्रक्ष्णुहित्रात्रक्ष्णोत्रजादित्वा
दिकाच्छीतात्रडनावपक्षोस्कोसंयोगेतिकलोपः॥ ॥षढोःकसि॥ ॥षस्यढस्यव
कःस्यात्सकारपरेषवैकषयोगेक्षः॥त्रक्षीत्रत्राक्षिसां॥त्राक्षीत्राक्षिणुःत्राक्षुः॥
त्राक्षिषांत्रक्षोत्राक्षिथात्राक्षात्रानक्षात्रक्षिताःत्रक्षातक्षतूकरणे॥ ॥तक्षकर

णेतद्धातः॥ ॥तन्नकरणार्थोनूक्षस्तुः स्याद्धाकतैरिसार्वधातुकोतद्धलोतिातद्धतिकाशेऽत्र
क्षीरात्रताक्षीरात्रतक्षिष्टाःत्रताष्टाःनिनैत्सनेउमंतद्धतिवाश्रिःकृषविर्येलेखनेः॥
कर्षतिःकृषशृत्रास्पृशत्रवदृपसृपस्त्रंसिद्ध्वंसिगुधिकुधिप्रच्छिचतुरःसंज्ञायां॥ ॥त्रकुदात्तस्यचङ्
पधस्यान्यतरस्यां॥ ॥उपदेशेऽनुदात्तोयंऋदुपधस्यत्रमागमोवास्यात्रःफलादावकिति
परेयणादेशाःत्रतोहृदिःत्रकाक्षीत्रकाक्षीत्रकाक्षीसिजन्तावपदे॥ ॥शल
रगुपधादनिटःक्सः॥ ॥इगुपधोयंःशलेवोतिटृतस्मात्रेःक्सादेशःस्यात्रःकृ
त्रःकवपल्वादिकिवान्नाम्नात्रकृष्यैत्रकृषाकर्षी॥ ॥रुषरिषहिंसायां॥ ॥तीषस
हलुन्नरुषरिषःइछ्यादेःपरस्यतादेरार्धधातुकस्यइड्वास्यात्रारोषिता॥ रोष्टा॥एवंर्षी ५४
ष्टी॥उषदाहे॥ ॥उषविदजागृभ्योऽन्यतरस्यां॥ ॥एभ्यःआत्मास्यात्लिटिःउषोब

च्चवाउवोषा॥ ॥शशछुतगतौ॥नशशेतिनेवं॥शशशउः॥शशशिथं॥ ॥मिहसेचने॥
शलइगुपधतिक्सः॥होढः॥कवपल्वेत्रमिस्फुराद्योःकृषस्सयोरितिधत्वेष्टुत्वे॥ ॥ढोढेलो
पःढस्यलोपःस्यात्रढेपरेमेढामेढारोमेच्यतिःदहन्नमीकरणादादेरितिद्यत्वे॥एका
चोबशइतिन्नथन्नावः॥ध्वसीत्रदभ्यांत्रसिचिलसन्नथन्नावोनातस्यवर्णोश्रय
त्वेनथत्वयलक्षणत्वान्नावःशदेहशुःदेहिथादद्ध्वादग्धाध्वद्यति॥ ॥वहपरिकल्क
नेः॥अचहीत्रहंतल्वान्नहडिः॥ ॥छुत्वशोकोन्नस्कृशुत्रस्यश्रत्यःपरस्यतादेरार्धधात
कस्यइड्वतिकेचित्रावोःऊःशोक्तांशोत्रिता॥एवंन्नस्यादीनामपि॥ ॥स्निहर्षदयोश्ला
यति॥ ॥त्रादेचउपदेशेशितिःउपदेशेशितेएजंतस्यधातोरेवत्रास्यात्रःआदिशि
तोऽन्यस्मिन्नयत्ययेविवक्षितेत्रयमरमतीद्यकोः॥अश्नासीत्र॥ ॥त्रातश्चोपसर्गेलः॥ ॥

आदंताद्धातोर्णिलओकारादेशःस्याद्वृद्धिःजग्लौ॥ ॥आतोलोपइटि च॥ ॥
अजादावार्द्धधातुकेङिति।इटिचपरेआतोलोपःस्यात्ततोद्विर्वचनेविप्रतिषेधेनवा
द्विर्वे।जग्लतुः।जग्लिथ।जग्लथुः।जग्लथ।जग्लिव।ग्लाता॥ ॥वान्यस्यसंयोगादेःघ
मास्थादेरन्यस्यसंयोगादेर्धातोरतएत्वंस्याद्वाआर्द्धधातुकेलिङि-क्किति।ग्लेयात्।ग्ला
यात्।अगेशद्।गायति।अगासीत्।जगौ॥ ॥एर्लिङि॥घुसंज्ञानोमास्थागेपिबतिजहा
तिसत्यतीनांचक्ङित्यार्द्धधातुकेलिङि-आतएत्वंस्यात्।गेयात्।ध्येयात्।घेयात्।म्ना
यति॥ ॥दैप्शोधने॥ ॥दाधाघ्वदाप्॥ ॥दारूपाधारूपाश्चधातवोघुसंज्ञास्युःदा
पृदेयोविनाङितिक्ङित्यार्द्धधातुकेतिसिचिवानल्लुक्।अदासीत्।अपृक्तेचना १५
दाद्याश्चधेट्पाने।टोडीवर्थेः॥ ॥विनाघाधेट्शाच्छाः॥आन्योपरस्यङेः श्लादेशोवा

स्याच्चकृतेरिलडि-परे॥ ॥च्वडि-च्वडि-परेअनैन्यासस्यधात्वन्तस्यैकाचोद्वेस्तश्चडोढि
त्वादातोलोपः।अदधत्।अदधताम्।अदधन्।अदधतासिद्धत्वे॥ ॥विनाषाघ्राधेट्शाच्छ
सःएत्यघ्रस्यमित्वोवाल्लुक्स्यात्यरस्मेपदेशेत्।अधात्।अधत्ताम्॥ ॥आतःसिच्लु
कि॥आदंतादेवङेर्ङेरस्याज्ञस्यपदांताच्चअङः।आदंतादेवेतिकिं।अत्तेवत्।लुगित्ता
वेत्।अधासीत्।अधेयात्॥ ॥यात्यासि॥ ॥यात्रध्यास्थाम्नादाण्दृश्यर्तिसर्तिशदसदांपिबजि
घ्रधमतिष्ठमनयच्छपश्यर्च्छधौशीयसीदाः॥ ॥यादीनांक्ङितिपिवादयश्चादेशाःस्युः
शितिपिवादेशादंतस्थेननोपधायुणःपिबतिगातिष्ठतिमित्वोल्लुक्।अपात्।पेयात्
॥ ॥घ्रागंधोपादानोजिघ्रति।अजिघ्रत्।अघ्रासीत्।जघ्रौघ्रेयात्।घ्रायात्॥ ॥ध्माशा
च्छसिसंयोगयोःधमतिअध्मासीत्।अदध्मौ।ध्मायात्।ध्मेयात्॥ ॥ष्ठागतिनिवृत्तौतिष्ठ

तिःमिचोल्लक्षासत्वेऋतेयङ्घातिस्तवर्गेःस्याच्चानकारजावनुस्वारःपंचमोऽलिक्षञ्
श्वासकारनःशकारश्चरषाहवर्गस्तवर्गेजःअस्थाश्चाश्रद्धुवायेषिषःन्यष्टाश्चाश्रन्यास
व्यवायेष्विषःप्रतितष्ठोःस्थेयाश्च॥ ॥स्नान्यासोमनति॥ ॥दाएदानोःप्रणियच्छतिःप्र
णएदावादेयाश्च॥ ॥ङ्कौटिल्येाङ्करतिःअङ्काषीश्चाजङ्कार॥ ॥ऋतस्यसंयोगादेर्युणः
।संयोगादेऋदंतस्यचयुणःस्याश्चाअर्तिनिमित्तेलिटिपरेनङ्कस्वःजङ्कभःऋतोना
रद्धाजस्यतिथलिनेट्जङ्कथोःक्रादिनियमादिट्जङ्करिवाजङ्करिमङ्कर्त्तो॥ ॥युणोर्त्ति
संयोगाद्योःअर्तैःसंयोगादेऋदंतस्यचयुणस्याश्चायकिअसार्वधातुकेलिडिःचाङ्क
र्य्याश्च॥ ॥ऋदृनोःस्यो॥ ॥अैतोहंतेश्चपरस्यस्यस्यडट्स्याश्चाङ्करिष्यति॥ ॥स्वश्चादोप्र १६
तापयोःस्वरतिस्वतीतिवेडःअस्वारीश्चाअस्वार्षीश्चाअस्वर्त्तीःअस्वरितास्वरतेःसस्यनित्यमिड्वा

व्यःअस्वरिस्यति॥ ॥सृगतौःपाघ्राध्मेतिधमवादेशःधावतिःशीघ्रगतावेवायमिष्टःअ
न्यत्रञ्॥ ॥सरतिःसर्त्तिश्चास्मृत्तिन्यश्च॥ ॥एन्यःपरस्यह्येरडादेशस्याश्चपृथक्करत्व
कारणाङ्गनयपदेश्च॥ ॥ऋदृशोडियुणः॥ ॥ऋवर्णांतानोदृशश्चयुणःस्यादडिपराअ
सरत्वासृऋन्यामङ्वेतिकेचिश्चाअसार्षीश्चासस्रञ्चःससर्थ॥क्रादिन्यानेट्सस्रुवा॥ ॥
रिङ्शायग्लिङ्ङाशीष्यकिंयादावासार्वधातुकेलिडिःचपरेऋतोरिङादेशःस्याश्चारीङं
वाधिक्वारिङ्धिसामर्थ्यादकृत्सार्वधातुकयोरितिनदीह्रस्वःअस्रियाश्चासरिष्यति॥ ॥ऋग
तौःप्रापणेचाऋच्छतिःआरश्चाआर्षीरद्विर्वाआराऋछरतेः॥ ॥तीदादिकऋछेऋक्षतो
ऋतांचाङ्गिनिमित्तेलिट्युणःस्याश्चाआरुवःआरुः॥ ॥इडत्यर्त्तिव्ययतीनां॥ ॥अद
ऋवेऋएन्यश्छलोतित्यमिट्स्याश्चाआरिथाआरिवाअर्त्तीःयुणार्त्तिडतियुणःअर्य्याश्च॥

अरिष्यति।श्रुञ्श्रवणे॥ ॥श्रुवः॥ ॥श्रुवःश्रुयत्पयःस्यात्।कर्तरिसार्वधा
केपरोश्नावश्नोतिशृणुतः॥ ॥ङश्रुवोःसार्वधातुके॥ ॥ङश्रुवोरनेकाचोरसं
योगश्चर्वोर्वर्णस्यटणस्यादचिसार्वधातुकेशृण्वंति॥ ॥लोपश्चास्यान्यतरस्यांम्वोः॥॥
असंयोगश्चर्वस्यश्रुयत्योकारस्यलोपोवास्याद्यम्वोःपरयोःशृण्वः।शृण्वः।शृण्मः
।यरवाद्युणेनलोपोबाध्यतेशृणोमिशृण्याद्यापररूपत्वंशृण्वः॥ ॥उतश्चश्रुयत्य
यादसंयोगश्चर्वोद्यात्असंयोगश्चर्वोद्ययत्पयोकारात्परस्यहेर्लुक्स्याद्याशृणुशृणोवादे
शोशृणवानिशृणवावाशृणवामाश्रशृणु।श्रशृणुवाश्रशृणुमाश्रश्रोषीद्या
शुश्रावाशुश्रोथाशुश्रुवाश्रुमाद्याश्रुयसंवे॥ ॥सुसुधाञ्भ्यःपरस्मैपदेषु॥ ॥एत्यसि १७
वडट्स्याद्यापरस्मैपदेषुश्रसावीद्याशुसुविवारुडशुश्रधाश्रनौ॥ ॥लिटंविनाऽट्कु

×कुटादिच प्रकरणेऽट्वा×

तिकेचित्वासोतासवितासु॥ ॥सुगतौ॥ ॥णिश्रिद्रुस्रुभ्यःकर्तरिचङ्॥ ॥एंपताद्यश्चादि
भ्यःष्लेःचङादेशाःस्युःकर्तृवाच्यार्थेलङिद्विर्भावाभ्यासकार्यहलादिशेषाभ्या
ट्टुक्सादिसंबंधेषुघतेसुस्रोथासुस्रुवाश्रुयाद्याः॥ ॥डुगतौ।अदावीद्याश्रदोषीद्याडुदो
थाडुदविथामतांतरेनित्यमिट्दोतादवितोमतांतरेट्कु॥ ॥डुगणेणिश्रीतिचङ्याश्र
डुडुवद्याडुद्रोथाडुडुत्वाद्रोतागस्गतौ।डुगमिगमोछःगछति॥ ॥डुषाद्यिकृतादृ
दितःपरस्मैपदेषु॥ ॥यपत्विकरणाडुषादेर्कृतादर्त्तेदितश्चपरस्यस्यैरङ्स्यात्परस्मैपदे
षुश्रनडीत्फक्रेरुपधालोपोनाश्रगमद्याजगामागमदनजनेत्युपधालोपःतस्यद्विर्व
चनेचीतिस्कानिवद्यादेर्द्विर्वाजगमतुःजगमुःजगमिथाजगंथाजगमिवा॥ ॥गमेरिट्
परस्मैपदेषु॥ ॥गमेःसकारादेरादेर्द्धश्चकस्यडट्स्यात्परस्मैपदेषुगमिष्यतिपरस्मै

पदग्रहणात्तङ्गत्योरनावेलक्ष्यतिनातेनासत्यपिपरस्मैपदेडट्स्याद्।आत्मनेपदयोग्य
द्वतिकेचित्॥ ॥मृङ्क्षगतौ।सर्पतिःसृदित्वादड्।असृपशाकुषमृशेतिवासिद्।अचुदा
त्तस्यत्वेत्यङ्वा।असार्षीद्।असाक्षीद्।ससर्प्सिथ।ससृप्वान्ससर्प्स॥ ॥स्कंदिर्गति
शोषणयोः॥ ॥विःस्कंदेरनिष्ठायां॥ ॥वेष्यस्यस्कंदेःषत्वेवास्याद्।नत्वेनिष्ठायां।विस्कं
दतिविस्कंदतिनिष्ठायांत्वाद्।विस्कन्नः॥ ॥परेश्चास्मात्स्कंदेर्वीप्सायांषत्वेपरिस्कंदति।परिस्कं
दतिनिष्ठायामपिवाषत्वेपरिस्कण्णःपरिस्कन्नःडीरित्वादड्वा।अचस्कंदत्।अचस्कं
त्सीत्।चस्कंदिथ।चस्कन्द।चस्कन्दतुः।चस्कन्दुः॥ ॥हृस्नक्नतरणयोः।ऋतइत्इती
त्येषेडत्वेवाप्राप्तेडत्वेवाप्राप्तेगुणेवृद्धौविप्रतिषेधेनडतियुणःतरति।अतारीत्।ऋच्छत्वृतामितियु १७
णःगुणःकारत्वेपिवृफलत्तज्जेत्येवंतेरुः।ऋदंतत्वाच्चसर्वत्रेडातेरिथातेरिवाङ्वृतो

वावृङ्वृङ्भ्यांऋदंताच्चडटोदीर्घोवास्याद्।नत्वेलिटितरितालिटिङातेरिम॥॥ ×तरीमः
सिचिचपरस्मैपदेषु॥ ॥वृङ्वृङ्भ्यांऋदंताच्चेटोनदीर्घःस्याच्चसिचिपरस्मैपदेषुअता
रिष्ट॥ ॥नलिटिवावृतऽटोलिटिनदीर्घःतरिषीष्टायांसुटःकित्वान्नगुणःऋतइद्धातो।
ऋदंतस्यक्षतोरिकारोनादेशःस्याद्।रपरत्वेहलिचेतिदीर्घःतीर्यात्।तरिष्यतितरी
ष्यति॥ ॥षंजसंगे॥ ॥दंशसंजस्वंजांशपि॥ ॥एषांनलोपःस्याच्छपिषत्वेनिषज्ज
तिअत्रांतरेपिषत्वेवृद्धिश्चोक्तःअचश्चारपरसवर्णोन्यषाङ्क्ङीश्चअन्यासेनांत
रेपिअन्यासस्यचषत्वानिषषंजासंजङ्ःससंजिथासंसङ्क्ष्वध्यासङ्क्ष्वति॥ ॥
दृङ्शिऽत्रेक्षणेपश्यतिनदृशःदृशःक्ङिःक्वोनस्याद्।डरत्वादड्वाऋदृशोडीतिगुणः
।अदर्शीत्।सिच्यदृशोर्ङल्यमकिति॥ ॥अनुदात्तमागमःस्यात्कृन्नादा

चकितिरद्विःदृश्यादिनाषवांकवोऽदादीश्चाद्राष्टां॥ ॥वितोषासृजिदृशो॥ अ
च्यांथलड्डोस्याश्चादर्दर्शेथादद्दष्ट॥ ॥देशदशनोदशतिश्चदाङ्दीर्घ॥ ॥कितनिवा
सेरोगाथनयनेच॥ ॥ष्णिजकिङ्यःसश्च॥ ॥एन्यःसन्यङ्ययःस्याश्च॥ ॥सन्यङो॥॥
अनन्यासस्यधात्वत्ययस्यैकाचोद्वेस्तःसनियङिचयरोभ्यतारित्यविहितत्वाच्चस
नोत्रनार्द्धधातुकत्वातेनङुणोनस्तःसनाद्यंताइतित्वाच्चाशपतिबादि॥ ॥स्वरवेवस
नः॥ ॥सर्वेधातवस्तनेतादयिपदंस्याच्चाणुयादेःक्रमाच्चिंदादमाङ्यङ्लुकेषु सन्नियते
नान्यत्रचिकित्सतिाकितःसंदेहेचाचिचिकित्सतिाश्चचिकित्सीश्चाचिकित्सामास
॥ ॥ऋतेरीयङ्॥ ॥ऋतिःसोत्रोदृणार्थेस्तस्मादीयङ्ययत्ययःस्याश्चाङिवातङ्
ऋतीयतेाऋकारेकदेशोरेफोपिचङ्ङिधिंयतिहल्लोपेनातस्माश्चद्विहलश्चतिचङ्

BHAU DAJI

आनङ्॥७९॥ ॥इतियस्मेपदयक्रिया॥ ॥एधश्चधौ॥एधतेाएधिष्टाएधिष्ट॥ ॥आ
म्प्रत्ययवत्कृञोतुट्ययोगस्याआम्प्रत्ययोयस्माच्चतद्वदनुप्रयुज्यमानस्यकृञश्चआ
त्मनेपदंस्याच्चात्मकर्तृगामिनिक्रियाफलेयिाएधांचक्रेाएधांचक्रेाइणःषीध्वंलुङ्
लिटांधोगाच्चाइणेतादेगात्परेषांषीध्वंलुङ्लिटांधस्यसहेन्यःस्याच्चाएधांचक्रेढ्वाएधां
चक्रवहेाकृञःकिंाएधमासाएधांबभूवाएधिताएधिषीष्टाएधिष्यतेाएधिष्यत।
॥दद्दाङोनाशासदेत्फकेरेत्वेनाददे॥ ॥शकधृषाङ्वादयश्चाशकधृषक॥ ॥ऋदृजा
तोस्मैपदेचाच्चर्जतेाआर्जिष्टाअतआदेरितिदीर्घेःऋकारेकदेशोरेफोपिचङ्ङिधिंय
तिहल्लोपेनातस्माच्चङ्ङिहलश्चतिनुट्चाच्चार्जिषीष्ट॥ ॥तिजनिशानेदमार्ग्यो
श्चातितिक्षते॥ ॥धेजाएरिधेगोनिधेजते॥ ॥सिवादीनांवाड्व्यवायेपि॥ ॥परिनिवि

न्यः। परेर्वासिवसहसुटूसुसंजोश्रङ्गवायेपिवाषत्वंस्याश्चाङ्गलोङ्गलिन्यश्चङ्क्तान्य
श्चङ्क्तः। संजेः संयोगादपिलिटोवाकित्वंवासञ्जोसंजे। ।सदिसंज्ञोः परस्यलिटि॥
अनयोरन्त्यासात्परस्यसस्यषत्वंनस्याल्लिटि।परिष्वञ्जौसञ्जासञ्जीष्टा॥ ॥त्रश्च
लज्ञायोर्जादित्वाद्धेश्चत्रपिष्ठ॥अत्रप्राद्यफलेत्वेत्रेपोत्रपिता॥ ॥त्रप्ता॥ ॥जन्त
गात्रविनामि॥ ॥रविज्ञस्तोरवि॥अनयोरुभागमःस्यादविर्जनतेश्रर्जन्तिष्टाङुन्त
संज्ञोविष्टो नतोव्यष्टोनिष्टाङ्क्तो॥ ॥पणव्यवहारेस्तुतौचगुप्तश्चपेत्यायः।पणो
स्तुतावेवायत्प्रत्ययः।अनुबंधस्यकेवलेचरितार्थत्वादत्रप्रत्ययोनात्मनेपदेप
णायतिवेतिकेचिच्चपणायतेगोपायतिगोपायतोश्चपंणायीत्रेत्रपणिष्टापण २०
णायोचकारंपिणेव्यवहारेऽतस्यपणेते॥ ॥पनत्वापनायतीत्यादि॥ ॥

कमुकांतौ॥ ॥कमेर्णिङ्॥ ॥धमेर्धमतोर्णिङ्-प्रत्ययःस्याच्चार्थेउपधह्रस्वःशति
बादिगुणायादेशौकामयतेःएंतत्वातत्वेश्चङ्॥ ।कमेर्णिङ्॥ ॥कमेर्धमतोर्णिङ्प्र
त्ययःस्याच्चार्थेउपधह्रस्वःशतिबादिगुणायादेशौकामयतेःएंतत्वातत्वेश्चङ्॥
॥णौचङ्युपधह्रस्वाङ्गस्यः॥ ॥चङ्परेणौयदंगंतस्योपधह्रस्वाङ्गस्यःस्याच्च॥ ॥सन्वल्लघुनि
चङ्परेऽनभ्यासस्यविकार्येसन्वद्भवतिपरेऽन्यासस्यसन्वत्कार्येस्याच्चङ्परेणौपरेनन्वभ्यो
॥सन्यतः॥ ॥अन्यासस्यातइकारःस्यात्सनि॥ ॥दीर्घोलघोः॥ ॥त्यङ्लघुनिधात्वक्षरेप
रेहलादेर्लघ्वन्यासस्यदीर्घःस्याच्चङ्परेणौपरेऽनभ्यासे॥ ॥णेरनिटि॥ ॥अनिडा
दावार्धधातुकेणेलोपिःस्याच्चङ्यङ्गुणादेरपवादःअचीकमतासणिङ्नावपदे
कमेश्चङ्ह्रस्वःणेरन्तावान्नदीघसन्वङ्भावोऽचकमत॥ ॥अयामंतात्वाय्यन्त्विन्धु॥

आमश्चेतआलुआयङ्खुङ्खुएखुणेरयादेशःस्यात्।कामयांचक्रेचकमेाङडादिलात्
नणिलोपः।कामयिता।कामिता॥ ॥अयगतौ।अयते॥ ॥उपसर्गेस्यायतौ।प्र्यायतेप्र
रेउपसर्गेरेफस्यलत्वंस्यात्।प्रलायते।पलायते।पल्ययतेघत्ययइतिज्ञापकात्त्वतेनोय
त्ययते।निसडस्तएतयोरेफस्यासिद्धत्वान्नलत्वं।आयिष्ठा।आयिधे॥ ॥दयायासश्चादय्य
यआसएत्यआम्प्राप्तिटिअयांचक्रेदयदानगतिहिंसादानेषुअदयिधेदय्यीचक्रे॥
स्फायीदृङ्वावस्फायप्यामिङ्तिकेचिच्चस्फायिष्टालोपोयोर्वेलिअस्फास्त।
यस्फाय॥ ॥ज्यैप्यायीदृङ्॥ ॥दीपजनबुधपूरितायिप्यायिन्यान्यतरस्यांयिया दित्य
ःङेःविण्आदेशःस्याद्यापकवचनेतद्वद्देपरेविण्लुक्।विणःपरस्यतप्रत्ययस्य २१
क्यश्चअप्यायिअप्यारिष्टअप्यास्त॥ ॥लिङ्यडोश्च॥ ॥लिटियडि-च्व्यायःपीना

वःस्याच्चापिप्ये।प्यायिताप्यातः॥ ॥तापूसंतानपालनयोःदीपजनेतिवाविण्।अ
तायिष्टेअतायिष्टाश्नल्वलणेसंवरणेवाअश्नालिङ्ढेअश्नालिङ्ढेअश्नालिधेषिद्वसे
वनेपरिनिक्त्यइतिषत्वंपरिषेवतेन्यषेविष्टाविषिषेवेएन्यइतिकिंप्रतिसेवते॥
कासृअश्नेतिकेचिच्चकासामासाचकाशे॥ ॥कासृदीप्तौ।कास्प्रत्ययेत्याम्।
कासांचक्रेवेतिकेचिच्चचकासे॥ ॥ईहचेष्टायां।ऐहिङ्ढेएहिधेईहांचक्रेईहिता॥॥
गाङ्गतौ।गातेश्चापिकृतेयकृत्याश्रितश्चादादौसर्वसमंदीर्घःतेनातोङितइतिइय
नागातेआत्मनेपदेघनतः।गातेगासागाथेगाध्वेगे॥एतिआलोपइत्येकेगेगाव
हेगेतागेयातांगेरन्गेगावहेअगाताअगातांअगास्नाजगागाताःगामीष्ट॥ ॥
रुङ्गतौनाघणेचाआरविष्टाअरविधेअरविढ्वामतांतरङ्डालिटिनित्यारुरुवे

ऊरुविषे॥ ॥देङ्-पालनोदयते॥ ॥स्थाघ्वोरिच्चाञ्यनयोरिदंतादेशः सिञ्चकित्स्यादा
त्मनेपदेषुकित्वान्नगुणः॥ ॥क्ङिच्चादेर्गाञ्॥ ॥क्ङिच्चादेर्गात्परस्यसिचोलोपःस्याञ्झलि
।अदिताअदिषातां।अदिथाःअदिढ्वं॥ ॥दयतेर्दिगिलिटि॥ ॥देङोदिगिरादेशःस्या
ल्लिटि।दिग्यादेशेनहित्वबाधइष्यते।दिग्यौ।दिग्यातेदाता।दासीष्ट॥ ॥डीङ्-विहाय
सांगतौ।अडयिष्टाडयिता॥ ॥युपगोपनक्लमनयोःङ्क्ष्वश्नते॥ ॥मानविचारेण।
॥माङश्चदात्रीन्न्यादीर्घश्चान्यासस्य॥ ॥एभ्यःसञ्चादन्यासस्यचदीर्घःसन्यत
इतीञ्जातोदीर्घः।मीमांसते।बधबंधनेऽनुस्वारःवर्त्वंवीन्नत्सते॥ ॥क्षतदीप्तौद्यो
तते।क्षञ्चोल्लुडिःक्षत्तादित्र्यःपरस्मैपदंवास्याल्लुडि।उषादिक्षतेत्यङ्।अक्षत २२
त्।अद्योतिष्ट॥ ॥क्षतिस्वाप्योःसंप्रसारणं॥ ॥क्षतेःस्वाप्येश्चान्यासस्यसंप्रसार

णंस्याच्चास्यवरूपत्वंदिक्षते॥ ॥वृञ्वर्तनेःक्षतादित्वात्राञ्वृतश्चाञ्वर्त्तिष्ट॥ ॥वृङ्वृञ्
स्यसनोः॥ ॥वृतादित्र्यःपंचम्योवापरस्मैपदंस्याच्चास्यसनिच॥ ॥नवृद्भ्यश्चुत्र्यः॥
॥वृञ्वृधुशृधुस्यंदूत्र्यःसकारादेरार्धधातुकस्यइष्प्रत्ययश्चतदानयोरन्नावेपदद्वय
दन्यत्रवेतिकेचिच्चावर्त्स्यतिआत्मनेपदेञ्वर्त्तिष्यते॥ ॥स्यंदूस्रवणे॥ ॥ञ्चुविपर्य
न्निनित्र्यःस्यंदतेरस्याणिश्॥ ॥ऐन्त्र्यःपरस्याप्राणिकर्तृकस्यस्यंदतेर्वाषवंस्याच्चाञ्
ञ्चुस्यंदतेाञ्चुस्यंदते।एवंविपरिञ्चुन्निनित्र्यःञ्यप्राणिकर्तृकेस्यंदतेस्त्रीञ्चस्यंदश्चाञ्चस्यं
दिष्टाञ्चस्यंताःस्यंदिताःस्यंतासंस्यंत्सतिःस्यंदिष्यतेःस्यंत्स्यतेःक्नूयसामर्थ्ये॥ ॥क्रूयेरो
लः॥ ॥क्रूयेरेकस्यलकारःस्याच्चारोलशतिसामान्योक्तेःक्रूकारैकदेशस्यरस्यक्रू
रैकदेशोलः।क्रूयादौउलतंनेष्टंकल्पतेाञ्चक्रूयत्राञ्चक्रूयिष्टः।लिङ्सिचावात्मनेप

देषु॥ ॥इकृसमीयाङ्कुलः॥परोरुलादीलिङ्सिचौकितौस्सः तडिःपरेऽकृतॉंचकृपे॥ ॥ल्लुटिचस्कृपः॥ल्लुटिस्यसनोश्चस्कृपोवापरस्मैपदंस्याश्च॥ ॥तासिचस्कृपः॥ ॥स्कृपःपरस्यसादेराद्धेश्चङ्कस्यतासेश्छइषुस्याश्चतडानयोरन्तावोकल्पा॥कल्पासिचतडि॰ङाकल्पिता॥कल्पाताकल्पितासेकल्पासे॥कल्पिषीष्टाक्षीष्ट॥कल्प्यतिकल्पिष्यते॥कल्प्यताम्॥ ॥व्यथङ्भयसंचलनयोः॥ ॥व्यथोलिटि॥ ॥व्यथोन्यासस्यसंप्रसारणंस्याच्चलिटि॥विधिबलाङ्लादिशेषोनाविव्यथेजिव्रसंत्रमे॥अव्रविढ्वे॥अव्रविध्वे॥क्ष॥ ॥इत्यात्मनेपदिप्रक्रिया॥ ॥पत्रृगतौ॥हृदिवादङ्॥पतःखमूपतःखमागमःस्यादङि॰॥पूएपपङ्तत्रेअपप्तत्॥अपप्तत्रेपतङ्पतितः॥ ॥डवमूङ्क्षिरणेवमःएवान्यासलोपोवेतिकेचिन्नवेमङ्॥ववमङ्॥वेमिथ॥ववमिथ॥ ॥चूमुचलने॥वाचूश्रोतिशपवा॥ २३

चम्यति॥चमति॥अचमीत्॥ ॥वाङ्चूमुचसो॥ ॥एषोङ्क्तिलिटिसेटिचथलिपवान्यासलोपोवास्यः॥चेमङ्॥बचमङ्॥चेमिथ॥बचमिथ॥ ॥षहमर्षणे॥परिनिवीतिषत्वे॥विषहतेसिवादित्वात्सोवाव्यषहताव्यसहतातीषसहेतिवेट्॥परिषहिता॥ढोढः॥ऋषस्थोरितिधत्वेष्टुत्वेढलोपः॥ ॥सहिवहोरोदवर्णस्य॥ ॥सहिवहोरवर्णस्यौकारःस्यात्॥ढलोपेसतिसोढरूपस्यसहेःषानस्याश्चविसोढाषड्॥विशरणगत्यवसादनेषु॥न्यषदत्॥सदिस्विञ्योरितिपरस्मैनषत्वंनिषसादनिषत्ता॥अवतिरिस्तुक्तेवतिसीदति॥शाङ्शातनेशायादेशः॥ ॥शादेःशितः॥ ॥शित्संबंधिनःशादेरात्मनेपदंस्याच्छीयते॥अशादशाद्यङ्॥शात्॥ ॥फणगतौ॥ ॥फणंवसन्नानो॥फणराज्ञाज्ञासज्ञासस्यसुस्वनएषोङ्क्तिलिटिसेटिथलिचपरेएत्वान्यासलोपोवास्यःफणति॥अफा

णीत्र।अफणीतापफाणा।फेणउः।पफणउः।फेणिथ।पफणिथ॥ ॥राजृदीप्तौ।राजति राजतेर्विधिबलादातोप्येवं।रेजउः।रराजउः।रेजेरराजे॥ ॥चाम्रृदीप्तौ।वाम्राशेतिवाश्य ३।चाम्रास्यतेचाम्रासतेचाम्रेसाचाम्रासाणक्लाम्रृदीप्तौ।म्लनशब्दोविषणेति।मांसांव्यथणेशवि षश्रणेऽः।विष्लेणेऽुः।नोजनेर्किंविस्लनतिवीणाव्यवान्योर्किंनिस्लनत्यत्रे॥ ॥खडअव दारणे।खननतिखनतेागमहनेत्युपधालोपः।चखन्नेऽः।चखुः।चखनिथ॥ ॥यविनाषा॥ ॥जनसनखनामाकारोतादेशःस्याद्धायादौङिति।खायाश।खन्याश।वाशब्दाजानिशाम नयोः।अचायीश॥अचायिष्टाङ्डनावेयलोपः।अचासीत।अवास्त्रा॥ ॥लषकांक्षोऽ श्यत्रा।लषति।लषते॥ ॥युक्लूसंवरणे॥जडपधायागोहः॥ ॥युदृठपक्षयाऽकारा देशःस्याश्गोदृइतिनिर्देशाच्चयुणेदृतावचिप्रे।सदृतिग्रहतेाङ्ङ्पक्षे।अग्रही

श।अग्रहिष्ट।अन्यत्रकक्षः।अबुद्धाश॥ ॥लुग्वाडृदृदृलिहयुहामात्मनेपदेदंत्ये॥॥ एषांक्सस्यसवेस्यलोपोवास्याश।दंत्येतडि-चपरोढवेाधवेाष्टवेाढलोपः।दीर्घः।अ ग्रूढाअघुक्षत॥ ॥क्सस्याचि॥ ॥अजादौक्सस्यांतस्यलोपःस्याश।अबुक्षाताे।अबुक्ष तालङवचनेक्सातलोपान्नावइतिकेचिश।अबुक्षताअग्रूढाः।अबुक्षथाः।अबुक्षा थां।अग्रूढं।अघुक्षाधं।अघुक्षि।अयुक्षहि।अघुक्षावहि।दंत्येतिकिं।अघुक्षामहि॥ ॥हनुहरणेाहरतिहरतेाअहार्षीश॥ ॥उश्च॥ ॥स्रवणीत्यरोमलादीलिङ्सिचो किताेश्चः।तडिकिवान्नगुणः।सिचलोपः।अहृतअहृषाताां।क्रियाश।हृषीष्ट॥ ॥हृ अन्तरणेान्तरतिान्तरतेाअन्तार्षीश।अनृताक्रादिवान्नेड्व्यनर्थावनृवान्तीन्तरिष्य ति॥ ॥दानआर्जवेादीदंसतिाशाशतेजनेाशीशंसतिाशीशंसते॥ ॥नजसेवायो

।नजतिनजतेश्चनादीश्चाअनक्कानेजउः।नेङ्क्षिथाव्यनक्ष्व॥ ॥श्रिञ्जसेवायांश्चा
यतिाश्रयतेाणिश्रीतिवङ्श्चाश्रिाश्रियश्चाश्रयिता॥ ॥रंजरागे॥रंजेश्चारंजेउपधा
यानकारस्यलोपःस्याश्चाशपिपरेारजतिरजतेाअराङ्कीश्चाअरङ्करंजउःारज्जउ
।रङ्क्ता॥ ॥ञ्विषदीप्तौ।वेष्टेाव्यतेाअविदश्चाक्सस्यावीतिक्सातलोपःाअव्यिा
तांालिङ्सिचाच्चितिकिंवेाव्विक्षीष्ट॥ ॥मजदेवश्चजासंगतिकरणदानेषुाव्रश्चेतिष
वेाश्चाप्राक्षीश्चाजज्झेःनडःक्षुत्वाअघङ्॥लिद्यन्यासस्योनयेषां॥ ॥वव्यादीनांय
ङादीनांचान्यासस्मसंप्रसारणंस्यातां किंतिाईजउःईक्षुःइयजिथइयष्टइज्याश्च
।डुवप्बीजसंतानेाप्रणुवापाउप्याश्चावहश्चायणेावहतिावहतेाप्रण्यवाक्षीचाश्च
वर्णेस्येत्सुकेाक्तायामपिवृद्धावोवेाश्चावोढांाअवाक्षुः।अवोढाउवाहाजह्रेावोढा॥

उक्ष्याश्चावक्षीष्टावेञ्तंउश्चसंतानेाआदेचउपदेशेशितिाअवासीश्चाश्चवास्रावेजःावेजो
नसंप्रसारणंस्याच्छलिटिावयोवच्चउःावविथावावाथावेजोवयिः॥ ॥वेजोवयिरादेशोवा
स्यात्तलिटिडकारेइश्च॥ ॥ज्यावायश्चह्विव्यधिवष्टिविचतिवृश्चतिपृच्छतिभृज्जा
तीनांङ्क्ङितिचाएषांकितिङितिचसंप्रसारणंस्यात्तायस्यसंप्रसारणंप्राप्तंलिटिवयो
यः।चयोयकारस्यसंप्रसारणंनस्यात्तलिटिजयउःजजुः॥ ॥वश्चास्यान्यतरस्यांकि
तिावयाःप्रत्ययेवावास्याकितिलिटिजवउःजजुःउवविथावाताजयाश्चाव्येञ्संवर
णे॥ ॥नव्योलिटिाव्येञ्आत्वंनस्याच्छलिटिावृद्धिःविव्यायावव्येोत्यनागस्यकितिलि
टिसंप्रसारणंचेतिश्चाविव्यउःविव्यथुःविव्यथिथाइडत्यन्तीतिनित्यमिट्॥
व्यातावीयात्तासेच्यस्यर्धर्म्यांश्चाट्चलिपिसिचिकृश्च॥ ॥एच्यःक्ङिरङ्स्याश्चाश्लो

पः।अङ्कः।आत्मनेपदेष्वन्यतरस्यां।लिपिसिचिह्वः परस्मैपदेषु।स्तङ्।स्याः।तङि-अङ्कः।आ
त्मनेपदं।आत्मा।सातां।अन्यस्तस्यङ्कयतेः संप्रसारणंस्याः।ङाहावङ
ङवङः।।ङाहविथाङाहोथाङ्कातां॥ ॥वसनिवासे॥ ॥सस्याद्वेधङकेः।।सस्यतः स्या
त्सादावङ्वेधङकेपरे।अवात्सीः।सलोपस्यासिद्धत्वात्सस्यतः।अवात्तां।अवासुः
।उवासः।।शासिवसिघसीनांचाङ्ष्कोः परस्मैपदेषुसस्यषः स्याः।ऊषङः।ऊषुः।उव
सिथ।उवस्थावस्व।उव्याः।वक्ष्यति॥ ॥वदव्यक्तायांवाचि।अछवदति।वदव्रजेति
वृद्धिः।अवादीः।उवादाऊदङः।उवदिथावदितां।उद्याः।।ङ्ष्वश्चिगतिवृद्ध्योः।ङ्
स्वंश्चित्पङ्।वयतेरः॥ ॥श्वयतेरिकारस्यअकारः स्यात्।दादिपररूपत्वं।अश्वत्।
पदेसिङतस्येट्।अश्वयीः।विनाषाधेट्श्व्योरितिवङ्।इयङादेशः।अशिश्वियत्।

॥ ॥विनाषाश्वेः॥ ॥श्वयतेः संप्रसारणंवास्याल्लिटियङि।ततोद्विर्वचनेउशावाउश्च
उवुः।उशविथ।शिश्वयथुः।शिश्वियथ।शिश्वयिथ।श्वयिताश्वयजादिवत्।श्वयाः॥
३॥ ॥इतिमिश्रप्रक्रिया॥ ॥इतिन्वादयः॥ ॥अदन्नदणे॥ ॥अदिप्रभृतिभ्यः श
पः॥ ॥अदादेः परस्यशपोलुक्स्यात्।त्वंवेत्ति।अत्तः।अदंति।अत्सि।अत्थः।अत्थ।अत्ता
स्व॥ ॥ऊर्ज्जोहर्धिः।दोर्ज्जेताब्रह्मर्धिस्यात्।अत्।अदः सर्वेषां।अदः परस्याटक
सावेधत्वेकस्यअडागमः स्यात्सर्वमतेना।आदत्।आत्तां।आदन्।आदः। ।लुङ्स
नोर्व्वेट्॥ ॥अदोघस्यादेशः स्यात्लुङि-सनिचाटदिवादङ्।अघसत्॥ ॥लिघन्यतर
स्यां॥ ॥अदोघमृतावस्यालिटिजघासागमहनेस्तुपक्षलोपः।जघक्षतुः।जघक्षुः।जघ
र्थिथतिस्थानिवत्वान्नावात्।घस्यचर्वे।शासिवसीतिषत्वेजक्षतुः।जक्षुः।घसस्नासोनि

त्यानिडनावाऽथलिनित्यमिट्जाघसिथापदोऽतआदेः।आदाआदञ्जः।आडुः॥
आदिथाऽत्ताऽघाऽघासौ।अत्तिघासानऽत्तॄणो।घ्रणिघातिघायाऽघाञ।
घाहिऽघाऽलङः शाकटायनस्यैव॥ ॥आतःपरस्यलङोझेर्ड्वेर्ड्वासाम्याऽ॥ ॥अद्युः।
अद्याऽअद्यासीऽपदो।घाता॥ ॥वशकांतौ।वष्टियत्यादिनात्मनेपदसारणेऽउष्टः।
उशंति।वक्षिऽउष्टःऽउश्याऽउश्यातो।वक्षुऽउक्षाद्यादेर्द्विर्वेाक्षुवोऽद्विर्वशानि।वशा
अवद्यु+४ माद्यल्यादिलोपःऽजस्त्ववर्तो।अवद्यूऽउष्टा।अवशाऽअवड्।अवशो।अश्व।अश्म। अवद्यु+४
अवाशीऽअवशीताऽवाशाऽजशाऽउवनिटोवनतेस्तनोत्यादेश्चनासिकस्यलोपः
स्याऽमलादौङितियमिरमिनमिगमिहनिमन्यतयोऽदात्तोपदेशाःतयङ्क्ष्णुङि २७
णुङ्क्ष्णुङ्घ्णुङ्घ्णुवऽमऽतनोत्यादयःहतःगमहनेऽउपधालोपःहोरतेरितिऊ

वेाघ्रेतिहन्मिावमोर्वा॥ ॥उपसर्गेस्थान्निमित्तात्परस्यहंतेर्नस्यणोवास्याऽवमोः
परयोःघ्रहण्मिाघ्रहन्मिाघ्रहण्वःघ्रहन्वःघ्रहण्मःघ्रहन्मःहंऽहताद्धाहतोघ्रेऽ॥॥
हंतेर्जेःहंतेर्जीदेशःस्याऽहोपरे॥ ॥असिद्धवदत्राभात्वाऽ॥इतजर्ध्वमाद्यादसमा
प्तेःकार्यमाभात्संज्ञीयंतस्मिंकर्तव्येतत्रयेकार्यमसिद्धवत्स्यात्सिद्धत्वाऽआनहेर्लुकि
जहिहनानिहनावाऽहऽआहतांऽअघ्नऽआहतंऽअघ्नंऽआहनंऽआहताऽआहत्व॥ ॥
लुङिच॥ ॥हनोवधइत्यादेशःस्याऽलुङिऽअतोलोपःऽअल्वोपस्यसंज्ञानिवद्वान्न
वृद्धिःऽअवधीऽहोंतेरितिऊवेाजघ्नऽजघ्नतुःजघ्नुःऽअन्त्यात्सान्त्व॥ ॥अन्त्यात्सा
त्परस्यहंतेर्हस्यऊवेस्याऽजघ्वनिथाजघ्नथाजघ्निवाहंता॥ ॥होहंतेर्ञ्नितेषु॥ ॥
हनोवधलिङि॥हनोवधःस्यादार्द्धधातुकेलिङिऽलोपःवध्याऽसंज्ञन्यनोरितीट्।

दनिष्यति॥ ॥ह्रुञ्अनिगमे॥ ॥ऊतोदङ्ह्लिल्लिकिहलि॥ ॥ल्वादिषुयेऽकारस्यदङ्
स्यात्पितिहलिनवन्यस्मस्याधोतिधकतःधकवंतिधुयाश्धोश्धकताद्धाधकहिधवा
निधघावद्यवामाअधोश्धकतोधकवश्अधोषीश्डघावाधोताद्धयाश्॥
॥खमिश्रणेमौतिधुयातायोश्धुहिश्रयावीश्रयचिता॥ ॥णुस्तौधनावी
श्रनविताश्रन्यमतेत्रवेट्नोनालिटिडान्तनविथ॥ ॥ङतेजने॥ क्लृविता॥ ॥ष्टु
ञ्अश्रवणेसत्रेक्तोरषयोगान्तावान्नणःस्नोतिस्तुक्रमोरितीट्श्रस्रावीश्रस्त्र
विताडएगतौएतिइत्तः॥ ॥इणोयण्इणोगस्यपएस्यादचिडयडोपवाद
॥यंतिडयाश्इयातांएवाइत्यद्धाडहिश्रयानिश्रयावाश्रयामाऐश्ऐतांश्रा २८
वशीऐःऐतेऐताश्रायंऐवाऐमाडणोगाल्लुडि॥ ॥इणोल्लुडिपरेगास्याश्गा

तिस्थेतिसिचोल्लुकाश्रगाश्हिवेदाङ्ग्रिःश्रन्यासस्येतीयङ्ईडयाद्यडणोयणिकृते
॥दिवे॥ ॥दीर्घइणःकितिडणोन्यासस्यदीर्घस्यश्रकितिलिटिईयङ्ईङ्ईड्ग्
विथाडवेथाईविवाईयाश्ईयासांश॥ ॥एतेलिडिउपसर्गात्परस्यणेकस्यःस्यादा
शिषिलिडिक्ङितिश्रविद्याश्रण्यतिडकृस्मरणेडएवदिकडतिवक्तव्यमितीएवका
रोकृत्वेवश्रद्धश्रडिकावस्युपसर्गेतोनव्यतिवरतःश्रध्रोति॥ ॥मामानोग्रणिमा
तिश्रमुःश्चमाश्रमेयाश्र॥ ख्याप्रकथने॥ ॥श्रस्यतिवक्तिख्यातिभ्योङएन्यश्चे
डड्स्याश्रातोलोपडटिवाश्रख्यश्रवख्यौखेयाश्रख्यायाश्र॥ ॥यासयत्नेप्र
यणियातिएवंवागतिगंधनयोःड्राऊसायोगतौ॥ ॥विदज्ञाने॥ ॥विदोलटो
वा॥ ॥विदेर्जेटःपरस्मैपदानांणलादयोनवकमाद्यास्युःवेदाविदतुःविदुःवो

त्यविदथुः।विदोवेदाविद्वाविद्मापक्षेवेत्तिवित्तइत्यादि।विद्याश्वेत्तुविद्विवेदा
निःवेदावा॥ ॥विदोऊर्वेत्वित्यन्यतरस्यां॥ ॥वेद्यर्लोघाम्नागुणोनावोलोटोल्लुकलो
उंतकारोत्यउश्चयोगश्चवानियात्यतेःअविवक्षितेउरुषवचनेःतनादिकृञ्भ्यउः।तनादेः
कृञ्भ्यउः।तनादेःकृञश्चउःस्यत्यथःस्याश्चाकर्तरिसार्वधातुकेःशपोपवादःतनादिवा
देवामिद्वेकृञोग्रहणमन्यत्तनादिकार्यंनास्तीतिज्ञापयतिगुणःलोट्कार्यंविदोकरो
तुःअतउःसार्वधातुके॥ ॥उश्चत्यथोतस्यकृञोऽकारस्यउःस्यात्सार्वधातुकेक्षितिविदो
दोऊरुतां।विदोऊर्वंउःउतश्चेतिहेल्लुकाविदोऊरुःविदोकरवाणिःविदोकरवावःअ
वेराःअविन्नोःमिजन्यस्तेतिझेर्ङीसावेत्तेर्लङोर्ङीस्वेतिकेविराःअविदराद्यश्चाधातोर्दस्य २९
पदांतस्यसिपिपरेरुःस्याद्वाःअवेराःअवेदांःअवेदीराउषविदेतिवाम्राविदेरदे

तत्रयतिज्ञानादामिनगुणःविदोबत्तवाविवेदावेदितां॥ ॥अस्मद्युविःअस्मिःअन
सोरल्लोपःअनस्यास्तेश्चाकारस्यलोपःस्यात्सार्वधातुकेङ्क्षितिःसंतिःतासस्यो
रितिसलोपःअसिःछःस्थाःअस्मिःवःस्मःस्याराःअसुःस्तांद्वा॥ ॥यसोरद्वाव
न्यासलोपश्च॥ ॥घोरस्तेश्चएत्वंस्याराहौपराःअन्यासलोपश्चाःअसिद्धवदत्रेत्यत्व
स्यासिद्धवाद्यङ्जल्यादेर्धिःएधिःअसानिःअसामाःआडागमःअस्तिसिचइतीट्।
आसीराःअनसोरित्यल्लोपस्यासिद्धवादाडागमःआसांःआसन्॥ ॥अस्तेर्भूः॥ ॥अस्ते
र्भूरादेशास्यादार्द्धधातुकेःअस्तिसिचइतीटिथासेआहोउवश्चेट्एनेषुतेःअन्तरा
वन्नवेत्यादि॥ ॥उपसर्गादसमासोन्योमस्तिर्यूचपरःउपसर्गस्थःषाढषश्चपरस्यास्तेः
सस्यषःस्याधकारेअचिपरेनिष्याराषाढःष्याराःनिःषंतिःषाढःषंतिःयश्चपरःकिं।

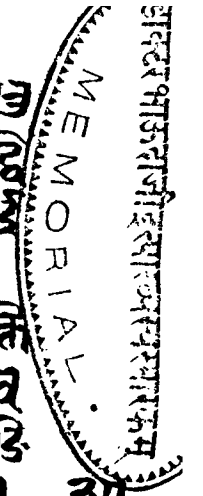

अन्तिस्रः॥ ॥नृद्धृषश्रुद्वौ॥ ॥मृजेर्वृद्धिःसृजेरिकोवृद्धिःस्यात्सार्वधातुकार्द्धधातु
कयोःगुणापवादःवश्चेतिषः॥मार्ष्टि॥क्ङितिचेतिनवृद्धिःसृष्टः॥क्ङित्यचिसृजेर्वृद्धि
र्वक्तव्येतिमार्ज्जेतिमार्ष्टिसृज्याःमाशुःसृष्टाद्यासृजेश्चमार्जेश्चमृड्डि॥॥अमार्ड्
॥नेटीतिसिचःकृतवृद्धिरनावेपिपरत्वयकृतास्यादेवाऽमार्जीत्॥अमार्क्षीःकचिद
स्याऽदात्तेशयागादऽदात्तस्यचेत्यशाऽमार्जीःमममार्जे॥॥वचपरिस्वपणेवक्ति
॥किंवानावाद्यचिस्वपीतिनोत्वंवक्तिःनहिवचिरंतिपरःपदुज्यतेःवव्याःवक्ङावे
ग्धिअवक्षाअवशाअस्यतिवक्तीत्यङ्॥॥वचउशः॥॥वोगस्यऽमागमःस्यादडि
॥आदुणःअवोचत्॥उवाचाऽजत्वऽःउवचिथाऽवक्षाऽजचिवावक्षाऽउच्याशः॥॥ ३९
रुदिरश्रुविमोचने॥ ॥रुदादिन्यःसार्वधातुके॥सद्स्वशाश्वसाअरुदत्॥

एन्यःपरस्यवलादेःसार्वधातुकस्येट्स्याःरोदितिःरुदितःरुद्याःरोदिऽःरुदिताद्वा
॥रुदिहिंरोदावारुदश्चपुत्रन्यः॥ ॥रुदादेरङ्कृत्यस्यसार्वधातुकस्यईडागमःस्या
त्राअरोदीत्॥ ॥अडागार्यगालवयोः॥ ॥रुदादेरङ्कृतस्यअडागमस्याःगार्गीगालव
योर्मतेनाअरोदत्राअरुदितांअरुदत्राआरोदीःअरोदः॥अरुदिमाइत्यादाङ्अ
रुदत्॥अरोदीत्वाजिभ्वपत्राद्योस्वपितिस्वपितःस्वप्याःस्वपिऽःअस्वपीत्वाअस्वप
त्राअस्वाप्सीऽ॥ ॥सुविनिऽन्योःसुपिस्तितिसमाः॥ ॥एन्यःसुभ्यादेःषःस्याःकृतसं
प्रसारणःस्वपिःसुपिरित्युच्यतेःसर्वत्रासिद्धीयमद्विवेऽतिकृतेषत्वेद्विवे॥विऽसुप
ऽःडःसुषुवुःसुपेरनावान्नषःविऽष्वापःकृतसंप्रसारणेत्वेनषोत्वेतिकेचित्॥वि
ऽष्वापःसुष्वप्याःसुषुप्तीतिकिंनिःस्वप्नाश्चसुप्ताणेना॥श्वसितिःश्वसितःश्वसःस्यात्रश्व

सितुान्यश्वसउान्यश्वसितां।अश्वसीवानिःश्वासाश्वसिता॥ ॥अनचेषयो॥ ॥अनिते
ःउपसर्गस्थान्नि मित्तात्परस्यानितेर्नस्यणः स्याउाप्राणिति।विनाषाउवृत्तेर्वेतिकेचिउ
प्रानितिःजक्षनन्नदसनयोःजक्षितिजक्षितः॥ ॥अदन्यस्याउ॥अन्यस्मात्परस्यजक्ष
अतस्यादंतापवादःजक्षतिःजक्षउाजक्षदाःसिजन्यस्तिङ्सार्वधजङोःजजक्षुः॥
॥जागृनिद्राक्षयोजागर्त्तिःजागृतःजाग्रतिःजागृयात्।जागृयातःजागर्त्तुःगुणःह
ल्यादिलोपःविसर्गःअजागरःअजागृतां।अन्यस्मात्वाङ्सार्वङसिवाङसिपरेइको
गुणःस्याउाअजागरुःश्नुसुरित्यादोयासुटोङित्वान्नगुणःवृद्धोयाप्तायो।जाग्रो
ऽविचिन्यल्डिङुःजागर्त्तेर्गुणःस्यान्नवैचनउविचिण्णल्डिङुःअजागरीत्।उ ३१
षविदेत्यास्वा।जागरामासुःजागार।जाग्रोविचिणितिगुणःजजागरिथजागरि

ताःजागर्यात्॥ ॥दरिद्राडुगैतौदरिद्रातिः॥ ॥इदरिद्रस्यादरिद्रातेरतइकारःस्यासा
र्वधउकेङितिहलिदरिद्रितः॥ ॥आन्यस्मयोरात्॥ ॥अनयोरालोपःस्याञ्जि
तिसार्वधउकोदरिद्रतिादरिद्रियाउादरिद्राउादरिद्रिताद्या।अदरिद्रुःदरिद्रांत
राड्वधउकेआलोपोवाच्यल्डिवासनिण्डलिटित्वना।अदरिद्रीवाअदरिद्रासीवा
अनेकाचआम्वक्तव्यःदरिद्रामासादरिद्रतेराम्वेतिकेचिदादरिद्रादरिद्राउा॥
चकासृदीप्तौचकासिःचकासःचकासतिःचकासिमिहेर्धिलंसस्यजश्चनदःच
कार्धित्वाधाकारमतेनधिश्चेतिसलोपःचकाधि॥ ॥तिप्यनस्तेः॥ ॥पदांतस्यस-
स्यदःस्यात्तिपिपरेनस्तेःचचकारअचकार्षीत्॥ ॥सिपिधातोरुर्वा॥ ॥पदांतस्य
धातोःसस्यरुःस्याद्वासिपिपदेदःअचकरःअचकारंअचकासीत्वाचकासामा

स॥ ॥शासुअनुशिष्टौ।शाम्निशासइदङ्हलोः।शासउपधायाइकारःस्याच्चाङ्डि-
हलादौचङ्झिति।शासिवसीतिषः।शिष्टः।शासति।शास्सि।शिष्यात्।शाहौ।शा
स्त्रेर्हौपरेशाद्यादेशस्यात्रशान्नावस्यासिद्धवाद्देर्धिः।शाधि।शासानि।शास्मावा।अशा
त्।अशिष्टां।अशासुः।अशाः।अशात्।अशिष्टंसर्त्तिशास्त्यर्त्तिभ्यङ्।अशिषतां।शशा
सा।शासिता॥ ॥चक्षिङ्व्यक्तायांवाचिङ्कारउच्चारणार्थेःस्कोःसंयोगेतिकलोपःच
ष्टेवक्तोवक्तेचक्षे।चङ्ख्यौचक्षीतांचक्षीरन्।अचक्षातांचक्षिङःख्याञ्चाचक्षिङ्आर्धधा
तुकेख्याञादेशःस्यात्रजिव्राङ्भ्यपदेअख्यत्।अख्यत।कासाञ्जपीष्टःअकासी ३२
त्।अकासिष्टांवर्जनेनिषेधःसमवक्षिष्टावालिटि॥ ॥चक्षिङ्ख्याचक्षाञौवास्तः
लिटिचख्यौवख्यौ।चक्षौ।चक्षाते।चक्षे॥ ॥ईशःसस्यसावेधातुकस्यङिङ्स्यात्।

ईशिषाईडजनोर्ध्वेचङित्यत्रईशीय्यतुकर्षेःईशिध्वे॥ ॥आसउपवेसने।आस्से।आध्वे।
आङ्पूर्वादयात्मा।आसांचक्रे॥ ॥वसआछादनावस्त्रावसितांणिसिङ्वचने।निसे
॥प्रणिंस्तोप्रनिंस्तेअङ्प्राणिगर्हनेविमोचनेचस्तुवास्विडीतिनगुणःस्वेस्तुवावहै।
स्तुवावहैस्तुवामहेचरतिस्तुतीतिवेङ्।असविष्टाअसोष्ट॥ ॥शीङ्स्वप्नेशीङःसा
र्वधातुकेगुणःशीङोगुणःस्यात्सार्वधातुकेङितिचेत्प्रत्ययापवादःशेतेशय्यातांशी
ङोरुट्॥शीङोन्नादेशस्यातोरुडागमःस्यात्रशेरतेअशयिष्ट॥ ॥इङ्अध्ययने॥
अधीते।अजादावियङ्।अधीयाते।अधीयीतां।अध्यायि।अध्यैत।विनाषालङ्-
लृङोःइङोगाङादेशोवास्यात्रालुङ्लृङोपरयोःगाङ्कुटादिन्यो ङिति।गाङा
देशाकुटादिन्यश्चपरोङिन्नितःप्रत्ययाङितःस्युःह्वमोस्थागायाजहातिसांहलि।

एषामातईत्याशाहलादौक्ङितिअध्यगीष्टाअध्येष्टागाङ्लिटि॥ ॥इडोगाङ्स्याल्लिटि
परेअधिजगेअध्येतुंअध्येषीष्टाअध्येष्यतेअध्यगीष्यताअध्येष्यश॥ ॥दीधीङ्दी
प्तिदेवनयोःदीधीतेएरनेकाचइतियणादीध्यतेर्ण्यंतयोर्दीधीवेव्योःदीधीवेव्योरंतस्य
लोपःस्याद्धकारेइवर्णेचपरेदीधीतादीधीतोदीध्यीवेवीटांमितिनगुणःदीध्यंअदीध्य
शाअदीधिष्टादीध्यांचक्रे॥ ॥एवंवेवीङ्वेतिनाउल्यादिषअयीतौ॥द्वेष्टिअद्वेट्॥ ॥द्वि
षश्च॥ ॥द्विषोलडोगेर्डोस्वास्याशाअद्विषुअद्विषतांअदीद्विषुरद्विजतांअद्विषत
॥डुदंश्रणेदादेर्घःदोग्धिाधेक्ष्विडुधिबुद्धोःबुध्यादौहेअधेक्ष्वाअधुक्षाशाअ
धुक्षतांलुग्यादुहातिकास्यवालुक्षाअदुग्धाक्षस्याक्षिाअधुक्षातांधुक्षीष्टाएवंदि ३२
हजपत्रयोश्रणिदेग्धिाअधिक्षशालिहआस्वादनेढव्वाधव्वादिलेढिाइत्यादिडुह

वश॥ ॥ऊर्ण्वुञ्आच्छादने॥ ॥जर्ल्सतेर्विनाषा॥ ॥जर्ल्सतेर्वोदिड्डिःस्याशहलिपिति
सार्वधातुकेजर्णोतिाजर्णीतिाजर्णुतााशगुणोवृद्धौ॥ ॥जर्णीतेरवृद्धौपितिहलि
सार्वधातुकेगुणःस्याशावृद्धेरपवादःअर्ल्सीशर्ल्सीर्णीः॥ ॥जर्ल्सतेर्विनाषा॥ ॥इडादौ
सिचिपरेजर्ल्सतेर्वोदृद्धिःस्याशापरस्मैपदेश॥ ॥ऊर्ल्सीवीशाऊर्ल्सीवीश॥ ॥विनाषोर्णो
र्ल्सीतेरिडादिसत्यसोवाद्धिरस्याशाऊर्ण्वीशाऊर्णुविष्टाजर्ल्सतेरामूनिषेधेवक्त
व्यः॥ ॥अजादेर्द्वितीयस्य॥अजादेर्धातोर्द्वितीयावयवस्यैकाचोद्वेस्यनस्यसंयोगा
दयोनदशःद्विर्नोच्यतेजर्णुनावाजर्णुचवश॥
जर्णुनविष्याजर्णुचिवाजर्णुविता॥ ॥ष्टुञ्स्तुतौतुरुस्तुशम्यमःसार्वधातुके॥ए
न्यःपितोहलःसार्वधातुकस्यइडागमःस्याशावास्तवीतिास्तौतिाअभिष्टौतिान्यस्ता

वीरान्यष्टावीरा अस्तोष्टास्तोथास्तुवास्तोतास्तोषीष्टाङ्गादङ्गविता रुशादङ्गारोति।
रवीति।अरावीरारविता।इङ्नित्येके॥ ॥णुस्तुतौ।उरुस्तुतिपावश्रवणादीङ्नेतिकेचिद्
।नवीति।नविताएकीयमतेवेड॥ ॥ब्रूञ्चक्त्वाचावाचि॥ब्रुवईट्॥ब्रुवःपरस्यपितोट्लःसा
र्वधातुकस्यईडागमःस्यात्ब्रवीति।ब्रुवःपंचानामादितआहोब्रुवःब्रुवोलडादिपंचानां
णलादिपंचादेशावास्तुब्रुवआहादेशश्चआदाआहतुः।आहुः॥ ॥आहस्थः॥ ॥आ
हथुःस्यात्ऋलिचर्सीब्रुवईडितिईटिपात्रात्आहोचुवश्चेणआत्यआहथुः॥
पक्षेसुगमंब्रुवोवचिःब्रुवोवक्ष्यादेशःस्यादार्धधातुकेइकारइत्यवोवच्रात्रवोवच
त्राऽवाचाऽऊचे॥ ॥इत्यदादिप्रक्रिया॥ ॥ऊदोनादनयोः॥ ॥ऊदोत्यादिन्या॥ ॥ ३४
स्नुःऊदोत्यादेःपरस्यशपःश्नुःस्यात्सलोपश्चादेः॥श्नो।श्नोसत्यनत्यासस्यधात्वव

यवस्येकावोदेशःऊदोति।ऊदुतःअदन्यस्यात्रऊश्नुवोरितियस्यऊदुति।ऊदुधिऊ
दवाचऊर्जमित्येतियुणःअऊदवुःअहोषीत्रान्नीक्रीत्रुदांश्रुवश्चाएन्योलिघाश्वास्या
त्रआमिश्नाविवक्षार्थेवाऊदवामासाऊदावाऊवदूऊदूवतुः॥ ॥जिन्नीत्रयोविन्तेति॥
त्तिद्यान्यतरस्यांत्तिमश्कारोतादेशोवास्यात्सार्वधातुकेक्ङितिहलिविन्तितः।विन्नीत
।विन्यति।विन्तिमात्रविन्तीयात्रअविन्तुः।विन्तयामासविन्तयाम॥ ॥क्रीलज्ञायां
।जिक्रेति।जिक्रियतिजिक्रयामासजिक्रयाम॥ ॥पृपालनत्रणयोः॥ ॥अर्तिपिपर्त्योश्च।अनयोरन्यासस्यइदंतादेशःस्यात्रश्लौपिपर्त्ति॥ ॥उदोष्ठ्यपूर्वस्यौष्ठ्यपूर्वस्यऋ
तउत्स्यात्रक्ङितिरपरत्वेदीर्घेपिपर्तेःपिपुरतिपिपूर्यात्रअपिपरुःऋछ
त्पृतोपपरुःगुणवाच्यैवोर्यादिताप्रीतात्रऊधोपिपर्त्तिरास्ति।पिपृक्तःपिपृतिपि

MEMORIAL

पृथ्याऽपत्रऽःपर्त्तो॥ ॥ईहाकृत्याशोऽजहातिऽजहातेश्च॥ ॥जहातेरातऽस्याऽसार्वधा
ऊकेक्ङितिहलिऽजहितः॥ ॥ईहल्पत्वेऽश्नान्यस्त्रयोरातईस्यात्सार्वधऽकेक्ङिति
हलिनऽघुसंज्ञकस्याऽजहीतःऽश्नान्यस्त्रयोरित्यातोलोपःऽजहतिलोपोवि॥ ॥ज
हातेरातोलोपःस्याऽसार्वधऽकेयेपरेऽजह्याऽ॥ ॥आवहोऽजहातेहेपरेआकारो
तादेशःस्याद्धापक्षेईईचाऽजहाहिऽजहिहिऽजहीहिहेत्याऽ॥ ॥ऋगतोऽश्चिप
क्त्रीरितीत्वेऽअन्यासस्यासवर्णेऽइत्यत्रिऽइष्टतःऽइषतिऽइषवःऽइष्याऽइषराणिऽए
त्यःऽएधृतंऽएयस्तःऽएयरेऽआषीऽराऽआरऽ॥ ॥णिजिरशोश्चपोषणयोः॥ ॥निजां
त्रयाणांगुणःश्नौ॥ ॥निजविजविषामन्यासस्यगुणःस्याऽश्नौऽनेनेक्ङितेनिक्ङि ३५
तेनिङ्क्षु॥ ॥नान्यस्तस्याचिपितिसार्वधऽके॥जक्षुपधस्यान्यस्तस्यगुणोनस्यात्सा

र्वधऽकेऽचिपितिऽनेनिजानिऽनेनिजावाऽअनेनेजःऽअनेनिजं॥ ॥विश्व्यासौऽवे
वेष्टित्दिवादङ्क्षवेतिकेचिदाऽअविषदाऽअविदत्॥ ॥जनजननेऽजजेतिऽजनसन
खनांसऽझलोःऽएषामाकारांतादेशःस्याऽझलादौसनिङ्क्षितिचऽनिजजातःऽगम
हनेत्युपधस्नोपःऽजज्ञतिऽईडजनोर्ध्वेतीट्ऽजजनिधिऽजज्ञिऽजज्ञुःऽयेविनाशा
ऽजजन्याऽराजजायाऽश्॥ ॥डुदाञ्दानेऽघणिददातिऽश्नान्यस्तेत्यालोपःदत्तः।ददति।
दद्धःदत्तेऽघुसोरित्येत्वान्यासलोपोदेहिऽअददाऽराऽअदाऽस्ताद्धोरित्वाऽअदितऽअदिषा
तांदेयाऽश्॥ ॥डुधञ्धरणपोषणयोःऽअदधतिऽअतदधतिऽघणिदधति॥ ॥
दधस्तथोश्च॥ ॥द्विस्तुक्तस्यगुणंतस्यधञोबशोत्तघस्याऽतथ्योःस्त्वाश्चपरतः।
वचनसामर्थ्यादालोपस्यनस्लानिवत्तांधत्तःधत्थःधत्थेधद्धेधेहिऽअधिताधयाऽ॥॥

ङुनञ्जुधारणयोषणयोः॥ ॥नृञ्नामिश॥नञ्नमाङ्ङीहाङ्ङेषामन्त्यासस्यडत्याश्चो
॥बिन्नत्रि॥बिन्नृतः॥बिन्नति॥बिन्न्ये॥अविन्नः॥अविन्नरुः॥अन्नाषीश्च॥अन्नृताविन्नरा
मासाव्यन्नारबन्नर्थबच्चवान्नन्नी॥ ॥माङ्॥ ॥मानेशब्दे चाईवोश्रणि मिमीते॥अचिश्रा
लोपः॥मिमाते॥मिमते॥अमास्त॥एनंडाहाङ्गतौश॥ ॥इतिक्ष्यादिश्रक्रियाः॥ ॥दिवु
क्रीडाविजिगीषाव्यवहारद्युतिस्तुतिकांतिगतिषु॥दिवादिन्यः॥श्यश॥ ॥दिवादिन्य
ःश्यश्चत्यः स्यात्कर्तरिसार्वधातुकेशीयोपवादःशनाविती॥हलिचेतिदीर्घः॥दी
व्यति॥ ॥षिश्तंत्रसंनाने॥निषीव्यति॥न्यषेवीश॥न्यसेवीश॥ ॥टतीगात्रविक्षेपे॥
नृत्यति॥डिलान्नयुणः॥ ॥सेसिचिकृतश्चस्कृदृदृदृतः॥ ॥एन्यः परस्यसकारादे ३६
राधक्नुकस्यसिङ्वर्जितस्येड्वास्यात्॥नत्रिष्यति॥नर्स्यति॥सिसिचिङ्॥अनैत्तां॥त्रसी

उद्वेगेदात्रासन्त्रासेतिश्यन्त्रात्रस्यति॥त्रसति॥तत्रासावाज्ञ्नत्रस्नित्येवंवा॥तत्रसङः
त्रसङः॥ ॥जॄषूवयोहानौ॥ऋतईङ्ङातोः॥जीर्यति॥जॄस्नित्यङ्वा॥अजरश॥अजारी
श॥जजरङः॥ ॥शीतत्रकरणे॥ॐतःश्यनिश्यनिपरेओकारस्यलोपः स्यात्श्यति॥वि
नाषाघाघेडितिसिचोवाल्लुक्॥अशात्र॥अशासीश॥शायाश॥ ॥एवंछोछेदने॥ ॥षो
तकर्म्मणि॥षणिष्यति॥न्यषात्र॥न्यषासीश॥सेयाश॥ ॥दोच्चषंडनेश्रण्यदाश्रदे
यात्र॥ ॥राधसंसिद्धौ॥राध्यति॥अरात्सीश॥राध्मेहिंसायां॥ ॥हिंसार्थस्यराधेरेवान्ता
सलोपोस्नः॥किति लिटिसेटिथलिचयरेविकल्पोत्रेतिकेचित्॥रेधङः॥रराधङरेधिथ
हिंसायांकिं॥आररधङः॥ ॥व्यधताडनेश्यद्विज्येतिसंश्यसारणं॥विध्यति॥विव्याध॥
विविधङः॥षुषषुष्टौ॥षुषादीत्यङ्॥अषषत्र॥ ॥श्लिषआलिंगनेश्यश्लिष्यति॥अश्लि

षञ्॥ ॥श्लिषआलिंगने॥श्लिषश्लेः क्सः स्यादालिंगनेऽर्थेऽलिक्षत्॥ ॥रधहिंसा
संराधौ च॥रध्यति॥युषादित्वादङ्॥राधिज्ञन्नोरितिऊठ्॥अरंधत्॥रेरेधाः॥रेधतुः॥ ॥रधादि
भ्यश्च॥रधनशटपदपडुहमुहस्विहमिहएभ्योवलादेरार्द्धधातुकस्येड्वाक्त्यसनोः॥ ॥
नेग्यलिटिरधेः॥लिडूर्ज्झेडटिरधेर्नेम्स्यात्॥राधितारद्धा॥अलिटिकिंतरंधिवरिध्वाअ
त्वपरत्वादिड्वाकेचित्क्वादिनियमान्नित्यमाङः॥टपश्रीणनेटप्यति॥अटपत्॥अत
पीत्॥अत्राशीत्॥अतार्क्षीत्॥टपदपोरनिड्वुपागोअङदात्तस्यचङपधेत्यग्निकल्पार्थे
:त्रश्नातर्श्नीतर्प्यिता॥एवंदपहर्षविमोक्षनयोः॥मुहवैचित्ये॥अमुहत्॥वाडुहमुहेतिद्व
ग्वढत्वे॥ ॥मोग्ध्या॥मोढा॥मोहिता॥ ॥णत्रअदर्शने॥यणत्यति॥नेत्रोरतएत्वमडिवा ३७
अनेत्रात्॥अनयात्॥नेत्रतः॥ ॥नेत्रोःषांतस्य॥ ॥षांतस्यनेत्रोर्लत्वंनस्यात्॥ ॥

मस्त्रिनेत्रोर्मेलि॥ ॥अनयोर्ऽमागमःस्यादूलिप्रनेष्टानेत्रोर्वेतिकल्पेवाकृवेणवे
ऽनेतिकेचित्॥यनेग्ध्या॥यणज्ञिता॥तत्सर्वंषांतस्यापिणत्वेनाधनेद्ध्यति॥नशिष्यति॥
॥शमुउपशमोशमामष्टानांदीर्घःश्यनिशमुदमसमतमत्रमक्रमक्लममङ्एषां
दीर्घःस्याच्छ्यनियणिशाम्यति॥ ॥क्लमुग्लातौ॥क्लाम्यति॥क्लामति॥नोवादिकस्य
ऽक्लमति॥ ॥असुक्षेपणे॥अस्यति॥अस्यतिव्यक्तीच्यङ्॥ ॥अस्यतेस्छुंक्॥ ॥अ
स्यतेरडिपरेस्युगागमःस्यात्॥आस्छत्॥ ॥यसुप्रयत्ने॥यसोऽनुपसर्गात्॥अनु
पसर्गाद्यसोवाच्यस्याकर्त्तरिसार्वधातुकेयस्यतियसति॥अनुपसर्गात्किंयय
स्यति॥संयसश्च॥ ॥संपूर्वाद्यसःश्यन्वासंयस्यतिसंयसति॥ ॥लुप्तगाध्वे॥ ॥ग
द्धेःदृक्षातीषसहेतिवेट्॥लोन्ध्या॥लोप्तिता॥त्रिमिदास्नेहने॥मिदेर्ग्रणेः॥मिदेःश्नीति

परेगुणःस्याद्रामेघतिरुक्षङ्ग्राणिप्रसवोस्रयतेस्वरतिस्तुतीतिवेट्।असविष्टाच्च
सोष्ट॥ ॥दीङ्क्षयेमीनातिमिनोतिदीङोल्यपिच॥एषामाङ्स्याच्छ्यपिचकारा
दशित्येचनिमित्तेत्रदास्त्र॥ ॥दीङोयुडचिक्ङिति॥ ॥दीङःपरस्याजादेःङितःयुडा
गमःस्याद्दिदीयेदाता॥ ॥जनीयाङर्त्तावे॥ ॥ज्ञाजनोर्जा।अनयोर्जादेशःस्याद्
शितिजायतेदीपजनेतिवाचिण॥ ॥जनिवध्योश्च॥ ॥अनयोरुपधायाद्वृद्धिर्ने
स्याद्यचिणिङ्क्षितिकृतिचाजजनिअजनिष्टाजज्ञे॥ ॥दीपीदीप्तौ।अदीपिअदीपि
ष्टएवंश्वरीआद्यायनेपदगतौपद्यते॥ ॥चिण्पदः।पदश्चःचिण्एकवचनेतश्च
देवण्यपादिअपत्सातेषधअवगमने॥अव्याधिलिङ्सिचाविति किद्वे।अस्यु ३८
ङुअसुत्सातेः॥ ॥णहबंधनेनहोधः।अनात्सीत्।अनद्ध॥ ॥डतिदिवादिर्यक्रियो

॥ ॥सुञ्चअभिषवे॥ ॥सुवादित्यःस्रुःस्रादेःशुप्रत्ययःस्यात्कर्तरिसार्वधातुकेशपोप
वादः॥अभिसुणोतिसुन्वतःसुन्वंतिसुन्वःसुन्वतेसुन्वेव्यषावीत्।असोष्ट।
सुषुविवा॥ ॥सुनातेःस्यसनोः॥ ॥स्यसनिचपरेसुञःषोनस्यात्।विसोष्यतिम
तन्नदेवेवेट्डुमिञ्यक्षेपणे।मीनातिमिनोतीत्यादौ।अमासीत्।अमासाममौ।मिम्य
तुः॥ ॥चिञ्चयनेन॥ ॥विनाष्ठिवेः॥ ॥अन्यासात्परस्यचिञःऊठ्वास्यात्।असनिलि
टिचाम्णिचिकायाचिच्यासृञ्आच्छादने॥ ॥ऋतश्चसंयोगादेः।ऋदंतात्संयोगा
देःपरयोर्लिङ्सिचोरिट्डास्यात्तडि।असरिष्टाअसृताःसरिषीष्टासृषीष्टवृञ्आ
वरणेअवारीत्॥ ॥र्लिङ्सिचोरात्मनेपदेषु॥ ॥वृङ्वृञोर्ऋतश्चपरयोर्लिङ्सि
चोरिट्डास्यात्तडि।वृतोवेतिवादीर्घः।अवरिष्टाअवरीष्टाअवृतसिङ्क्त्वाख्यनीङ्वि

वरिथाक्रादिभ्यस्तेट्टावृद्वानलिडि वरिषीष्टवृषीष्ट॥ ॥ध्वञ्चकंपनेधुनोति॥अ
ध्वरीश्॥अधविष्ट॥अध्वेष्ट॥ ॥हिगतौवृद्धौच॥ ॥हिनुमीनाऽऽदयेषामुपसर्गस्थान्निमित्ता
त्परस्यहिनुमीनाएतयोर्नेस्यणःस्याश्॥वहिणोति॥ ॥हेरचडि॥अन्यासात्परस्य
हिनोतेर्हेस्यञ्चेस्याश्चनञ्चडि॥जिघ्राय॥ ॥क्रविजिघ्रांसायांऽऽदिभ्यश्च॥ ॥धिवि
कृण्वोऽरुद्भ्यश्चान्यासात्परयोर्यःस्याश्चअकारौंतादेशश्चाकर्त्तरिसार्वधञ्चके॥उपसर्ग
स्याशिद्वादतोलोपःश्नाभ्यस्तयोरुपधयोश्चअस्योपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्यधिवि
कृण्वोर्यःस्याश्चअकारौंतादेशश्चाकर्त्तरिसार्वधञ्चके॥उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्य

उसंघसारणंबाधकंाअन्यासस्यसंघसारणंाउरराबनर्जीाव्यञ्जाःसंयोगात्परस्य
लिटोऽकिन्वादउसादौनसंघसारणंाव्यनर्जेउःव्यञ्जउःाव्यञ्जिथाव्यनर्थाव्यञ्
जिथाबभ्रष्टाबभ्रर्जाव्यञ्जेाभ्रष्टीाभ्रष्टा॥ ॥ओव्रश्चूमोश्चणे॥ओश्चादीनां॥ ॥ओव्रश्चु
भ्रस्जिदृलिशसिचुकृतृपिशखिदएषांउमागमःस्याराशेपरेासुंचतिाव्रश्चदिव्रश्चदृ
अश्रुकंालिपउपदेहेालिंपतिालिंपिसिंचिइत्यङ्ाआत्मनेपदेष्वन्यतरस्यांाअलिप
ताअलिपेतांाअलिपन्ताअलिप्साअलिप्सातां॥ ॥षिंचिरक्तरणेानिषिंचतिान्यषिंचदान्यषि
ंचतान्यषिंक्तनिषिषेच॥ ॥कृतीछेदनेाकृंततिासंसिंचिंकृंतेतिवेदाकृंतिष्यतिाकर्त्स्य
ति॥ ॥अवेरणेाविभुवतिाव्यषावीदा॥ ॥ऊर्णुञ्आच्छादनेाऊर्णुतेाऊर्णुवीदा॥ ४०
अवाक्षीदाअन्यासेरफस्यझवेाउरदाअवस्यस्थानिवद्वान्नसंघसारणइतिावस्य

उवंतावव्रश्चावव्रश्चउः॥ ॥ऋछगंतीद्वियत्नलयश्चैत्रिन्नावेशाछेवेतिवृक्काऋछतिाव्रृछ
इत्युकेर्नीशातस्माच्छुडितिचङ्ाआनर्छाऋछत्संतांाआनर्छेउःवृकसंयोगान्नोपधस्याण
ःऋछिता॥ ॥कविक्षेपेाऋतङ्ातोःाकिरतिाचकरतुःाकरिता॥करीता॥ ॥किर
तोर्लवने॥ ॥उपात्परस्यकिरतेःसुडागमःस्याच्छेदेर्थेाउपस्किरतिा॥ ॥अडन्यासव्य
वायेपि॥अडव्यवायेऽन्यासव्यवायेपिसुङ्ाकात्सर्वेएवस्याराउपाकिरराउपवस्कारा॥
हिंसायांप्रतेश्चाउपात्प्रतेश्चकिरतेःसुङ्ास्याद्हिंसायांाउपस्किरतिाप्रतिस्किरति॥ ॥
गृनिगरणेाअचिविनाषाापृङ्इत्यस्यरोलवेवास्यादजादौपरेागिलतिागिरतिाद्रप
दृप्तोाअनिदितामितिनलोपःदृपतिःदृपतिादृपउदृपदृफदृफुंफउंनभ्रुंनोर्नोवा
उम्बाचःउम्बिधिसामर्थ्यान्नोपेनादृपति॥ ॥स्पृशसंस्पर्शनेाअस्माच्चीराअस्मा

दीश्च अस्पृक्षत्॥ ॥तृतीयस्थेहिंसायांवासेसिचीतिवेट्चक्ष्विष्यतिंवक्ष्यति॥ ॥यच्छञ्जी
सायांयहिव्यावधिंइच्छति।अयाक्षीश्चयच्छतुः।सृजविसर्गेसृजिदृशोर्झलीत्यशाक्ष
ग्राष्टाविनाषासृजिदृशोःससर्जिथासस्रष्टाडमस्जोषुद्वौमज्जतिमस्जिनशोरिति
नुम्शमस्जिरंत्यात्सर्वेनुमिच्छंतिसंयोगादिलोपःचोःकुः॥अमाङ्क्षीश्चमंक्षिष्यतिमंक्ष्यति
क्क॥ ॥विछगतौस्पृक्षयेत्यायंःउग्योगान्नगुणःविछायतिविछीयतेवेतिकेचित्॥
अविछायीत्॥अविछीत्॥ ॥मृशआमर्शनेअमार्क्षीत्।अमार्क्षीत्।अमृक्षत्।दृशुड्
छायांदृशिगमियमांछःइच्छति।इयेषानीषमद्दतिवेट्।एषिता।एष्टा॥ ॥कुटकौटि
ल्येगाङ्कुटादिन्योञ्णिन्वान्नगुणः।अकुटीश्चअञ्जिक्रिंशुकोटशुकुटिथाकुटि ४१
ता॥ ॥यच्यावजीकरणेयहिव्याविचतिव्यचेःकुटादित्वमनसिवक्तव्यं।अविवी

श्चविव्याचविविचुंःविविचिताअस्पृत्यर्त्तेउरुव्यचाःउदुच्छदनेवाचाक्षोतिश्ण
त्वाउघटिउटतिअउटीत्॥ ॥स्फुरस्फुरणे॥ ॥स्फुरतिस्फुलत्योर्निर्निविन्यः॥॥
निस्फुर्निर्निविन्यःपरयोरनयोःसस्थोवास्यात्रानिःस्फुरतिनिःष्फुरतिअस्फुरीश्च
स्फोरात्एवंस्फुलसंत्वयेच्च॥ ॥णूस्रवनेउवतिअनवीश्चउनाव॥ ॥मृङ्प्राण
त्यागे॥ ॥म्रियतेर्लेङ्लिङोश्च॥ ॥म्रियतेःशिदंतात्लुङ्लिङोश्चात्मनेपदंस्याश्चानात्म
त्वारिङ्इयङादेशौ।म्रियतेअमृतामृषीष्टएवंकिंममरिष्यति॥ ॥आविजीनयच
लनयोःविजतेः॥ ॥विजइट्॥ ॥विडेःपरोञ्णिद्भ्यांइडादिप्रत्ययोडिद्वत्स्याश्च
विजिष्टविजिता॥ ॥इतिउदादिप्रक्रिया॥ ॥रुधिरआवरणे॥ ॥रुधादिन्यःश्न
मप्रत्ययःस्याक्ङिसार्वधातुकेनशपामिवादंत्यादचःपरःरुणद्धि॥अनुसारलो

पः धत्वे। करोऊरिसवर्णेपरत्वात्कृतस्यापि णत्वस्यासिद्धत्वादनुस्वारः। दोतेदेश
स्यपरसवर्णस्यासिद्धत्वान्नणत्वे। अनुस्वारपरसवर्णौप्रतिश्नस्यास्त्रोयोनस्थानि
वरः। रुंधः। रुन्धेति। रुंध्मश्च। अरुणश्चादश्चेतिवारुत्वे। अरुणश्च। अरुधश्च। अ
रौत्सीश्चपवेलि दिश्छि दिश्रि त्रिश्रि त्रिश्रु धिश्रु जिश्रु हृदिश्रदीप्तिदेवनयोः। से
सिचीतिवेट्। छर्दिष्यति। छर्त्स्यति। एवंउट्दिश्हिंसानादरयोः॥ ॥शिष्लृ विशेषणे
शनष्टिहेर्धिः। ष्टस्यजश्खंडः। ष्टुत्वे। करोऊरीतिडलोपः अनुस्वारपरसवर्णौ। शिण्ढि
। अशिनश्॥ ॥हहिंसायां॥ ॥हृणहइश्॥ हृहः श्नमिकृतेऽमागमः स्यात्तिहृ
लिसावधश्चकोटणढिाटएढः। हृहिंनिःहृणाक्षिोअतर्हीश्॥ ॥हिसिहिंसायां। इदि ४२
वान्धुश्नान्नलोपः। श्नमः परस्यनस्य लोपः स्याच्चाघ्रोजीश्चानेजा। अंक्ता। अंजि

हिनस्ति अहिंसीश्॥ ॥अंक्लृव्यक्तिम्रक्षणकांतिगतिषु। अनक्ति। अंक्तः। अंग्धि॥ ॥
अंजेःसिचि॥ अंजेःसिचोनित्यमिट्स्याश्चाजीश्चानंजा। अंक्ता। अंजिता॥ ॥नि
ईधीदीप्तौ। इंधे। इंध्मतेऽंधंचक्रे॥ ॥इतिरुधादिप्रक्रिया॥ ॥तनु विस्तारे। तनादि
कृञ्भ्यउः। तनोति। तन्वुतः। तन्वुतः। तन्वुकः। अतानीश्। अतनीश्॥ ॥तनादिन्यसथामो
ः॥ तनादेःसिचोवाल्लुक्स्यात्तथासोःपरतः॥ अनुदात्तोपदेशेतिअनुनासिकलोप
ः। अतता। अतनिष्ट। अतथाः। अतनिष्टाः। क्षणुहिंसायां। क्षणोति। हृंयंतक्षणोतिनट
ढिः। अक्षणीश्। अक्षतां। अक्षणिष्टपणुदानोःसनोति। जनसनखनांसञ्झलेअसति
असन्नष्ट। असाथाः। असनिष्टः। यैविनाशेसायांश्। क्षिणुहिंसायां। उपत्य
यतनादेनेधिाणुणः। उपधाऋकारस्यउवा। क्षिणोति। अक्षित। अक्षिणिष्ट॥ ॥

ऋणुगतौ।ऋणोतिऋर्णोतिआप्नोत्याप्नोतिष्टाआनर्भीडुकृञ्चकरणेकरोतिअतउत्सा
वेधञ्कोऽकरुतःयणादेशःनन्नऽकरछुरामितिनदीह्रस्वः॥ऊर्वेति॥ ॥नित्यंकरोते
॥ ॥करोतेःप्रत्ययोकारस्यनित्यंलोपःस्याच्चाम्बोःपरयोःऊर्वेःऊर्म्भःयेच॥ ॥कृञ
उल्लोपःस्याच्चायादौयत्ययेऽकयतिकृञश्चनादित्वेपिसिचोवालुङ्नाश्रित॥ ॥संप
र्युपेभ्यःकरोतौभूषणे॥ ॥एभ्यःकरोतेसुडागमःस्याच्चभूषणेऽर्थेसंस्करोतिअड
न्यासवत्वायेपिसुटउपदेशाधिकत्वाच्।ऋतश्चसंयोगादेरितिलिङ्सिचोर्नेट्।सम
स्कृषातां।संस्कारऋतश्चसंयोगादेर्गुणऽत्यत्रसंयोगोयधयहणेकर्त्तव्यं।कृञर्थमि
तियुणेःसंस्कर्त्रेत्यादौकृञ्चेत्यनेनवेऽकृतोनाद्यर्थेतिसत्वेवक्ष्यमाणेऽकोसुटइतिवक्तव्यमि ४३
तिनिमित्तात्सुट्कस्येट्।संस्कर्त्तासंस्कर्त्तारौवासुटोवहिरंगत्वात्।गुणोत्रिसं

योगा—रितिगुणेनासंस्कर्त्रीष्टापरिनिविभ्यऽइतिषः।परिष्करोति।सि
वादीनांवेतिषत्वेवा।पर्यस्कार्षीत्पर्यस्कार्षीच्चपरिष्कारोतिसमवायेचासंपर्युपेभ्यःकृ
ञःसुट्स्याच्चासंघेर्थेऽन्यत्रतिप्रत्ययेकृतवाक्याध्याहारेऽन्याकृञःसुट्स्याच्चगु
णाधानेविकारेध्याहारेर्थेऽन्यस्कुरुते॥ऽइतिनादिश्चक्रुत्या॥ ॥ऽक्रीत्वाऽव्यविनिम
यात्क्र्यादिभ्यःश्नात्क्र्यादेःश्नाप्रत्ययःस्याच्चाकर्त्तरिसावेधञ्कोऽशपोपवादः।क्रीणा
तिऽईहल्यघोः।क्रीणीतःश्नान्यस्तयोरातःक्रीणंतिक्रीणीतेअक्रेषीच्चअक्रेष्टांअ
क्रेषातांक्रियाचिक्रियोस्कुञ्आप्रवणेसुरुद्रणेस्तुञ्स्तुञ्स्कुञ्स्कुञ्स्कुञ्स्कुञ्भ्यः
श्नुश्चाप्रत्ययःस्याच्चश्नाचकर्त्तरिसावेधञ्कोस्कुनोतिस्कुनातिअस्कोषीच्चास्तो
तुञ्स्तुञ्स्कुञ्स्कुञ्स्कुञ्राधनेऽपतेमोत्राः॥ ॥अनदिताभितिल्लोपःविश्नोतिअवश

MADRAS

ना॒ति।ज्ह॒ङ्क्ष्वे॒ञ्चि॒ति॒ऋ॒दु॒वा॒।व्यं॒ञ्नी॒श्।अ॒व॒त॒ꣳ॒न॒।सु॒न्ना॒ति॒।सु॒न्ना॒ति॒।वे॒ःक्न॒न्ना॒तेर्नि॒।
वि॒क्न॒न्ना॒ति॒।क्न॒न्ना॒ति॒रि॒त्यु॒के॒ःक्न॒न्ना॒तेने॒वि॒क्न॒न्ना॒ति॒।क्नु॒न्ना॒ति॒।कु॒न्ना॒ति॒।अ॒स्कु॒न्नी॒
त्वा॒मी॒च्ह॒िं॒सा॒यां॒।ह्नु॒मी॒ना॒।ग्र॒मी॒णा॒ति॒।मी॒ना॒ति॒मी॒नो॒ती॒त्या॒वे॒।अ॒मा॒सी॒श्।अ॒मा॒स्।
।म॒मे॒।।मि॒म्य॒ङ्।स्ज्य॒व॒ने॒।घा॒दी॒नां॒ङ्क्ष्वः॒।घा॒दी॒नां॒ङ्।वि॒ग॒ते॒ङ्क्ष्वः॒स्या॒श्।ञि॒ति॒य॒रे॒श्।
दी॒नां॒ङ्क्ष्वो॒।वे॒ति॒के॒चि॒श्।ल्व॒ना॒ति॒।ल्व॒नी॒ते॒।।अ॒पा॒वी॒श्।अ॒प॒वि॒ष्टा॒।अ॒प॒वि॒ष्ठा॒तां॒।कृ॒ञ्
हिं॒सा॒यां॒।अ॒का॒री॒श्।अ॒का॒रि॒ष्टां॒।अ॒क॒रि॒ष्ट॒।अ॒क॒री॒ष्ट॒।तो॒वा॒।ऽड्ऽदी॒र्घः॒।ऽड्ढ॒न्ना॒वो॒लि
ङ॒सि॒चो॒।त्म॒ने॒प॒दे॒ष्व॒।ऽड्ढा॒।ऋ॒त॒ऽड्ढा॒तो॒।ह॒लि॒।चे॒।ति॒दी॒र्घः॒।अ॒की॒र्ष्टा॒।अ॒क॒रि॒ष्ट॒।अ॒की॒र्षी॒
ष्टः॒।ष्व॒ञ्ज॒क॒ं॒प॒ने॒।अ॒धा॒वी॒श्।अ॒धो॒षी॒दि॒त्य॒पि॒के॒चि॒श्।ता॒सो॒नि॒त्या॒नि॒ऽक॒त्वा॒ना॒वा॒त्य
लि॒नि॒त्य॒मि॒ऽड॒ध॒वि॒थ॒।ग्र॒ह॒ण॒वा॒दा॒ने॒।ग्र॒हि॒ज्या॒।ग्र॒ङ्क्षा॒ति॒।ह॒लः॒।ग्रः॒।ग्रा॒न॒ङ्।ह्ल॒

प॒र॒स्य॒ग्रः॒।ग्रा॒न॒ङ्।ग्र॒आ॒दे॒शः॒स्या॒श्।हो॒प॒रे॒।ग्र॒ह॒णा॒।अ॒ग्र॒ही॒श्।हो॒त॒वा॒।न॒ग्र॒ङ्क्षि॒।ज॒ग्रा॒ह॒।
ज॒ग्र॒ह॒ुः॒।ज॒ग्र॒हि॒थ॒।ग्र॒हो॒लि॒टि॒दी॒र्घः॒।ग्र॒हे॒रि॒टो॒दी॒र्घः॒स्या॒श्।न॒ग्र॒लि॒टि॒।ग्र॒ही॒ता॒।ग्र॒हि॒
सा॒यां॒।ग्र॒णा॒ति॒।ग्र॒मा॒री॒श्।ग्र॒ह॒ः॒।ङ्क्ष्वो॒।वा॒।ए॒षां॒ङ्क्ष्वो॒वा॒स्या॒श्।कि॒ति॒लि॒टि॒।ग्र॒ग्र॒ह॒
ः॒ग्र॒ग्र॒ः॒।ए॒व॒ह॒विदा॒रे॒ण॒।ग्र॒पा॒ल॒ने॒।ज्या॒व॒यो॒हा॒नौ॒।ग्र॒हि॒ज्या॒।ह॒लः॒।ग्र॒गा॒व॒य॒वा॒ङ्ह॒ल
ः॒प॒र॒ꣳ॒य॒त्स॒ग्र॒सा॒र॒णं॒त॒दं॒त॒स्यां॒ग॒स्य॒दी॒र्घः॒स्या॒श्।इ॒ति॒दी॒र्घे॒व॒ग्र॒मे॒।घा॒दी॒नां॒ङ्क्ष्वः॒।जि॒ना
ति॒।जि॒ज्यौ॒।जि॒ज्य॒ङ्॒।ग्री॒व॒रे॒णा॒।व्री॒णा॒ति॒।ग्र॒ा॒व॒बो॒ध॒ने॒।ग्र॒ाजा॒नौ॒र्जौ॒।जा॒ना॒ति॒।ग्र॒थ॒य॒ं
ग्र॒थ॒ꣳ॒स॒न्द॒र्भे॒।ग्र॒ग्र॒ा॒ति॒।ग्र॒ꣳ॒थि॒ग्र॒थ्योः॒।कि॒ति॒लि॒टि॒।ए॒लं॒व॒क्त॒व्यौ॒।वे॒ति॒के॒चि॒श्।ग्र॒ꣳ॒थ॒यु॒ङ्॒।ग्र॒ꣳ॒थि
श्।ग्र॒ा॒स॒ग्र॒ꣳ॒थि॒।ग्र॒ा॒ए॒वं॒ग्र॒ꣳ॒थे॒।ग्र॒ा॒कु॒षे॒।नि॒।ग्र॒कु॒षे॒।ग्र॒कु॒ष्णा॒ति॒।ग्र॒कु॒षा॒ण॒।निः॒ग्र॒कु॒षः॒।निः॒प॒रा॒ङ्॒ग्र॒कु॒षा॒वल्
द॒रा॒द्धा॒ङ्॒ग॒क॒स्य॒ङ्ह॒ा॒स्या॒श्।नि॒रं॒को॒षी॒श्।नि॒रं॒कु॒दः॒।नि॒रः॒किं॒।को॒षि॒ता॒।अ॒श॒नौ॒ज॒नौ॒।

अश्नाति।अश्नानः।अशितः।अशिष्यति॥ ॥दृङ्-संज्ञके।अवरिष्टः।अवरीष्टः।अवतावर
ष्टावरिषीष्टःवरीष्टःइतिक्त्यादिप्रकृया॥ ॥खुरक्षेपोसत्यापयाशरूपवीणावलक्षो
कसेनालोमवल्चवर्मचर्णक्षणीखुरादिन्योणिच्।एन्यःखुरादिन्यःवस्वार्थेणिच्चप्रत्ययः
स्यात्।णकारोदध्यर्थः।चकारश्चितइतिअंतोदात्तार्थः।उपधायुणः।धातुसंज्ञायांश
इतिवर्तियुणागमादेशः।चोरयति।णिचश्चाणिङ्तादात्मनेपदंस्याद्यकर्तृगामिनिक्रि
यांफलेचोरयतेःणिश्रीस्विदृद्विलंडपधाङ्गस्यः।अन्यासदीर्घः।णिलोपः।अद्यु
रशचोरयामासचोरयितावार्यांशखुरादिणिङ्तिकेचिदपठेचोरतीत्यादि॥ ॥
कृतसंज्ञादने॥ ॥उपधायाश्चधातोरुपधायाश्चकारस्यदकारआदेशःस्याद्यत्ययेपरे धध्
।कीर्त्तयति।अचिकीर्त्तत्॥ ॥अथअदंताः॥ ॥गणसंख्याने।अतोलोपः।तस्यस्थानि

वद्वान्नोपधस्यदीर्घः।गणयति॥ ॥ईचगणः।गणयतेरन्यासाकारस्यवाईश्चचङ्परेणो।
अजीगणच्।अलोपिवान्नसन्वद्भावः।अजगणत्॥ ॥अथवाक्यप्रबंधाकथयतिःकथो
न्यासस्यईत्येवेतिकेचित्।अचीकथत्।अचकथत्॥ ॥अंकपदेलक्षणेचाअंकयति।
चङ्ङिङार्ज्ञःखुरणड्यपरइतिज्ञापकादद्विवचनिमित्तेपिणौकृतमन्यासस्यस्थानिवद्भव
तीतिज्ञायते।तेनाल्लोपस्यस्थानिवद्भवतीतिज्ञायतेतेनालोपस्यस्थानिवद्वादकार
वतःककारस्यद्विर्वा।अलोपिवान्नसन्वद्भावः।आंचकत्।केचिदेवमाङ्ः।ऊःखुरणड्
डत्खुवर्णनिर्देशात्रणोकृतउवर्णादेशोमकारआवादेशश्चान्यासस्यस्थानिवत्स्यान्ना
नड्इतिनिमादजादिद्वेनसणिकस्यैवककारस्यद्विर्वा।आंचिकत्।नचात्रिमन्ते
अदंतत्वंव्यर्थंयतः।अलोपिवत्स्थानिवत्वंवादंतत्वप्रयोजनंनायत्वेतेनविघ्नेत।त

त्रास्रोपविकल्पनेनाअदेतत्वसार्थकत्वाद्वाअस्रोपङ्कत्यर्थेनाअंकयति।अस्रोपान्नाव
पदोऽचोञ्णितीतिवृद्धिराकारः॥ ॥अर्त्तिह्रीह्लीरीक्नूयीद्माप्यातांशुगुणो॥ ॥अर्त्यो
दरादंतानांचलुगागमःस्याच्छणेपरेऽकायतयति॥ ॥अर्थेनयत्याज्ञायां।अर्थेयते
।अर्थापयतेऽार्तेथतऽार्त्तिथशऽार्त्तिथपत॥ ॥इत्यादिइतिचुरादिप्रक्रिया॥॥
हेतुमतिचाहेःउभयोजकःतद्व्यापारःप्रेषणादिर्हेतुमाऽतस्मिन्वाच्येधातोर्णिच्स्या
त्।ऊर्द्धतेऽप्रेरयतिकारयतिकारयतिऽचीकरच्छणिजंतात्णिच्चोरयंतेप्रेर
यतिचोरयति॥ ॥नास्रोपिण्यास्रुदितऽास्रोपिनःशासऋदितश्चोपधयाऽकृत्वो
नस्याच्चङ्परेणोशतिऽकृत्वाघोणेर्णिचिनास्रोपित्वमितिऽकृत्वादिऽास्रुडरच्छ
णिलोपेऽस्रोपित्वमितिकेचिच्छऽास्रुवोरच्छऽाशशासऽास्रुदितःऽास्रुडोकरच्॥॥

णोवसंश्रुडोःसन्परेचङ्परेचणेश्वयतेःसंप्रसारणंवास्याच्छसंप्रसारणेतदाश्रयेचका
र्यंबलवदितिवचनादादौसंप्रसारणेकृतेवादौदेशो।द्वित्वे॥ ॥आवादेशस्यात्यासेछा
निवत्वाडकारदीर्घः।अशशवच्छासवद्भावः।अलघ्वान्नदीर्घः।अशिश्वयत्च्छ॥ ॥संचुसि
चुसहंत्वडि॥ ॥एषांषोनस्याच्चङ्युपसर्गनिमित्तःषोनेष्यतेनान्यासकृतइत्यर्थः॥
अवातसंज्ञत्वाण्यंसीषिवत्वाव्यंसीषदच्छसुब्धतोरनेकाचश्छसवद्भावोवेतिकेचिच्छ॥
अत्तचकासच्छनेद्राःसंज्ञायांतिनदराणांनद्विवोर्ज्ञौदिदत्वाऽाद्डित्वाऽार्विवच्छबका
रस्यापिनद्विवोर्ज्ञौङिजत्वाऽजादेरित्येवानेहाऽदिड्यच्छ॥ ॥रन्नेरश्लिटोः॥ ॥रन्नेर्नु
मागमःस्यादचिनुच्छश्लिटोःलघुनीत्फक्तेर्नसवच्छाऽररंनच्छ॥ ॥लन्नेश्च॥ ॥लन्नेर्नुम
स्यादचिनुच्छश्लिटोःऽाललंलन्नच्छाऽचडीत्युक्तेर्नऊवोऽाऽडीहयच्छ॥ ॥नोनयति

धुनयतेधुनत्यर्दयतिन्यः। एन्यः क्विः। क्वुनस्यात्छंदसि। ऊनयी। आधनयी। ऐल
यी। आर्दयी। लोकेऽधोनिनौ। अदधनत्। आर्दिदत्। दृम्मपिलोकइतिकेचित्॥
अस्मृदृवरयथमदस्यृस्यर्शां॥ ॥एषामन्त्यस्यअकारोंतादेशः स्यात्क्वुन्परेणो। इ
वायवादेः। असम्मरः। अददरः। तपरत्वसामर्थ्यादत्रलघोर्नदीर्घः। अतत्वरः। अपत्थर
। अमम्मदः। अतस्मरः। अपस्यर्शः। विन्नाषावेषिवेष्टेः। अबयोरन्त्यस्यअवंवास्यात्
क्वुन्परेणो। अववेष्टः। अपत्रस्त्रादेशः। अविवेष्टः। अचचेष्टः। जाजन्नासन्नाषदीय
जीवमीलपीडामन्यतरस्यां॥ ॥एषामुपधायाश्चक्वौवास्यात्। क्वुन्परेणो। अबिच्च
जः। अबज्राजः। इत्यादि। जः। कणरणवणणसणक्वुलपलुपलुवदेगंवा। अचीक ४७
णत्। अचकाणत्। इत्यादि। जर्झः॥ ॥जपक्षत्यात्। ऋवर्णस्यस्थानेऋत्। स्यात्। क्वुन्परे

णो। नअचीकृतत्। अवीवृतत्। अमीमृजत्। अपस्पेर्डयेणदृद्धयः। अविकीर्तेः। अववर्त्तेः
। अममार्जः॥ ॥स्थापेष्थडि॥ ॥एंतस्यस्थापेष्थडिसंप्रसारणंस्यात्। अस्थुपशः।
छसाछासाक्ष्व्यावेयांयुक्॥ ॥एषांघुगागमःस्यात्णौ। ज्ञापयति। इत्यादि। क्ष्वाय
यति॥ ॥क्ष्वःसंप्रसारणं॥ सन्यङ्क्वडुपरेचणौ। क्ष्वयतेसंप्रसारणंस्यात्। नित्यंसंप्रसा
रणंबलीयस्त्वान्नयुक्। अक्ष्वहवत्। अक्ष्वाहावत्। पाययति॥ ॥लोपःपिबतेरी
चान्यासस्य। पिबतेरुपधायालोपःस्यात्। अन्यासस्यईदंतादेशश्चक्वुपरेणो। पी
पयत्। अत्रिक्रीतीतिलुक्। हुगंतेतिलुक्। अर्पयति। क्लेपयति। लेपयति। रेपयति।
व्रजोपः। क्रोपयति। च्मापयति। स्थापयति। तिष्ठतेरुपधायाइदादेशः स्यात्। क्वुप
रेणो। अतिष्ठिपत्॥ ॥जिघ्रतेर्वाजिघ्रतेः प्रायुक्क्व्यास्यात्। अजिघ्रिपत्। अजि

PAGE(S) MISSING
NOT AVAILABLE

Folio No:-
48

वृपरूपाते णौत्वुगागमोवक्तव्यःपालयति॥ ॥वोविधूननेजुक्वातेर्डुकृस्यारूणौकं
चेर्थेवाजयति।कंयेकिं।केशाश्वाप्यति।धूञ्यूञोर्डुकृचेतिकेचित्॥धूनयतिधावय
तिधीणयति।त्राययति॥ ॥विनाषालीयनेःलीडोरावंवास्यारल्यपिपत्रन्निमित्तेअ
शितिचाविलापयतिवृतं॥ ॥लीलोर्ध्नुक्षुक्वान्यतरस्यांस्नेहविपातने।लीयतेर्लीते
श्वकमानुक्षुकावागमौस्नेहवाणौस्नेहडवेविलीनयति।विलीनयति।विलालयतिविलापयति
वाहृतंस्नेहडवेकिं।लोहंविलायति।विलापयति।प्रलंनानित्तवद्वजासुलियोनित्यमात्वमशि
तिवाच्यं॥लियःसंमाननशालीनीकरणयोश्च॥लीङ्लियोरात्मनेपदंस्यादकर्टेकेपिक्रियाफल
द्वजानित्तवयोःप्रलंनानेवार्थेजटानिलीयतेयैःशूपेनोवर्तिकामुल्लापयते।पालमुल्लापयते ४९
।वित्तेतेर्ह्रस्वश्चवक्तव्यः॥वित्तितेरेचश्चात्वंवास्यारात्रयोजकाङ्गयेवेहाच्यं॥ ॥तीस्म्योर्हस्वश्चवक्तव्यः॥ ॥श्रा

न्यामात्मनेपदंस्याद्देवनयोर्गागमःमुंडोनावयते॥ ॥नियोर्देवनयेर्वुक्॥ ॥नियःवु
क्कस्यारणौर्देवनयेर्ड्यंतनिर्देशान्नालपनेवुक्कानीयते॥ ॥नित्यंस्मयतेःस्मयतेरचो
नित्यमात्वंस्यारणौर्देवनयोर्जटिलोविस्मापयतेर्देवनयेकिं।कुंचिकयैनेनायंयतिविस्मा
यंयति॥ ॥स्फायोवःपचस्यवांतादेशःस्याणौस्फावयति॥ ॥शदेरगतौतः॥ ॥ष्वा
दयोर्योतांतादेशःस्याच्चनुगतौशातयतिगतौनुगाःशादयतिगतौनुगाःशादयति
।गोविंदः॥ ॥रुहःपोन्यतरस्यां॥ ॥रुहःयःस्याद्गणौरोपयति॥ ॥क्रीङ्जीनांणौ॥ ॥
क्रीङ्जिषामेचआत्वंस्याणौक्रापयतिज्ञापयति॥ ॥णौचमेश्वभेःसन्यतरत्वङ्य
रचणौङ्ङौगाङ्स्याच्चाध्यगीगयरचाध्यसपिपत्॥ ॥सिध्यतेरपारलौकिके॥ ॥अ
ध्येचाआत्वंस्यात्णौनुपारलौकिकेर्थेअन्येसाधयतिअदध्यार्थेनुतयःसाधयति

MEMORIAL

त्रिस्फुरोर्म्मो॥ ॥विजःस्फुरश्चेत्रआत्वेवास्याऽणो।वापयति।वाययति।स्फा
रयति।स्फोरयति।आत्वस्यान्यासेस्थानिवद्वाऽऽश्रुस्फरश्।घ्रजनेर्वीयतेः।अस्यैत्रआत्वेवास्याऽ
।घ्रजनेर्वीयतेः।अस्यैत्रआत्वेवास्याऽस्योऽजनेर्थेवापयति।वाययतिगाःखुरोवातःगो
र्न्यायहयतीत्यर्थेः।स्रावयति।आवादेशेऽस्थानिवद्वाऽऽश्रुष्टवऽस्रावयति।सवृद्धौ
वे॥ ॥ईधुयणज्यपरे॥ ॥अन्यासोवर्णस्यसनिपरेत्वेस्याऽपवर्गेयणजकारेषवर्णेप
रेखुपरतःअवीनवऽआयीयवऽआरीरपऽआजीजवऽ॥ ॥स्रवतिश्रोतिद्रवतिध्व
वति।ह्रवतिह्वयतीनांवा॥एषामन्यासोकारस्यऽत्वेवास्यात्सनिअवर्णेपरेक्षद्धरेपरे
।अस्मिन्नवऽ॥अमुस्रवऽइत्यादिरादयति॥ ॥दोषोणौऽडव्यतेरुपधायाजादेशः
स्यात्रणौ।दूषयति॥ ॥वाचित्तविरागेचित्तविरागेर्थेऽकीजस्याऽचित्तंदूषयतिदो

षयतिवा।मितांह्रस्वः॥ ॥घटादयोमितइतिकृतमित्संज्ञानामुपधयाह्रस्वःस्यात्णौ
।ह्रस्वयति।व्यघयतिापवेपंवपंवाऽऽतोरूपेऽजनीजृष्क्नसंजोमत्ताश्चाजन्यादयःअमंता
श्चमितोज्ञेयाःजनयतिजरयतिक्रमयतिरंजेर्णौशृगरमणेनलोपोवक्तव्यःरजयतिशृ
गाऽऽन्यत्रऽरंजयतिवस्त्रंदमयति॥ ॥मारणतोषणनिशामनेष्वर्ज्ञा॥ ॥एष्वर्थेषु
ज्ञामित्स्याऽज्ञपयति॥अन्यत्रऽज्ञापयतिज्वलह्वलस्वलनमोरुपसर्गेवा॥ ॥क्नाम्ना
वऽमश्च॥ ॥ह्वलादयोस्रादयश्चमितोवोस्फरयसर्गेविऽस्रावयति॥ऽऽऽऽ॥ह्वाल
यति।स्रपयति।स्रापयति।अनुपसर्गेकिं।प्रह्वालयति।प्रस्रापयति॥ ॥नक्म्यमिवमः॥
अमंताअप्येतेमितानस्युःकामयति।आमयति।वामयति॥ ॥शमोऽदर्शनेमिऽ॥ ॥
शमयति।दर्शनेऽनिशामयति॥ ॥यमोऽपरिवेषणे॥ ॥यमयति।अन्यत्रऽयामय

तिासवदिरवपरिन्यो।अवस्वदयतिापरिस्वदयतिापरिस्वदयतिासोयमगेस्वदेः
फणश्रमिवैवेतिकेचिन्नअस्वदयतिाअस्वादयतिाफणयतिफाणयति॥ ॥णोगमि
रवाधने॥ ॥इणोगमिस्यात्रणोगमयतिाबोधनेउअत्याययतिाइण्वदिक्।अधिगम
यति॥ ॥हनस्तोविप्लोःहंतेस्तकोरंतादेन्नास्याश्चिण्त्वेजिघ्नतिाहोहंतेरिति
ऊवोघातयतिर्ईर्ष्यतिाईर्ष्यतेस्तृतीयस्यद्वाइतीयत्वंजनस्यैकाचोवाएषिष्यन्नाए
र्षिष्यन्न॥ ॥इतिएंयतप्रक्रिया॥ ॥धमतोःकर्म्मणःसमानकर्तृकादिच्छायांवा॥ ॥इषि
कर्म्मणोधमतोरिषिणैककर्तृकात्सन्यत्ययोवास्यादिच्छायांालुङ्सनोरितिचश्चाद्वि
र्वासन्यतःधमतोविधेरिहार्थधमउकवंाएकाचउपदेशइतिनेड्धमउवाल्लडादयःस
स्यतवंअउमिच्छतिाजिघ्रत्सतिाअतोलोपःअजिघ्रत्सीतापक्षेवाक्यमयिदीङः

सन्यात्वंवेतिकेचिन्नादिदासतेादिदीषतेाघ्रतिस्थाप्योःसंप्रसारणं॥ ॥रलोव्युपध
द्वलादेःशश्च॥ ॥उश्चइश्चविड्उवणीपधमङ्लादेरलंतात्परोक्षासनोसटोवाकितोसः॥
दिद्युतिषतेादिद्योतिषतेउछेखुकिडित्वेचकृतेशर्वीःखयःशिष्यंतइतिवक्तव्यमि
तितलोपः।चर्वेअस्यासचर्वेस्यउकंधतिसिङ्वातच्छेचेतिनउकाउचिच्छिषतितलो
पोवेत्येकोउतिच्छिषतिएंतासन्नाणोचसंश्चडोरितिगाङ्॥अधिजिगापयिषतिाअ
ध्यापिपयिषतिाणोचसन्नितिवासंप्रसारणंाशिश्वाययिषतिाश्रुशावयिषतिकःसं
प्रसारणंाङाह्वयिषति॥ ॥उन्नोसान्यासस्य॥ ॥अनितेःसान्यासस्यउन्नोनकारो
णवंप्राङुतानिमित्तेसतिाघ्राणिणिषतिापराणिणिषन्नानद्ध्मश्चउर्न्यः॥ ॥हलंता
श्च॥श्वसुरमीपाङुलःपरोमलादिःसन्नकित्स्यान्नाविवृत्सति॥तडिउविवर्त्तिषतेासेसि

सिचीतिवेट्टानिवृत्सतिातिनर्त्तिषति॥ ॥इडसनिवा॥ ॥वृङ्वृवृन्योस्तदेताञ्चपरस्मस्
रद्डुास्यात्॥ ॥इकोझल्वाडंगताञ्जलादिःसन्किस्यात्वाक्तसेटद्धातोःतितीर्षतिातितरिषति॥ ॥ऋऊनगमांसनिाक्सेजंतानांहेतेरिडादेशागमेसदीर्घःस्यात्सनिउदोष्ठ्यपूर्वस्याञ्चर्षतिाविवरिषतिाविवरीषति॥ ॥वश्चसंयोगादेरित्यत्रसनीतिपदमनुवर्त्तयंतात्संयोगादेःसंयोगादेरिडादेर्धातोःसनिवर्जितसनिडुर्वृतिकेचित्वासंचिस्कीर्षतिडुधूर्षतिादिधरिषतिासन्निटोर्डोःजिगीषतिाविन्तावाचेःचकीषतिाचिचीषतिाऊर्वाजिघ्रांसति॥ ॥सनिवासनिचपरेद्वेणोगमिःस्यात्तनुबोधनेजिगमिषतिाबोधनेतुशपोत्कारेणसिद्धेपिसन्यहोरकारोच्चारणंभजादेरितिद्वित्वार्थंतेनसनोद्वित्वेाअस्यासस्यवा॥ ५२
यतीषिषतिाइएवदिक्षाअघिजिगमिषति॥ ॥इङश्चाइडागमिःस्यात्सनिाअधि

जिगांसतेईर्ष्यतेःसनियसनोर्वाद्वित्वंाईर्ष्यिषतिाईर्ष्यिषतिा॥लासनिग्रहृदृशां
श्चाग्रहेर्यदेदृशंगताञ्चसनक्ङिण्स्यातावुन्नषतिाजुक्षषतिाअत्रादेशाइदंतत्वेपिनेट्वाविकीर्षतिाजाघ्रक्षति॥ ॥स्मृदृविदमुक्षग्रहिज्यापिअछःसंश्चाएभ्यःसंश्चलावकितोस्त्रीग्रहिज्यासनःक्षत्वस्यासिद्धत्वात्तनुत्तावःाजिघृक्षतिावविस्मर्षतिवासुस्मूषति॥ ॥स्मिदूङोरक्षशांसनिाासिमिङःसङ्जाश्रंतअत्रएभ्यःसनइट्स्यात्वासिस्मयिषतेापिपविषतेाअरिरिषतिाअंजिजिषतिाअशिशिषते॥ ॥किरश्चपेवभ्यःकृसृभृदृधृस्वछएभ्यःसनइट्स्यात्वाचिकरिषतिाजिगरिषतिाअत्रटोदीर्घत्वंनेष्टेर्द्विरिषतोदिधरिषतोषिक्षिषति॥ ॥सनीवंतर्धत्रस्जदंभुश्रिस्वृक्षर्णुनरञ्जपिसनोढबंतेभ्योत्रक्षादिभ्यश्चसनइट्स्यात्वा॥ ॥अडभ्यासव्यवायिनोसजुक्स्यछस्यवस्यवक्रमात्वग्रहज्यावयिव्यधवष्यतिमश्चयतिव्रश्चभ्रस्जदृशृस्कृतृर्तिसृधृज्वरत्वरश्रिविमलापतूदीक्ष्यांनाधृष्वदीपोजनपौषधेभ्यःसनइट्स्यात्वा॥ ॥अजर्त्तिसर्त्तिशर्त्तिदर्त्तिकृतिगृतिभ्यःसनइट्स्यात्वा॥ ॥गुपेछाविधन्योसन्यांसनिाअपुपविषतिाजुगुप्सिषतिाधिधांसतिाधिधिषतिाअपिपणायेभ्यःसनइट्स्यात्वा॥ ॥भ्राजभासभाषदीपजीवमीलपीडामदांनाधृष्वदीपोजनपौषधेभ्यःसनइट्स्यात्वा॥ ॥पूङःसनिवाक्षिपेःसनिवाक्षिपेःसनिवा॥ ॥मीनातिमिनोतिदीङांल्यपिलघुपूर्वात्वाक्षिपेःसनिवा॥ ॥मेनिवाक्षिपेःसनिवा॥ ॥दंभेरुपसर्गस्यदीर्घोवाक्षिपेःसनिवा॥ ॥ईहाञ्चक्रेमनसापीयतेवाक्षिपेःसनिवा॥ ॥लभेश्चक्षिपेःसनिवा॥ ॥षहःसोढिवाक्षिपेःसनिवा॥ ॥षदेःसत्सीदतेर्वाक्षिपेःसनिवा॥ ॥षिधोझलादेर्वाक्षिपेःसनिवा॥ ॥गमेर्द्विर्वाक्षिपेःसनिवा॥ ॥दृशेर्वाक्षिपेःसनिवा॥ ॥अर्तेर्लुङिव

शोसः। अनुनासिकेक्रोऽलादौच्चिति। दिवे॥ धक्षति। दिदेविषति। स्रोतिण्यारिति
नियमान्नषवे। सिसेविषति। अर्दिधिषति॥ ॥आप्ज्ञप्यृधामीत्। एषामचःईत्स्या
त्सादौसनि॥ ॥अन्नलोपोन्त्यासस्यासनिमीमेत्यारन्त्ययङुकंतत्रान्त्यासलोपः स्या
त्। परवच्चात्वे॥ ईक्षीति। विन्नजिषति। विन्नर्जिषति। विन्नर्क्षति। दिदंक्षिष
ति॥ ॥दंशस्ञ्जा॥ ॥दंशेरचस्त्यान्तःईत्वासकारादौसनि। अन्त्यासलोपः॥ हलं
ताच्चेत्यत्रदंशेर्हल्ग्रहणंस्वाभिवाचकत्वात्सनः कित्वे॥ लोपः। धिक्षतिधीक्ष
ति। शिक्षति। सिस्वरिषति। सिस्रंसते। ध्रिय। विषति। ध्वंसति। उर्णुञ्। विष
ति। ऊर्णुञ्। विषति। ऊर्णुञ्। नृषति। विन्नरिषति। बुन्नर्षति। जिघ्रंध्रियंषति। इकोझ ५३
ल्। कित्वान्नगुणः। परत्वात्सिलोपेनदीर्घोबाध्यतेऽङीक्षति। इत्परत्वगुंतो

मित्संज्ञः। एकारांतश्चोरादिकश्चासिसनिषति। जननेत्यात्वेस्थादिश्चत्यासेन्यत्यत्रस्था
दिश्चेवान्यासस्यषत्वंनान्यत्रेतिनियमात्। पारिसिषासतिति। निपतिदरिडाविन्यःसनो
वाइड्वाच्यः। तितनिषति॥ ॥तनोतेर्विनाषातनोतेरुपधात्सादेर्घःस्याद्धलादौसनि
। तित्सति। तितंसति॥ आङ्पूर्वकायांसवक्तव्यः। आङ्शंसति। क्तेलोपिपतिषति॥ ॥स
निमीमाधुरभलभशकपतपदामचइस्। मिमीमामाङ्मेङ्दाधाघ्वोरित्तादीनांचावः
स्थानेऽसत्सादौसनि। अन्त्यासलोपः। क्रोरितिसंयोगादिलोपेपित्सति। दिदरिद्रिष
ति। दिदरिद्रिषति। दिदरिद्रांसति। सस्यार्धधातुकइतिसस्यतन्मित्सति। मित्सतेदित्स
ति। धित्सति। रिप्सते। लिप्सते। शिक्षति। पित्सतेऽईप्सति। राधोहिंसायांसनीस्वाच्यः। श
ति। रित्सति॥ हिंसायांकिं। आरिरात्सति॥ छा। मुचोऽकर्मकस्यगुणोवा। अकर्मकस्यमुचो

गुणो वास्यात्सादौसनि। अन्यासलोपः। पक्षेहलंतात्वेतिकिंवान्नगुणः। मोक्षते। मुमुक्षते। वावत्सः स्वयं। अकर्मकस्यकिं। मुमुक्षतिवत्सेकक्षः। णौकृतादेशस्यछानिवच्चेत्। अस्फारयिषतिस्फोरयिषतिस्फुरयिषति। ईःश्यण्। पिपावयिषति। अपरेकिं। बुभूषतिस्रवतीतीत्वेवा। सिस्रावयिषति। अपरेकिं। बुभूषतिस्रवतीतीत्वेवा। सिस्रावयिषति। सुस्रावयिषति। इत्यादिसर्वेषां। अपरइत्येवा। शुश्रूषते॥ ॥स्तौतिण्योरेवण्यभ्यासात्। अन्यासिणः परस्यस्तौतिण्यंतयोरेवसस्यषः स्यात्। षत्वतेसनि। नान्यस्य। तुष्टूषतिघुतिस्वाथारित्युक्तंसुष्वापयिषति। स्तौतिण्योः। किं। सिसिक्षति। उपसर्गात्सुष्ठादिभ्यन्यासेनेत्यन्यासस्यस्यादेवा। परिषिषिक्षति। षणिकिं। सन्वतेअन्यस्यस्यादेवातिष्णसत्ति। सुष्णसतिअन्यासकिंथात्विष्णिमित्तः षोन्यस्यस्यादेव। इण्। प्रतीषिषति। इक्। अधीषिषति॥ ॥सःस्विदिस्वदिसहीनांच॥ अन्यासेणः परस्यएषांण्यंतानांसस्यसएवस्यान्नषः। षणिपरे। सिस्वदयिषति। सिस्वादयिषति। स्वादियन्यासेनेत्यत्रस्यादिग्रहेवान्यासस्यषत्वंनसुनोत्यादिधितिनिष्ठमात्रे॥ अभिसुस्रषति। परिसिषासति। शौषिकान्मत्रवथीत्यौत्रैषिकोमत्रवथी। कः। सरूपत्रत्ययोनेष्टः। सन्नंतान्मन्निष्यते। स्वार्थेसन्नंतात्सनस्यादेवाजुगुप्सिषते। मीमांसिषते॥ ॥इतिसन्नंतक्रियाः॥ ॥श्री॥ ॥धातोरेकाचोहलादेःक्रियासमभिहारेयङ्॥ ॥हलादिर्योधातुरेकाचतस्मात्पौनःपुन्येनभृशार्थेचयङ्प्रत्ययःस्यात्॥ ॥स्वरतिसूतिसूयतिधूदितोवा॥ ॥ऋवर्णांतिन्योयदुक्तव्यः। ध्मतोरित्युक्तेः। सोपसर्गान्न। व्याटतिनृशंसचिमुच्योर्मुडुना॥ ॥ळानित्यंकोटिल्यगतौ। गत्यर्थाकोटिल्यएवयङ्नक्रियासमभिहारे॥॥

लुपसदचरजपजभदहदशगृदृप्योर्नावगर्हायां॥एच्योधात्वर्थगर्हायामेवयङ्स्यान्न
क्रियासमभिहारे॥नृशाघर्थैर्नावगर्हायोर्मिश्रणेपित्वपादेःस्यादितिकेचित्॥
सन्यङोरितिद्वित्वे॥ ॥गुणोयङ्कोःअभ्यासस्यगुणःस्याद्घडियङ्किचपरे॥धातो
र्वाद्यशलडादयःडिच्चादात्मनेपदं॥णिलोपःखनःखनरतिशयेनवास्त्वयति॥सो
स्त्वयते॥ ॥यस्यहलःहलःपरस्ययकारस्यलोपःस्यादाधेक्षत्रुकोःअसोस्त्वित्स
॥सोस्त्वयांचक्रेसोस्त्वयतेसोस्त्वयतेद्वितीयस्यद्वित्वेहलादिःशेषः॥ ॥दीर्घोःकि
तःअकितोभ्यासस्यदीर्घःस्यात्तयङियङ्किअटाघतेअशाश्यते॥ ॥यङिच॥
अतेःसंयोगादेश्चतोगुणःस्याद्घङियेकारपरस्यरेफस्यनद्वित्वनिषेधुःगाअरा
र्यतेजूर्णिर्त्वयतेखुमास्थागाद्याजहातिसांहलि॥ततोद्वित्वेगुणःदेदीयतेअ

तोलोपःअदेदीयिष्टादेधीयतेमेमीयतेतेष्टीयतेजेगीयतेपेपीयतेजिहीयते
सेषीयतेक्ष्विष्णुष्वःश्वोश्वयतोर्नोश्नीयतेसास्मय्यतेरीङृतःचेक्रीयतेखुटो
बहिरंगत्वान्नसंयोगादित्वेनगुणःसंवेस्क्रीयते॥ ॥सिचोयङिसिचःसस्यषोनस्या
द्घङिउपसर्गान्यासनिमित्तषत्वापवादःनिसेसिच्यतेवक्रंवञ्जतिवाक्रव्यते॥
ग्लायङिगृहेत्यतस्यरेफस्यलःस्याद्घङिगर्हितंगिलतिनिजिगिल्यतेलोलुप्यते
सासघतेनकवतेयङिकवतेर्नोवादिकस्यान्यासस्यचत्वंनस्यात्तयङिकोकय
ते॥कवतेर्निर्देशात्कोतिकवत्योश्चुत्वमेवोक्तयते॥ ॥नीवंवुस्रंसुध्वंसुभ्रंसुकंथ
पतपदस्कंदांएषामन्यासस्यनीगागमःस्याद्यङुकोःअत्रकितश्चुत्वेनदीर्घःहो
ढःढेलोपःढनीढ्यतेसनीस्रंस्यते॥इत्यादि॥ ॥नुगतोःनुनासिकांतस्याअनुनासिको

तस्याऽङ्नासिकांतस्यादेतान्यासस्यङ्गागमःस्याद्घङ्कोः।ङुक्रपदांतवद्विधी
च्याः।ऋऌत्यथङ्स्वारः॥वापदांतस्येतिवापरसवर्णः॥व्यय्यम्यते।ज्वय्यम्यते॥म्यतेश्चे
चम्यते॥तत्रन्यते॥तेतन्यते॥ऋतइतितपरत्वान्नेह॥ ॥नाम्क्रोध्य॥ ॥वान्नाम्यते।येवि
नाषेत्यालंवा।जाजायते॥जंजन्यते।एवंसनखन॥ऊत्वोजमन्यते।हंतेर्हिसार्थाय
डिद्वीनावोवक्तव्यः।जेड्वीयते॥ठाजपजन्नदहदशनंजपशंच॥एषामन्यासस्यङु
क्स्याद्घङ्कोः।जंजप्यते॥इत्यादि॥लवद्यांतस्यान्यासस्यङ्येतिकेचित्॥चेचल्यते।चा
चल्यते॥मंमच्यते॥मामच्यते।दंदय्यते।दादय्यते॥ ॥चरफलोश्चाऽनयोरन्यासस्या
नोङुक्स्यात्॥यङ्लुकोः॥ ॥उत्परस्यातःचरफलोःवृत्तेरकारस्यङुत्यात्तद्यङ्लुको
:चेत्रय्यते।पंकुल्यते।रीगृदुपधस्यच॥ऋदुपधस्यधातोरन्यासस्यरीगागमःस्या

त्तद्यङ्लुकोः॥ ॥ङुन्नादिश्चाङुन्नादावाकृतिगणेणत्वेनस्यात्॥नरीनृत्यते।जरी
गृह्यते॥कृपरोलङित्सुनयत्रलचलीक्रूप्यते॥रीगृत्वतइतिसंयोगार्थंवाच्यं॥वरीवृश्च
नापरीवृतं॥ ॥सृघिस्यमिद्येनोयङि॥एषांयङिसंप्रसारणंसस्यात्॥सोषुव्यते।सि
सिम्यते॥वेचीयते॥ठानवद्यः॥वष्टेर्यङिसंप्रसारणंनश्यत्॥वावव्यते॥ ॥चायःकी
॥चायतेःकीस्यात्तद्यङिचेकीयते॥ठाईछाध्योः।एतयोरीत्रादेशःस्याद्घङि॥जेघीय
ते॥दिध्यीयते॥ ॥अयङ्यिक्तिति॥शीङोयङादेशःस्याद्घादौङितिपरेङित्त्वादेत्यस्य।
शय्यते॥अन्यासस्यङुक्स्यःततोगुणः।डोढोक्यते॥यङंतप्रक्रिया॥ ॥यङोचि
॥यङोन्त्यर्थेलुक्स्याद्वकारादन्यत्रापिबहुलंलुक्स्याद्यङ्यनेगकार्येवानलुप्तते
तिहित्वानिषेधःयङुक्तिसत्यंनरंगत्वाद्धित्यन्यासकार्यंचकृतेयङ्लुप्तेबाधितत

स्विडाश्नितंकार्यंशेयोस्वर्करीतंवास्वर्करीतमितियङ्लुगंततत्परस्मैपदिदादिवत्स
शेयोशयोलुक्नाळापडोवायङ्लुंगंतात्परस्यहलादेःपितःसार्वधातुकस्यईडागमोवा
स्यात्नसुवास्विडीतिगुणाभावोबोन्नूयतेतिक्तेपिशतिळंदसिनिपाताद्भाषायां
यङ्लुकिगुणःनाबोनवीतिबोन्नोतिबोन्नूतःबोन्नुवतिबोन्नूयाद्बोन्नूहिअबौअबो
न्नवीत्अबोन्नविश्मअबोन्नुवःअबोन्नोत्अबोन्नूतांअबोन्नुवन्बोन्नवांचकारा
कैश्चिदाम्नेप्यतोधातुनिर्देशेयङ्लुंगंतस्यापियहणाङुवोखुगितिङुक्नाबोन्नूबाबोन्नू
वतुःधातुग्रहणाक्तेयङ्लुकिवेतिकेचित्बोन्नावावेत्तवतुःवनीवंचीतिवनीव
क्तिबनीवक्तःजंगमीतिजंगंतिजंगतःउपधालोपःजंग्मतिजंगमतिनस्त्रीस्त्र्यां
मांतस्यधातोर्नःस्यात्मवत्योःपरयोःजंगन्मिजंगन्वाहरजंघ्वंतिजंघ्नीतिजंघ्न

तःजंघ्नतिधातुग्रहणाक्तवाजंघंसतिनान्यस्मस्यावीतिनगुणःचेक्रुरीतिनत्परस्यात
इतित्परत्वान्नगुणदीर्घत्वंस्यादेवाचेक्नूयतेःधातुग्रहणाक्तेयङ्लुकिवेतिकेचित्नाचे
खनीतिचेखंतिचेखंतःचेखातःचेखनतिजंजनीतिजंजंतिजंजातःजंजंतः
जंजनतिजंजनतिदेदिवीतिदेद्युतःयङ्लुकिगलिदिविविक्ष्णोःश्नटोवेतिकेचित्नादोघो
तिलोपोव्यावेलिनदेदेतिदेदिवीतिदेदीक्तःनायङ्लुकिक्ष्णोःश्नडोवकारेतकारेवेतिकेचित्न
देदितःनमिपोक्तनासिकत्वाद्दत्नगुणःदेदिवीमिदेद्यूयेमिनदेद्यवःदेदिवःविछावेवि
छीतिविवेष्टिविवेश्मिविविश्मःविविक्षुःनान्यस्मस्मात्यनुदात्तेङितोवाद्विर्नायोयोतियोय
वीतिनोनोतिनोनतिजेहतिनान्यत्रजाहातिजहात्यन्यासस्यनदीर्घश्चतिकेचित्नाजक्ष
तिजहीतःजपजभदहदशभञ्जपशांचेतिक्तेपिनोयहणाद्यङ्लुकिलोपःदंदशीति।

लोपोवेतिकेचिद्वादंदेष्टिस्रुपिस्यमीतिउत्वपक्षेसोषोस्तिअन्यत्रसास्यसि॥ळा।नधातु
लोपआर्धधातुकोक्ष्वशलोपनिमित्तेआर्धधातुकेपरेतन्निमित्तेगुणवृद्धीकोनस्तः।वे
त्तिदित्ताभरीभृज्जित्ताआर्धधातुकेकिंवेत्तेत्तिभरीमार्ष्टि॥ ।सन्निकोवल्लकि।ऋउप
धस्यक्षतोरन्यासस्यकारिकरीकृणतेआगमाःस्युःयङु किावर्वर्तीतिवरीवर्तीति।वरी
वृतीति।ववर्त्तिवरिवर्त्तिवरीवर्त्ति॥ ।ऋतश्चाऋदंतस्यक्षतोरपितथाचकरीतिच
रिकरीतिचरीकरीतिचर्कर्त्तिचरिकर्त्तिचरीकर्त्तिऋतश्चेतितपरत्वाद्दंतस्यनाह्ना
चाकर्त्तिगुणवतवृद्धेरपिनिषेधज्ञेयःमर्ष्टीति॥ग्रहाजग्रहीतिढत्वधत्वष्टुत्वढ
लोपदीर्घाःजगर्द्धिकेचिद्घढिनिमित्तंसंप्रसारणंनेच्छंतिजाग्रहीति॥जाग्रादि॥व ५८
लीयस्त्वादादौसंप्रसारणंततोद्वित्वंसन्नियोगादिजगृहःजगृहतुःजगृहुःज

गृहतिगृभ्रअत्रिकोद्वायांजगृहीवाग्रहणःदृल्यादिलोपःत्तप्तावःजग्रुर्वेत्रअज
ग्रिवाअजगृह्वांअजगृहुःदश्चेतिवासुवोरोरिडुलोपेदीर्घेःअजग्रीःअजग्रिवाअजगृह्व
इत्यादिक्रियागानुसारात्ज्ञेयं॥ ।ळा ॥शतियङ्प्रक्रिया॥ ।ळा ॥सुपआत्म
नःक्यच्॥एषितराम्संवेधिनइषिकर्मणःसुबंतादिळाक्यच्प्रत्ययोवास्यात्सुपो
धालितिसुपोलुक्॥ ।क्वचिच्चाक्वचिच्चपरेअवर्णस्यईत्रादेशःस्यात्राधातुत्वाल्ल
डादयः।आत्मनःपुत्रमिच्छतिपुत्रीयतिवांतोयिप्रत्ययेगव्यतिनाव्यतित्वघति।
मघति॥युष्मघतिअस्मघतिहलिचागीर्यतिदीव्यतिअदस्यतिरीङृतःकवीयति
।क्यच्योश्चागागीयति॥ ।नःक्येक्वचिक्यङिक्याषिपरेनांतमेवपदसंज्ञेस्यात्रान्यत्र
क्लोपःराजीयतिनांतमेवेतिनियमान्नेहावाव्यति।आकृत्सावेधेत्रकेतिदीर्घेःकवी

यति॥ ॥क्यस्यविभाषा॥ इलः परेषांक्यङ्क्यङ्क्यषांलोपोवास्यादाधीष्वदुकोःसमिधिता॥समिधिताभांनावयेच्यःक्यङनेष्टःकिमिठति॥उच्चैरिठति॥ ॥अशनायोदन्यधनायाबुभुक्षापिपासागर्धेषु॥ ॥अशनायादयःक्रमात्बुभुक्षाद्यर्थेषुनिपात्यंते॥क्यचि॥अशनायतिउदन्यतिधनायतिबुभुक्षादौकिं॥अशनीयति॥ ॥अश्वक्षीरवृषलवणानामात्मप्रीतौक्यचि॥एषांक्यचिपरेअसुगागमःस्यात्॥आत्मप्रीतौअश्वादेर्मैथुनेच्छायामिष्यते॥अश्वस्यतिवडवा॥वृषस्यतिगोः॥क्षीरलवणयोर्लालसायां॥क्षीरस्यतिबालः॥लवणस्यखट्वः॥सर्वेभ्यतियंदिकानांक्यचिलालसायांसुगागमोवित्यपरे॥आदेशप्रत्ययेतरवान्नषः॥दधिस्यति॥दध्यस्यति॥ ॥कामयेच्छायांकृष्यधिकर्मणःसुबंतादात्मनेपदेक्यङ्कामयेअत्यर्थोवास्यात्॥कामयेचोध्वंउविहिते

वेनार्थेक्यङ्कवानावादेर्गुणाग्नेःकित्त्वंयोजनानावाद्यकारस्यनेत्वं॥उच्चकाम्यति॥सोपदादौ॥यत्रात्काम्यति॥इणःषःसर्पिष्कामयतिकिंकाम्यति॥अव्ययत्वान्नसः॥स्वःकाम्यति॥ ॥उपमानादाचारेऽउपमानात्कर्मणःसुबंतादाचारेऽर्थेक्यङ्स्याद्वा॥पुत्रमिवाचरतिपुत्रीयतिछात्रंविश्रयतिद्विजं॥ ॥अधिकरणाद्वाग्रासादीयतिऊर्ध्वे॥ठा॥कर्तुःक्यङ्सलोपश्च॥उपमानात्कर्तुःसुपआचारेऽर्थेक्यङ्स्यात्सांतेसलोपश्च॥अक्षस्यावीतिदीव्येःक्षकश्वस्वरतिक्षाक्षायतेराजायते॥क्यङ्मानिनोश्चतिवंवत्॥ऊमारायतेवृद्धाऊर्जसोऽमरसोनित्यंपयसक्तविनाषयासलोपःऊर्जायते॥अमरायतेपयस्यते॥सुश्रवैमनसोनित्यंसुमनायते॥आचारगल्भक्रीवहोडित्यः क्विब्वा॥पयस्यतेसुश्रवैमनसोनित्यंसुमनायते॥आचारगल्भक्रीवहोडित्यःक्विब्वा॥छिपःसर्वेस्यलोपःगल्भादेःक्वावपितऽनो॥गल्भायते॥गल्भते॥इत्यादि॥सर्वेभ्यतिपदि

केन्यः किबाचारङत्येकोक्ङसतिस्वतिस्वामासासोचकार॥ ॥नृशादित्योचव्यञ्चेर्लो
पश्चदलः।नृशादित्यश्चार्थेनवत्यर्थेक्वङ्स्यात्वा।नतुक्ष्यंतेन्यः।त्रेतदस्तोपश्चात्रन्
शोनृशीनवतिनृशायतेऽन्यनायतेशश्वायतेक्विबप्यत्रेतिकेचित्वा।नृशातिप
देछिः।चृशीनवति॥ ॥लोहितादिडाज्यःक्यश्चालोहितादेर्डांताच्चोक्तेर्थेक्यङ्स्या
त्वा।पदेछिः।क्विन्त्येके॥ळ॥वाक्यषः।क्यंतात्परस्मैपदंवास्यात्वा।लोहितायतिलो
हितायतेलोहिलति॥लोहितीस्यात्वा।चर्मायतिचर्मायतेचर्मेति।चर्मीस्यात्वापटप
टायतेपटपटास्यात्वा॥ ॥कष्टायक्रमणेचतुर्थ्यंताक्रमणेकष्टशब्दनाडैर्वेर्थेक्यङ्स्यात्वा।
कष्टायकर्मणेक्रामतिकष्टायतेळद्यायतेइत्येकोसत्यकष्टकळग्रहनेन्यः।पेप ६०
चिकीर्षायांसत्यायते॥इत्यादि॥ळ॥कर्मणेरोमंथातपोन्यांवर्त्तिचरोः।रोमंथतपोन्यो

र्वर्त्तिचरोन्यांक्यङ्स्यात्वाक्रमेणवर्त्तिचरोरर्थ्योः।रोमंथंवर्त्तयति।रोमंथायतेगोः।ह
स्तुचलनएवातपसःपरस्मैपदंवातपश्चरतितपस्यति॥ ॥बाष्पोष्मन्यामुष्मनोत्रालो
क्यश्स्यात्उष्मदनेबाष्पउष्मति।बाष्पायतेऊष्मायतेफेनाद्यैफेणायतेश्वमाद्यैति
केचित्॥ ॥शब्दवैरकलहाभ्रकण्वमेघेन्यःकरणे।एन्यःकर्मण्यःकृञर्थेक्यङ्स्यात्वाश
ब्दंकरोतिशब्दायतेइत्यादिसुदिनदुर्दिननीहारेन्यश्चसुदिनायते॥ ॥सुखादिन्यः
कर्तृवेदनायांएन्यःकर्मण्यःक्यङ्स्यात्वेदयितुरनुभवेर्थेसुखंवेदयतिसुखायते
दुःखायतेनमोवरिवश्चित्रङःक्यङ्एन्यःक्यङ्स्यात्वाक्रमेणपूजायांपरिचर्यायामाश्च
र्यलेखनयोःनमस्यतिवरिवस्यतिडिंङ्वाक्रङ्चित्रीयते॥ळ॥पुच्छनोडचीवरात्पिङ्
एन्यांणिङ्स्यात्वाकृञर्थेडिछाडुदसनेपर्यसनेवाऽउत्पुच्छयते॥परिपुच्छयते॥नोऽत्स

मावयतेःसांचोंडयते॥वीवरादर्डनेपरिधानेवासेचीवरयतेःसिद्धः॥ ॥खंडमिश्रश्लक्ष्णलवणव्रतवस्त्रहलकलकृतत्वसेभ्योणिच्॥ ॥एभ्यःकृञर्थेणिच्स्यात्॥खंडयति॥व्रताऽऽजनतन्त्रवस्त्र्योःपत्यःश्रद्धानेवाव्रतयति॥वस्त्रादाच्छादनेसंवस्त्रयति॥ ॥णाविष्ठवत्प्रातिपदिकस्याङ्गेयथाप्रातिपदिकस्यकुंवद्भावस्तावटिलोपविन्मउच्चोपयणादिलोपश्चस्फाघादेशाःस्युःतद्गुणावपीत्यर्थेःहलिंकलिंगृह्णाति॥अत्रणिचिपरत्वाद्वृद्धौसत्यांटिलोपःहलयति॥महद्धलंहलिंकलयति॥वडिःअयोपिलात्तावात्सवद्भावेघासेहलकलेत्यंतनिर्देशान्नाऽत्रवकलव॥अजहलत्वाकृतयति॥अचीकृतवात्रस्त्रानिविहंतिविस्त्रयति॥सत्यापपाशेतिणिच्त्वेऽर्थेवेदसत्यानामाऽऽप्त्वाःसत्यमाचष्टेसत्यापयतिऽर्थीपयतिवेदापयतियाज्ञाद्विमोचनेविपाशयति॥

रूपंपश्यतिरूपयतिचीणमोपगायतिउपवीणयति॥त्रलेरञ्जुरज्जातिऽञ्चुचलयतिश्लोकैरुपस्तौतिउपश्लोकयतिसेनयाऽत्तियातिअत्तियेणयति॥अत्ययेणयतः॥अषोपदेशत्वेपिछादिद्यितिनियमादन्यासत्यवादेपिषत्वेऽत्तिषिषेणयिषतिपलोमान्यङ्गमार्ष्टिऽनुलोमयतित्वचंश्लक्ष्णतित्वक्षयतिवर्मणासंनह्यतिसंवर्मयतिवर्णंश्लक्ष्णतिवर्णयतिऽर्षेःखंसतेऽवस्रंसयतिदक्षिणेनऽतिक्रामतिऽतिदक्षयतिदक्षोनिरस्यतिदक्षयतिशतिकेचित्तत्करोतितदाचष्टेशतिवृद्यादित्वाल्लुबेतावणिच्॥ ॥षष्ठंकरोतिऽंचष्टेवाषष्ठयतिसुखीतुल्यान्नषस्यसः॥कविंपडुंवाऽऽचष्टेवृद्धौसत्यांटिलोपः॥कवयतिपटयतिऽचडिःऽअनशोपिलात्सवद्भावः॥अचीकवत॥ऽअपीपटत्॥ ॥ऽआख्यानाकृतस्तदाचष्टेकर्त्तुःक्यङ्सलोपश्चेत्यात्मनेपदित्वं

कास्कं॥कंसवधाख्यानमाचष्टेकंसंघातयतिबलिंबंधयति॥ऊढिमाचष्टेऊढमति॥
चडिहिंसेत्यतिढत्वादीनामसिद्धत्वात्सणिक्रमयङुतश्चत्यस्यद्वित्वेहलादिःशेषःऊँडि
ढत्॥हीत्यस्यद्वित्वमितिडुर्गुणादयः॥ऊँडिढत्॥ऊढमाचष्टेऊढयतिऊँडिढत्॥
अल्लोपस्यणौस्थानिवत्त्वमाश्रित्यकृतश्चाद्यस्यद्वित्वादौजढदितिकाशिकायां॥ऊँ
डढदित्यन्ये॥ ॥अकृत्वेकाचश्चद्विर्वागागमोऽस्वापयति॥इष्टवस्तुवञ्चयः॥एतीमा
चष्टेएतयति॥ऋतइतिरत्वेऽवथयति॥स्थूलदूरेतियणादिलोपः॥स्थवयति॥स्थि
रमस्थिरेतिवादयः॥स्थियमाचष्टेस्थापयतिस्थाययतिसाधयति॥कनयति॥विन्म
तोर्लुकास्थिरेऽस्थजयति॥दृश्मत्रदृशयतिलवयति॥श्वेताश्वाश्वतरगालोडिता ६२
ङ्करकाणामश्वतरेतकलोपश्च॥श्वेताश्वमाचष्टेश्वयति॥गालोडयति॥अङ्करय

तिकाम्॥ ॥कंण्वादिन्योयङ्काकङ्ङुडित्यादिन्योयङुप्रत्ययःस्यात्वृजर्थे॥ध्मतवःप्रा
तिपदिकानिचेतिकंडूदयोद्विविधाःतत्रध्मत्वधिकारात्ध्मतुच्यःप्रत्ययोविधीयतेन।
यातिपदिकेत्यःतथाचगुणप्रतिषेधार्थःककारः॥कंडूकरोतिकंडूयतिकंडूयते॥
दृणीङ्दृणीयते॥महीङ्महीयते॥इत्यादि॥क्यङंतात्सन्नाम्नस्तीयेथेष्टेद्वित्वे
वक्तव्ये॥युयुत्रीयिषति॥युतित्रीयिषतियुत्रीयिषतियुयुतित्रीयियिषति॥अश्वा
दराघतरस्यद्वित्वे॥अश्विश्वीयिषतिअश्वीयियिषतिअश्विश्वीयियिषति॥यत्वसं
योगेनदराःसंतितत्रादेरवंद्वित्वे॥इंदिंदीयिषति॥वेंदिंदीयिषति॥कंडादेस्तीय
स्यवा॥कंडूयियिषति॥णिङ्सन्नाचिकामयिषते॥आयादिबाह्वाचिकामिषते॥यङ्
सन्नंतात्सन्नाबाचयियषयिषति॥ ॥श्री॥ ॥इतिनाम्नस्तुप्रक्रिया॥ ॥छ॥ ॥

अनुपराभ्यां कृञः ॥ आभ्यां कृञः परस्मैपदं स्यात् ॥ कर्त्रभिप्राये फलेऽपि गंधनादावपि ॥ अनुकरोति पराकरोति ॥ अभिनिभ्यस्त्यतिभ्यः क्षिपः ॥ कर्त्रभिप्राये फलेऽपि परस्मैपदं ॥ अभिक्षिपति एवं प्रत्यवतिरति ॥ ॥ प्राड्वहः ॥ प्रवहति ॥ ॥ परेर्मृषः ॥ परिमृष्यति ॥ वहेरपि ॥ परिवहति ॥ ॥ वाङ्परिभ्यां रमः ॥ विरमंति आरमति परिरमति ॥ ॥ उपाच्च ॥ उपस्पर्द्धमतेरंत र्भूतण्यर्थात्परस्मैपदं स्यात् ॥ यज्ञदत्तः उपरमति उपरमयतीत्यर्थः ॥ ॥ विनाशाकर्मकात् ॥ उपाद्रमो कर्मकाद्धातोः परस्मैपदं स्यात् ॥ उपरमति उपरमते ॥ निवर्त्तेतरित्यर्थः ॥ ॥ क्षुधक्षुधनशाङनेङ्क्षुङ्क्षुञ्भ्यो णेः ॥ एभ्यो णेः स्वमचित्तकर्तृकेभ्यो स्खलनार्थेभ्यो ऽपि णेंतेभ्यः परस्मैपदं स्यात् ॥ बोधयति पक्षं ॥ शोधयति काष्ठं ॥ नाशयति ॥ डनयति ॥ अध्यापयति ॥ प्रापयति ॥ द्रावयति ॥ स्रावयति ॥ ॥ निगरणस्खलनार्थेभ्यश्च ॥ अणेः स

कर्मभ्योऽचित्तवत्कर्तृकेभ्यो ऽपि अदनकंपनार्थेभ्यो णंतेभ्यः कर्त्रभिप्राये फलेऽपि परस्मैपदं स्यात् ॥ नोडयति चालयति मरुत्वर्णो अत्तेर्निषेधः ॥ ॥ आदयते ॥ ॥ अणावकर्मकाच्चित्तवत्कर्तृकात् ॥ एभ्यः स्वमकर्मकाच्चित्तवत्कर्तृकाद्वा णंतात्परस्मैपदं स्यात् ॥ शातेः कर्त्रभिप्राये फलेऽपि ॥ शातयति कर्त्रभिप्राये फले गोर्यौ ॥ अकर्मकात्किं ॥ तत्किंकारयते ॥ घाणिकर्तृकात्किं ॥ ओदनं पचति शालिं वपति ॥ अणौ किं ॥ रूपयते तंतुभ्यो ऽतिरूपयते दृशिः ॥ ॥ नपादम्याङ्माङ्यमपरिमुहरुचिनृतिवदवसः ॥ स्तत्रह्योः कलहाणवद्योऽपि दिभ्यो णंतेभ्यः कर्त्रभिप्राये फले परस्मैपदं न स्यात् ॥ पिबति रदनार्थेभ्यो दमिभ्यश्चित्तवत्कर्तृकेभ्यः ॥ हृतिवलनार्थाभ्यां ॥ ॥ यापयते दमयते ॥ आयामयते ॥ आयासयते ॥ परिमोहयते ॥ रिचयते ॥ नृत्यते वादयते ॥ वासयते ॥ धटोऽपि निषेधः ॥ भ्रमयते ॥ अकर्त्रभिप्राये फले परस्मैपदं स्या

दत्वा।सोमंपायय।तियाजकः॥ ॥कर्तरिकर्मव्यतिहारे॥क्षतोकर्तरीआत्मनेप॥दंस्या
त्क्रियाविनिमये॥व्यतिनवेतेवेडाक्रो॒अर्कैणविकीर्षितंनवनेवेडुःकरोतीवेडा
क्रौत्यर्थेः॥असोरल्लोपः॥व्यतिसेव्यतिषाते॥व्यतिषतेतासस्त्यारितिसलोपः॥
व्यतिसेधिवा॥व्यतिधेहएतिव्यतिहेव्यतिहीतव्यत्यसेव्यत्यासव्यतिरते॥व्य
तिरासे॥व्यतिरे॥आलोपपदेव्यतिरेडडजनोर्ध्वंच॥क्षादित्वाज्जनेर्हित्वं॥व्यति
जज्ञिषे॥व्यतिजज्ञिध्वेव्यतिजज्ञिथेव्यतिजज्ञिध्वेव्यतिजज्ञेव्यतिजज्ञाताव्यै
तिजनामदै॥ ॥नगतिहिंसार्थेन्यः॥एन्यःक्रियाविनिमयेपिनात्मनेपदंस्यात्।
व्यतिसर्पतिव्यतिधावतिव्यतिहसंतिएवंजल्पतिवीक्षतेनेनि ६४
षेधः॥संप्रहरंतेवहेर्नेनिषेधश्चतिकेचिद्वाव्यतिवहते॥ ॥इतरेतरान्योन्योपपदा

द्वा॥आन्योन्यंक्रियाविनिमयेपिनात्मनेपदंस्यात्॥इतरेतरस्यअन्योन्यस्यवाव्यति
लुनंतिव्यतिलुनीतेपरस्परस्यपरिणःपरस्परस्यव्यतिलुनंतिपरस्परस्यपरिणःपरस्परस्यव्यति
लुनंतिठाननिविशःनिश्चवीद्विशआत्मनेपदंस्यात्॥निविशते॥ ॥परिव्यवेभ्यःक्रियः
॥एभ्यःक्रीणातेस्नडानौसः॥डहोन्यपदिनामात्मनेपदमकर्तरिसिप्राप्तौ॥परिक्रीणी
तेएवंव्यव॥ ॥वियराभ्योंडेः॥विजयतेयराजयते॥ ॥आडोदोनास्यविहरणे॥आङ्
श्रवीद्दाज्ञआत्मनेपदंस्यात्॥नतुसुखवस्त्रसारणेर्थेःआदत्ते॥सुखवस्त्रखारणेतु॥व्या
ददातिमुखंकृष्णःसुखवस्त्रसारणसदृशादपिनाविद्यादिकंव्याददाति॥स्वांगकर्मेका
देवनिषेधः॥नेहाव्याददतेपिपीलिकाःपतंगस्यमुखं॥ ॥क्रीडोनुसंपरिभ्यश्च॥
एभ्यःक्रीडःतडानौसः॥अनुक्रीडतेएवंसंपरिवकारादाडोपि॥आक्रीडतेअवा

वादितिकेचित्॥अवक्रीडते॥समोक्रडनेन॥संक्रीडते॥क्रजनेनुसंक्रीडतिवक्रं॥क्ष
गमेःक्षमायांवा॥आगमयतेक्षमायांकिं॥आगमयतिविद्यांआशिषिनाथः॥सर्वि
षोनाथतोआशिषिकिंनाथतियाचतेऽत्यर्थः॥हरतेर्गत्यनुकारोपेदंकमनुहरतेश्च
॥गत्यन्यनुकारइतिकिं॥अनुहरतिस्वरूपानुकरणेमात्रेतत्किरतेर्ईषद्वी विक्षे
क्षलाघकरणेष्वात्मनेपदं॥॥अपाङ्चुप्राङ्चुनिशालेखने॥अपाकिरतेःखड
स्यात्॥चतुष्पाछकुनिकर्दकेआलेखनेर्थे॥अपास्किरतेर्दृषाद्वष्टः॥कुक्कुटोनक्ता
श्री॥श्वाश्वाश्वत्यार्थी॥श्वान्यत्रप्लक्षोपकिरति॥गजोपाकिरत्यंत्तः॥आङिनुवक्षेरि
ष्टिः॥आक्षतेआप्नुतेआप्छतेआपज्यालंत्तोविप्रायशपतेऽपालंत्तऽतिकिंआक्रोश ६५
मात्रेतशपति॥॥समवप्रविन्यःस्थः॥एत्यप्सिष्टतेस्रडानोस्रः॥संतिष्टतेसम

स्थित॥एवंअवप्रवि॥आङ्यतिज्ञानेनित्यंशब्दमातिष्टते॥ळाघकाज्ञानस्लेषास्य
योश्च॥स्वानिशायाविकरणेनिर्णेत्राख्यायांचस्थस्रडानोस्रः॥कृष्णायतिष्ठतेगो
पीत्वंतिष्टतेविवादः॥॥उदोनूर्ध्वकर्मणिउदस्तिष्टतेस्रडानोस्तोनूर्ध्वक्रियायां॥
उदस्थऽईहायामिष्टः॥सुक्षत्रंउत्तिष्ठते॥ऽईहायांकिं॥ग्रामंवृक्षमुत्तिष्ठति॥अनूर्ध्वे किं
यायांकिंआसनाऽत्तिष्ठति॥ळाऽपानेत्रकरणे॥ऽपाल्लस्रडानोस्तेमात्रकरणेसति
॥गायत्र्योपतिष्ठतेर्कंमंत्रकरणइतिकिंयोवनेनोपतिष्ठतिपतिं॥ऽपाद्देवस्रजा संग
तिमेत्रपथिष्ठितिवक्तव्यं॥विष्णुमुपतिष्ठतेगंगामुपतिष्ठतेपंथाः॥लिप्सायांवा॥ति
ष्ठद्धर्म्मिकमुपतिष्ठतेऽपतिष्ठतिवा॥॥अकर्म्मकाद्वाऽपसर्वात्तिष्ठतेरकर्मकाद्व
ड्डानोस्रः॥ज्ञानमुपतिष्ठतेअकर्मकादितिकिं॥राजानमुपतिष्ठति॥॥ऽहिंस्योतयः॥

आत्मनेपदेषु ॥ ॥आङोयमहनः आङः परस्यामकर्मकात्यामात्मांतस्यनोस्यः॥आयच्छ
ते॥आहते॥आयच्छतेअकर्मकात्किं॥आयच्छतिक्रयाइच्छांआत्मांगकर्मकात्यांच॥आ
यच्छतेपाणिं॥आहतेशिरः॥ ॥हनःसिच्॥हंतेःपरसिच्किंस्यात्॥॥किंत्वादङ्नासि
कलोपः॥ङ्स्वादंगात्॥आहत॥आहसाताम्॥ ॥आत्मनेयदेषुन्यतरस्यां॥हंतेर्वि
धादेशोवास्यादात्मनेपदेलुङि॥आवधिष्ट॥ ॥यमोगंधने॥सुवनार्थोयमः सिच्किं
स्यात्॥आत्मनेपदेषु॥उदायत॥अकर्मकात्यामात्मांगकर्मकात्यामिति किंइच्छु
माहंति॥परशिवंआयच्छति॥ ॥समोगम्यृच्छिप्रच्छिस्वरत्यर्तिश्रुविदिभ्यः॥एभ्यः सं
सर्वेभ्योकर्मकेभ्यस्तेनोस्यः संगच्छते॥वागमः॥गमःपरोलिङिचौकितौवास्यः॥आ ६६
त्मनेपदेषु॥उदात्तोपदेशेति॥अनुनासिकलोपः॥सलोपः॥समगत॥समगंस्त॥सं

गनीष्ट॥ ॥संगंसीष्ट॥संयच्छते॥संयच्छते॥संस्वरते॥समिश्रते॥सर्त्तीत्यङ्॥समारत
॥समारंतांसंशृणुते॥संविन्ते॥ ॥विन्तेर्विनाशे॥विन्तेःपरस्यजादेशस्यातोरुडागमोवा
स्यात्॥संविडते॥संविदते॥दृशेर्वीप्सेसंपश्यते॥अकर्मकेत्यः किंगंगांसंगच्छति॥ ॥
निसमुपविभ्योह्वः॥अकर्मकान्निष्टत्तेरेत्योह्वेर्ज्यः स्यात्॥निह्वयतेस्वंसंउपविं॥उप
सर्गादस्यत्तहोर्वीवी॥निरस्यति॥निरस्यते॥समूहतिसमूहते॥ ॥उपसर्गोह्वृज्हृ
तेःउपसर्गात्परस्योहतेरणोह्वः स्याद्घादौङितिं॥ब्रह्मसमुद्याहरत्॥ ॥स्पर्धायामा
ङः॥आङोह्वेत्रः स्यात्स्पर्धायांस्पर्धायांकिं॥गामाह्वयतिकक्षेश्वाश्वतरमाह्वयते
॥ ॥गंधनावक्षेपणसेवनसाहसिक्यप्रतियत्नप्रकथनोपयोगेषुकृञः॥हिंसात्म
कस्यचनेत्तस्मादौचकृञः स्यात्॥उच्चकरुते॥उपनीवर्त्तिकामकरुते॥विक्षुभ्य

ऊरुते॥विष्णुरुपक्रमतेपरदारान्प्रक्रमते॥एधोदकस्योपस्कुरुते॥गाधाःप्रक्रमते॥शतंप्रक्रमतेधर्मार्थंविनियुक्तइत्यर्थः॥ ॥अधःपसहने॥अधःकृञ्सडानौसूःशकौ॥दैत्यानधिक्रमतेविष्णुः॥ ॥वेःशाकर्मणःशक्तःकर्मकारकंयस्यतस्मादिश्वीत्कृत्वआत्मनेपदंस्यात्॥स्वराविक्रमते॥ ॥अकर्मकाच्च॥वेःकृञोकर्मकात्तथा॥वायुर्विक्रमते॥शाकर्मणोकर्मकाकिं॥चित्तंविकरोतिकामम्॥ ॥संमाननोत्संजनाचार्यकरणज्ञानभृतिविगणनव्ययेषुनियः॥सृजनोऽपदा॥दोणीत्रसडानौसूः॥शाच्चेनयते॥ ॥ब्रूसुपनयतेपदार्थान्नयतेवृत्यसुपनयतेकरंविनयतेशतंविनयते॥ळाकटेऽछेवाशरीरकर्मणिणीजःकटेऽछेस्तेर्तकर्मकारकेश्ववद्वाक्रोधंविनयतेकटेऽछेकिंउरोःक्रोधंविनयति॥अस्तेर्वैकिं॥गंडंवि

नयति॥ळा॥वृत्तिसर्गतायनेषुक्रमःक्रमसडानौसूः॥अयतिबंधोत्साहस्फीततासुवृत्तिक्रमतेबुद्धिः॥धर्मेप्रक्रमतेसतांश्रीःक्रमतेऽयपराभ्यांवृत्यादिष्वाभ्यामेवक्रमसडानौसूःनाभ्योपसर्गाद्वाऽपक्रमतेपराक्रमतेआभ्यांकिंसंक्रामतिवृत्यादौकिंउपक्रामतिआङ्ऊर्द्धमनोआङयायेष्वऽऽङमनेर्थेआक्रामतेर्कःज्योतिरुद्गमइतिवाम्यनेहाआक्रामतिसूर्यःऽऽङमनेकिंखमाक्रामत्यर्कः॥ ॥वेःपादविहरणेवेःक्रमःयाद्यर्थेपादविहरणेर्थेसाधुविक्रमतेवाजी॥यादेतिकिंवाजिनाविक्रामति॥ ॥योपाभ्यांसमर्थाभ्यांआभ्यांऽत्यार्थाभ्यांक्रमसडानो॥क्रियारंभेएवानयोस्त्यार्थत्वात्॥नोकुंयक्रमतेऽपक्रमते॥ ॥अनुपसर्गाद्वाक्रमतेक्रामतिअनुपसर्गादिनिकिंसंक्रामति॥ ॥अपक्रमेवेजः॥ ॥जानातेसडानोसोःएलोपेर्थे॥शतमपजानीते॥ ॥अकर्मकाच्च॥

अकर्मकाज्ञानातेस्नथा।सर्पिषोजानीते।सर्पिषाउपायेनप्रवर्त्तेतइत्यर्थः।अकर्म
कात्किंश्चरेणउवंजानाति॥ ॥संप्रतिस्यामनाध्याने॥आत्मांज्ञन्यात्मुव॥अनो
कंप्यसंजानीते॥यतिजानीते॥कैकंचेतु॥पितुःसंजानाति॥ ॥न्नासनोपसंन्नाषा
ज्ञानयत्नविमत्युपमंत्रणेभुवदः॥न्नासनसोत्वनादिषुवदतेस्नडानोस्नः॥शास्त्रेवदते
कर्मकाडेो॥ठा॥चृत्यान्नुपवदते।पाणिनिर्वदतोक्षेत्रेवदतेविवदंतेशिष्याः॥परदाउ
पवदते॥व्यक्तवाचांसमुच्चारणे॥मनुष्याणांसहोच्चारणेवदेस्नडानोस्नःसंघ्वदंते
विद्याः॥व्यक्तवाचांकिंसंघवदंतिस्वगाः।समुच्चारणइतिकिंवदंतिविद्याः॥ठा॥अनो
रकर्मकाश॥व्यक्तवाग्विषयादन्नश्वोहदतेरकर्मकान्नेथा॥अनुवदतेकुत्सः कलाप ६८
स्यअकर्मकादितिकिं।शर्वमेवयज्ञरउदितमनुवदति॥अनवेदतीत्यर्थः॥व्यक्तवाचा

मित्येवाअनुवदतिवीणा॥ठा॥विनाषाविप्रलापे॥चृणांविमतिसहोक्तिव्यामिश्रणेव
देस्नडानोवास्नःविप्रवदंते।विघवदंतिवैद्याःविप्रलापइतिकिंसंघवदंति।व्यक्तवाचाभिप्रे
वाविघवदंतिशाकटायनः॥ ॥अवाङ्॥अवाङ्किरतेस्नडानोस्नःअवगिरते॥॥समःप्रति
ज्ञाने॥संस्वरोङ्किरतेःस्वरेवत्यप्रतिज्ञायां॥शपतेसंगिरते॥ ॥उद्दश्चरस्नकर्मकात॥उत्स
वीङ्रतेस्नकर्मकात्नडानोस्नःधर्ममुङ्रते।उल्लंघयतीत्यर्थः।सकर्मकोकिं।धर्ममुङ्
रति॥ ॥समस्तृतीयायुक्तात्॥संस्वरीङ्रतेःयायुक्तात्तृतीयायोगे।अश्वेनसंचरतेतृतीये
तिकिं॥उनोलोकोसंचरति॥ ॥दाणश्चसाचेच्चतुर्थ्यर्थे॥संस्वरीदाणश्चतुर्थ्यर्थेतृ
तीयायोगेतडानोस्नः॥दास्यासंयच्छतेकामुकः॥समइतियद्यंतत्वात्स्वेणव्यवधाने
पि॥दास्यासंयमयच्छते॥चतुर्थ्यर्थेकिं।दास्यासंयछतिनिंदांनिंदवे॥ ॥उपाधमःधक

रणे॥उपस्तृवीघमोविवाहेर्थेतडानोस्रः॥नार्योमुपयच्छते॥ ॥विन्नाषोपयमनेविवाहार्थोघमः॥मिश्राकित्स्यात्॥आत्मनेपदेषु॥रामःसीतामुपायतोपायंस्तवा॥॥ज्ञाश्रुस्मृदृशांसनः॥एन्यःसनंतेन्यस्तडानोस्रः॥जिज्ञासतेशुश्रूषतोसुस्मूर्षतोदिदृक्षते॥ ॥नानोज्ञीः॥अन्यस्तवीङ्क्षःसनंतात्तडानोनस्रः॥अन्यजिज्ञासतिधुवं॥ ॥प्रत्याङ्भ्यांश्रुवःआन्योश्रुणोतेःसनंतात्तडानोनस्रः॥प्रतिशुश्रूषतिआशुश्रूषति॥ह्रुसर्वेषोपसर्गग्रहणाकर्मप्रवचनीयादीनाद्विजेप्रतिशुश्रूषते॥ ॥वोपान्याभ्यांजेरयज्ञपात्रेषु॥आन्याभ्यांपरादयज्ञपात्रविषयाद्यजेरस्तडानोस्रः॥प्रयुंक्तोऽयुंक्तो॥यज्ञपात्रेषुहंदंयज्ञपात्राणिप्रयुनक्ति॥ळासमः॥क्लुवः॥संक्लुतेशास्त्रं॥ ॥चुजोनवने॥चुजस्तडानोनउपालनेर्थे॥उदनेचुंक्ते॥पालनेउ॥इत्थंचुनक्ति॥ ॥णेरणेयत्कर्मणेचेत्सकर्तीना

ध्यानो॥णंतात्तडानोस्रः॥अणेयत्कर्मसएवणंतस्यकर्तीचेत्यानत्वाध्याने॥यश्णंतिनंवेत्तक्राः॥दर्शीयतेत्तवोनक्राद्वयमेव॥इहकर्तृस्थाक्रियातेनकर्मवत्कर्मणेतिकर्मवत्वानावात्स्वात्मनेपदमप्राप्तेविधीयते॥अणेयत्कर्मणेचेत्सकर्तेत्तिकिं॥दर्शीयतिनंवेत्तक्राद्वनक्तिः॥कैवल्येउस्मारयतित्तक्राद्धरिः॥ ॥स्पृधिवाच्योः॥लेत्तनेः॥णंतान्यामान्यांतडानोस्रः॥प्रतारणेर्थेबडुंगर्धयतेवंचयतेःप्रलेत्तनेकिंश्वानंगर्धयतिःअहिंवंचयति॥ळा॥मिथ्योपपदात्कृञोन्यासा॥णंताद्धेत्वोमिथ्योपपदात्तडानोन्यासेप्रयुंक्तेमिथ्याकारयतेसोपचारंस्वरादिद्रव्यमसत्कृडुद्भावयतीत्यर्थः॥मिथ्याकिंसाधुपदंकारयति॥अन्यासेकिंसत्कृत्पदंमिथ्याकारयति॥ ॥अथापूर्वीहृदस्तडानोस्रः॥कर्तृगक्रियाफलेअपवदते॥ळा॥समदाङ्भ्यांयमोग्रंथेएन्योयमस्तडानोस्रोनउपे

एकर्मकाकर्टगेफलेसंयछतेऽधश्चतोऽयंसरञ्जोयंथेऽवेदमुधश्छति॥ळाअनु
पसर्गोजानातेःकर्टगेक्रियाफलेतङनोसः॥गोजानीतेऽअनुपसर्गोक्रिं॥४अजाना
ति॥कर्टगेफलेकिंपरस्यगोजानाति॥ठा॥विनाषोपपदेनप्रतीयमाने॥कर्टगेफलेय
दामनेपदंविहितंतदनुपपदेनद्योत्येकर्टगेफलेवास्यात्॥स्वंयज्ञंयजतिस्वंयज्ञंयज
ते॥ ॥एवमन्यत्र॥ ॥श्रीः॥ ॥शतिपदव्यवस्थाप्रक्रिया॥ ॥नावकर्मविवक्षायांलः
कर्मणिवेतिलडादयःलस्यतिवीदयः॥ ॥नावकर्मणोः॥ ॥नावकर्मणोर्विहितस्य
लस्यस्थानेआत्मनेपदंस्यात्सवैत्रा॥ळा॥सार्वधातुकेयक्॥धातोर्यक्प्रत्ययस्याङा
वकर्मवाचिनिसार्वधातुकेनावोधात्वर्थः॥तस्यैकत्वात्तडाद्येकवचनंसर्वत्रा॥कर्तृस्थि
ज्ञानिष्ठनालकर्तरिदृतीया॥ मयाक्रियतेक्रियतक्रियतां॥अक्रियत॥अकर्मकोप्यु

MEMORIAL

पसर्गवशात्कश्चित्सकर्मकःततःकर्मणिलडादयःतिङोकृत्वाकर्मणिनद्वितीया॥
अनुक्रियतेआनंदश्चैत्रेणलघ्वाभयावा॥अनुक्रियेतेअनुक्रियंते॥लंअनुक्रियसेअ
हमनुक्रियेइत्यादि॥ ॥चिण्नावकर्मणोः॥धातोश्चिण्प्रत्ययस्याङावकर्मवाचिनितश
ब्देपराणिल्लाहृद्विः॥अक्तावि॥अक्तौविळास्यसिच्सीयुटांसिचोनावकर्मणो
उपदेशेहनग्रहदृशांवाचिण्वदिडाऽउपदेशेजंतेन्योहनादेश्चपरोनावकर्मणोर्वि
हितानांस्यादीनामिड्वास्यात्॥सइडुविण्वच्चाचिण्वद्भावाद्वृद्धिः॥अक्तौविषातांअ
क्तनविषातांबक्तेवाबुक्तेवा॥नाविताक्तविताक्तानाविषीष्टाक्तविषीष्टानाविष्यते॥
नविष्यते॥अक्ताविष्यत॥अक्तविष्यत॥अक्तस्यार्वतिदीर्घः॥क्रियतेविष्णुः॥अक्ताविं
अक्ताविषातांअक्तोषातांहरिहरोनक्तेनाळुक्तेवा॥क्ताविताक्तोताक्ताविषीष्टाक्तोक्षि

षीष्टासाविष्यते।स्रोष्यते।युणोत्रीतियुणः॥सर्यते।अर्यते।स्तुटोबहिरंगत्वान्नयुण
ः।रिङादेशः॥संस्क्रियतोलोपःस्म्यतादितस्रुनेघतेसंश्रसारणंदृश्यते॥अयङ्घि
क्ङितिशय्यते॥ळातनोतेर्यकि॥तनोतेराकारोतादेशःस्यात्॥यकिवा।तायतेतन्य
ते॥मेविन्ताषाजायतेजन्यते॥ ॥तपोनुतापेचात्तपतेश्छिण्नस्यात्कर्मकर्तरे
नुतापेच॥अवतप्तपापिना॥घुमास्थेतीत्वं॥दीयते॥एशआदिशित्वान्नावादित्वंजले
॥आतोलुक्चिण्कृतोः॥आदेतानोलुगागमःस्याद्भिण्णिक्कृतिच॥अदाघिश्र
दाघिषातीअदिषातां॥दाघिष्यते।दास्यते।हन्यते॥होहंतेर्ञ्नित्वेअचिण्लोरित्युक्रे
र्हनस्तानः॥अघानिअघानिषातांअहसातां॥पदेवक्षदेशः॥अवधिअवधिषातां ७१
॥एत्यतेअयाहिचिण्वदिरीनदीर्घत्वमिट्॥अयाहिषातां॥अयदीषातां॥दृश्यते

॥अदशिअदर्शिषातां॥सिचःकित्वादम्॥अदक्षातां॥णिलोपः॥शाम्यतेमोहोमुकंदे
नाढा॥चिण्ञ्लोर्दीर्घान्यतरस्यां॥चिण्परेणमुल्परस्त्रणोमितामुपक्षयादीर्घोवास्या
त्॥द्वितीयेणिचिदीर्घविधौत्वजादेशोनस्थानिवदितिपाक्षिकदीर्घार्थंदीर्घोक्तिः॥क्र
स्नोक्तावाघणिलोपस्यस्थानिवत्त्वात्पाक्षिकउपधयाकस्नोनस्यात्॥अशमि॥अशा
मि॥एंपत्वेनाजंतत्वाच्चिण्वदिटस्यासिद्धवदत्राभादितिणिलोपंप्रत्यसिद्धत्वाण्णि
लोपः॥अशामिषातांअशमिषातां॥चिण्वदिटोवाअशमयिषातां॥एंपत्वाभावेश
म्यतेमुनिना॥ ॥नोदात्तोपदेशस्यमांतस्यानाचमेः॥मांतस्यसेटउपधायावृद्धिर्नेस्यात
त्वेणिञ्णिकृतिचानित्वाचमेः॥अशमिअदमि॥अनाचमेःकिं॥अवामि।आचमिकमि
वमीनामितिवक्तव्यं॥अकामिआवामि॥अरुमविश्रमांचेतिकेचित्॥आमि।अमिआ

वामि। अवमि॥ व्यश्नामि व्यश्नमि। वधहिंसायो॥ ॥जनिवध्योश्चेति नवृद्धिः। अवधिः।
जागृविचिपणिलिपणिभ्यः कर्तरि। अजागारिणंतजागर्तीश्चिमशुलोर्वीवृद्धिरिति। अजाग
रिः अजागारि॥ ॥तंजेश्चिणि॥ तंजेर्नेलोपोवास्याद्विणि। अनाजिः अतंजिः॥ ॥विना
षाविपशुलोः॥ लत्तेर्नुमागमोवास्यात्। विपशुलोः परतः॥ अलंत्तिः॥ व्यवस्थितविकल्प
त्वात्पादेशानित्येनुम्। प्रालंत्तिः॥ ॥यदाकर्मवत्कर्तृत्वेनविवक्षतेतदासकर्मवत्स्यात्॥
कर्मवत्वाद्घगात्मनेपदत्विण्वित्वादिटः स्युः॥ जकंच। क्रियमाणउद्यकर्मस्वयमेववक्ष्यमि
धाति॥ शुकरैः स्वैर्गुणैर्यस्मात्कर्मकर्तेतितद्विदः॥ परत्वाच्छपित्रासः॥ कर्मकर्तरियद्या
च्यः॥ कर्तरिकर्मत्यनुवृत्तौशेषात्कर्तरीतिनुनः कर्तृयदणात्कर्तृवद्यः कर्तीतत्रैवय
रस्मैपदानकर्मकर्तरिनिघतेकाष्ठंस्वयमेव। अत्रकर्तृस्निडोक्त्वात्स्थमा॥ अत्रेदि।

पच्यतेऽदनःस्वयमेवा—यात्रियदानावेलकास्रदाकाष्ठात्कर्तरिवृतीया॥ लाऽवृद
त्रेस्निडाद्यस्यैवकर्तुःकर्मवत्वे॥ तेनात्रनद्वितीया॥ निघतेकाष्ठेन॥ ॥तपस्तपःकर्मकस्यै
वा॥ तपःकर्मस्यैवतपःकर्तृकर्मवत्स्यात्॥ तप्यतेतपस्तापसःतपोऽनेनतीत्यर्थः॥ ॥त
पोनुतापेचेतिकर्मकर्तरिचिण्॥ अतप्ततपःकर्मेतिकिंउत्तपतिसुवर्णं॥ अद्यावत्क
र्टेकात्सृजोद्यङ्णौकर्तरीतिकेचित्॥ सृज्यतेस्रजंनक्तः॥ असर्जि॥ ठाऊधिरजो
ःप्राचांश्यन्यरस्मैपदंच॥ अनयोःकर्मकर्तरिश्यन्यस्मैपदेवास्तः॥ ऊष्यतिऊष्यतेवा
पादःस्वयमेच॥ रज्यतिरज्यतेवावस्त्रं॥ व्यवस्थितविकल्पत्वादाद्येक्तेना॥ अकोषिअ
रंजि॥ ॥अचःकर्मकर्तरिअजंतात्क्ते श्निण्वास्यात्कर्मकर्तरितशादे॥ अकारिअ
कृत॥ ॥डुदञ्च॥ अदोहि॥ अडुग्धा॥ ॥नरुधः॥ रुधश्चेकर्मकर्तरिक्तिण्नञ्रुद्ध॥ पव

डुहान्यद्विकर्मकाणांकर्मकर्त्रीनकर्मवदितिकेचित्॥चिनोतिहरिःस्वयमेवफलानि
॥द्विकर्मकाच्योकर्मकर्त्तरिक्विएनेतिकेचित्॥अपक्वान्नःफलंअडुम्बरोडुम्बरं॥॥ळा॥
नडहसुनमांयङ्क्विणौ॥एषांकर्मकर्त्तरियङ्क्विणौनस्तः॥डुल्लनेनयङ्निषिध्यते॥॥अ
स्राविष्टासुक्रमोरितिनेट्॥अस्रौष्टनमतेअनेस्रा॥णिश्रिद्रुस्रुभ्योकर्मकर्त्तरियङ्क्विणौन
॥कारयते॥एवंताकर्मकर्त्तरिवड्डतिकेचित्॥अचीकरत॥अ
कारयिष्ट॥अकारिष्ट॥अश्रीत॥अश्रयिष्ट॥यश्रीते॥अश्रयिष्टा॥ब्रूतोअवोचता॥
आहनोआहत॥अद्यानिष्टीअवधिष्ट॥ ॥ह्रुग्दृशृज्ञस्वृषार्थेभ्यःसनेताद्यङ्क्वि
णौन॥श्विव्यधीद्विधदिडपिनेतिवा॥किरतेअकीर्षीगिरतेअगीर्षीश्रयतेअ ७३
श्रयिष्टेअश्रायिष्ट॥तंसतेअतंसिष्ट॥विकीर्षतिविकीर्षिष्टे॥ ॥न्यादयो

एंतनिष्कर्मगत्यर्थीकुत्वकर्मणिवत्यर्थंयोतिङ्त्यादिर्गौणेन्यतुल्यार्थारुचि॥१निन्ये
विडनमज्जागरिरञ्जनिमगमिदमयाविसंनोगां॥गोपीहावमकार्यैतन्नावश्चेनामनेतेन
॥२॥ ॥इतिन्नावकर्मधक्रियाः॥ ॥अनिहावचनेलङ्॥स्मृतिपर्यायधारणयोगेत्वतान
घतनेक्षतोर्लङ्स्यात्॥स्मरसिकृष्णंगोकुलेवत्स्यामः॥ ॥नयदियत्युक्तेप्राक्तंना
त्रजानासिकृष्णंयदनेश्वेज्जहि॥ ॥विनाषासाकांक्षे॥यच्छब्देनयोगेयोगेपिउक्त
र्थेलङ्स्यात्॥लक्ष्यलक्षणसंबंधेत्वयोकुराकांक्षायां॥स्मरसिकृष्णंवनेवत्स्यामःतत्र
गाश्चारयिष्यामः॥वासोलक्षणेवारणेलक्ष्यंपदेलङ्॥एवंयच्छब्देपरेहेलिङ्क्वा
राजन्नमरुषेवेत्यात्यागेदंपसुमोहंकिलविललापा॥अत्यंतापकर्षेपिलिङ्ना
हंकलिंगलुगाम॥ ॥हशाश्रुतोर्स्नेङ्॥आत्मनेपदेलङ्वाच्यलिङ्॥इतिहाक

रोत्राचकारवा॥शश्वदकरोत्राचकारवा॥ ॥यश्चेत्रासन्नकालो॥आसन्नकालेष्टद्यमा
नेवर्तानद्यतनपरोक्षेष्टत्रैधीतोर्लृट्॥वाल्लिट्॥आछत्किं॥जगामकिं॥आसन्नकाले
किं॥केसंजद्यानकिं॥ ॥लङ्क्रि॥स्मयोगेलिङर्थेपिलट्स्यात्त्वाय्यजतिस्मयुधिष्ठिरः॥॥
अपरोक्षेच॥वर्तानद्यतनेपरोक्षेपिस्मयोगेपिलृर्थेलट्स्यात्॥एवंस्मपितावि
धीति॥ ॥ननोष्टष्यतिवचने॥ननुयोगेवर्तेपिलट्॥ष्टष्यतिवचनेत्राकार्षीःकिं॥
ननुकरोमिनो॥ ॥नन्वोर्विनाषा॥ननुआर्च्योयोगेयागर्थेलङ्वास्यात्॥त्रकार्षीःकिं
नकरोमिनाकार्षं॥अहंनुकरोमि॥अहंत्वकार्षं॥ ॥खरिलुङ्लङ्स्मोखरावास्त्र्यर्थयोगेत्र
तानद्यतनेलुङ्लङौवास्तः॥ननुस्मयोगेपक्षेजग्राहसं॥वसंतीदखुराछात्राः॥त्रवासु ७४
ः॥अवसत्र॥ऋच्छतीवा॥अस्मेतिकिं॥अजतिस्मखुरा॥ ॥मावत्खुरानिपातमोर्लट्॥

आर्च्यांनिपातान्योयोगेनविप्रतिकालेक्षतोर्लट्स्यात्॥मावद्भुंक्ते॥खुराच्छुंक्ते॥निपा
तयोःकिं॥मावद्दास्यतेतावद्भोक्ष्यते॥कस्मात्तत्मखुरान्यास्यति॥ ॥विभाषाकदाक
र्ह्योः॥आर्च्योयोगेनविप्रतिलट्स्यात्॥पक्षेयथाप्राप्तं॥कदाकर्हिवाच्छुंक्तेभोक्ष्यते
भोक्ष्यतेवा॥ ॥किंवृत्तेलिप्सायां॥विनक्ष्यतेंडतरडतमांतेवकिमोरूपंकिंवृत्तंतद्योगेनवि
प्रतिवालट्स्याल्लिप्सायां॥कंकृतरंकृतमंवाल्लेनोजग्रसिष्यतोजग्रसिष्यतोजग्रसिता
सिवा॥ ॥लिप्यमानसिद्धौच॥लिप्यमानेनादिनास्वर्गादेःसिद्धौगम्यायांतविप्रति
लट्स्यात्॥योन्नेददातिदास्यतिदातावासःस्वर्गंयातिमास्यतियातावा॥ ॥लोडर्थल
क्षणेच॥लोडर्थस्यद्योषादेर्लक्षणक्रियावचनाद्यातोर्नेविप्रतिलट्स्यात्॥त्रआशंसाया
मयीत्तिकेचित्॥कस्मात्तच्छुंक्तेत्वंगाश्चारय॥पक्षेलट्॥लृटौ॥ढावर्तमानसामीप्येवर्त्त

मानवद्वा।।तमीपत्रवसामीप्यं।।स्वोर्थेविप्रजनेनज्ञाप्यते।।वर्त्तमानसमीपेत्वतेनविष्यति
वाकालेवर्त्तमानवत्त्वयावास्युः।।कदाआगतोसि।।अद्यमागच्छामिअद्यमागमंकदाग
मिष्यसिएषगच्छामिगमिष्यामिवा।। ।।आशंसायांभूतवच्चान्यविष्यतिकालेभूतवच्चका
राद्वर्त्तमानवत्त्वयावास्युराशंसायां।।देवश्चेद्वर्षतिआवर्षीत्वर्षेष्यतिवा।।एतेधन्यंव
यामः।।अवाप्यावश्यासोवा।।। ।।क्षिप्रवचनेलृट्।।क्षिप्रपर्यायोपपदेनविष्यतिलृडे
वस्यात्।।आशंसायांभूतवत्।।वृष्टिश्चेत्क्षिप्रमाशुत्वरितंवाआयास्यतिशीघ्रंवश्या
मः।।नेतिवाक्यंलृङ्लिङौधात्वर्थोक्षिप्रशीघ्रंवश्यामः।। ।।आशंसावचेलिङ्।।आशं
सापर्यायोपपदेनविष्यतिलिङेवस्यात्।।भूतवत्।।एधिष्ठेडपेयात्।।आशंसेर्धी ७५
यात्।।आशंसेक्षिप्रमधीयीय।।भूतेचाऽताप्योः समार्थयोरित्यादिलिङ्निमित्तेलिङ्नि

मित्तेभूतेर्थेलृङ्स्यात्क्रियायाः।।अनिष्पन्नौ।।यद्यहमेष्यंऽतान्नोद्यान्यप्तोद्यो।न
ऽभूत्वाऽ।। ।।वोताप्योः।।वाऽऽऽताप्योःगुणाप्योरितियावद्भूतेलिङ्निमित्तेलृङ्क्रि
तिपक्षौवेत्यधिक्रियते।। ।।गर्हायांलङपिजात्वोः।।आक्ष्यांयोगेलृङ्स्यात्कालत्रयेपि
गर्ह्यायां।।कालविशेषप्रत्ययापवदः।।यपिजायांत्यजसि।।जातुगणिकामादत्सो।।अत्र
लिङ्निमित्तान्नावालृङ्न।। ।।विनाषाकथमिलिङ्।।कथमाक्ष्योगेकालत्रयेपिवा
लिङ्।।वाल्लृङ्गर्ह्यायां।।कथंधर्मंत्यजेःत्यजसिवा।।पक्षेकालत्रयेलकाराः।।अत्रन्नवि
ष्यतिनित्यंलृङ्भूतेवा।।कथंनामतत्रन्नवाऽ।।धर्ममत्यक्षीत्।। ।।किंवृत्तेलिङ्लृटौ।।किं
वृत्तयोगगर्ह्यायामेतोसः।।कालत्रयेपि।।सर्वेलकारापवादः।।कः।।कतरोवाहरिंनिंदे
त्।।निंदिष्यतिवा।।लृङ्त्रयाणांवृत्तं।। ।।अनवक्लृप्त्यमर्षयोरकिंवृत्तेपि।।किंवृत्तेऽ।।किंवृ

त्रेवालिङ्लृटौस्तः ॥ असंभावनामर्षयोस्त्रिकालेषु ॥ सर्वेलापवादः ॥ नसंभावयामिनमर्षेद्यो वानवाऽहरिर्निंदेत्वानिंदिष्यतिवा ॥ कःकतरोवानिंदेत्वानिंदिष्यति ॥ किंयातिपत्तौपद्येलङ् ॥ ॥ किंकिलास्मर्थेलृट् ॥ किंकिलशब्देऽस्मर्थेवोपपदेऽनवक्लृप्तमर्षेद्यो लृडेवस्यात् ॥ त्रिकालेषुनश्रद्धेनमर्षेद्येवाकिंकिलत्वंश्रद्धालुर्नोदासीऽत्रस्त्रिनवति विद्यतेवाश्रद्धीगमिष्यसि ॥ अत्रलिङ्निमित्तानावालृङ् ॥ ॥ जातुयदोर्लिङ् ॥ ॥ आन्योयोगेकालत्रयेलिडेवस्याद्धेत्वर्थोयदायद्योर्योगेच ॥ जातुयत्रयदायदिलाद्दशोहरिं निंदेत्वा ॥ नावकल्प्यामिनमर्षेमामिलृड्वाभूत्वा ॥ यज्ञयत्रयोः ॥ आन्योयोगेसर्व वत्वा ॥ यज्ञयत्रवालमेवंऋषेःनश्रद्धेनमर्षेद्योर्यल्लृङ् ॥ ॥ गर्हायांच ॥ अनवक्लृप्त ७६
मर्षेद्योरितिनिदृत्तं ॥ यज्ञयत्रयोर्योगेगर्हायांलिङ्वस्यात् ॥ यज्ञयत्रवात्वंश्रद्दधीजा

दोः अन्याथंतत्रालृङ्सर्वतत्रा ॥ ॥ विभाषाकरणेच ॥ यज्ञयत्रवाश्रद्धेत्वंयाजयेःचित्रमेतत्र ॥ ॥ शेषेलृङयदौ ॥ यज्ञयत्राऽन्यमन्यनयदिवर्जनयोगेलृङेवस्यात्कालत्रयेविभा षाकरणे ॥ आश्चर्येऽधोनामकृच्छ्रेदृश्यते ॥ अत्रलृङ् ॥ अयदौकिं ॥ आश्चर्येयदिस ञ्जीत ॥ ॥ उताण्योःसमर्थयोर्लिङ् ॥ आन्योतुल्यार्थान्योयोगेलिङ्स्यात् ॥ त्रिका लेषु ॥ सर्वेलापवादः ॥ बाढार्थेतुल्यार्थेतान्योः ॥ उतअपिवाहन्यादद्वैहरिः ॥ इतः पर तिलिङ्निमित्तेक्रियातिपत्तौचतेणिनिलृङ् ॥ ॥ कामप्रवेदनेरकच्चिति ॥ स्वानियाया विष्करणेर्थेलिङ्स्यात् ॥ कालत्रयेनतुकच्चिति ॥ कामोमेञ्जीतवाऽ ॥ अकच्चितिकिं ॥ कच्चिज्जीवति ॥ संभावनेलमितिचेत्सिद्धप्रयोगे ॥ अलमर्थेनपोद्यासंभावनेर्थे लिङ्स्यादस्तिहञ्चेदलमोप्रयोगः ॥ कालत्रयेऽपिगिरिंशिरसानिंद्यात् ॥ अलमोप्र

यो गे किं॥ अलंकृ ञ्योर्ह स्मिनेर्ह निष्यति॥ ठा॥ विना षाधातो र्संज्ञा वनवचने र्यदि॥ संज्ञा
वनवचने र्यदि॥ संज्ञावनार्थ धातु मात्रा दुपदेशा दुक्तार्थ लिङ्ङा स्यात्॥ नञ्युक्त छेद॥ संज्ञा
वया मिच्छेज्जीत॥ न्त्वात्र नो क्तेर्त्वा॥ अथ दि किं॥ संज्ञावया मियङ्छेज्जीथास्त्वं॥ ॥ हेतु
हेत्वमतो र्लिङ्॥ हेत्वर्थ हेतुमदर्थं वलिङ्ङा स्यात्॥ कृष्णं नमेद्ये ष्णुरंवया यात्॥ पदो
लङ्॥ उन र्लिङ्-क्तेर्न विष्यार्थ एव लिङ्॥ नेहा हंतीति पलाय ते॥ ॥ इच्छार्थे षु लिङ्लो
टौ॥ इच्छार्थे धातु र्नियोगे लिङ्लोटौ स्तः॥ त्रिकालेषु॥ इच्छा मिच्छेज्जीत चेत्को वात्त वात्र॥ का
मप्रवेदने वाच्ये॥ नेहा॥ इच्छ कृरोति॥ ॥ लिङ्॥ समानकर्तृकेरिच्छार्थे र्याग्लिङ्स्या
त्तुच्छेज्जीय तीच्छति॥ ॥ इच्छार्थेभ्यो विनाषावर्त्तमाने॥ इच्छार्थेभ्यो लिङ्स्या त्तवर्त्तमा ७७
ने॥ पक्षेलङ्॥ इच्छेत्वाइच्छति॥ वृष्टि उद्यात्र॥ विधिनिमंत्रणा मंतिलिङ्काल त्रये॥ वि

धौ याग ऊर्यीत्र॥ नियोगकरणेऽहच्छेज्जीतन्त्वात्र॥ कामचारो ऽस्तासीतवात्र॥ सक्ता
रसर्वव्यापारेषुत्तमध्यापयेड्वात्र॥ संप्रधारणे॥ किंन्वेवेदमधीयीय॥ उतत र्कि॥ प्रार्थने
न्वेनोजनंलन्तेया॥ एवंलोट्॥ ॥ प्रेषातिसर्गेघासकालेषुकृत्याश्च॥ एषुगम्येषुकृत्याः
स्युर्लिङ्॥ कामचारानुज्ञातिसर्गैः॥ प्रेषितस्त्वंगंगच्छ॥ एवंप्रतिसृष्टस्त्वंघासमेका
लोवा॥ लिङ्-प्यत्रेतिकेचित्॥ ॥ प्रैषेकृत्यतृचश्च॥ चालिङ्॥ त्वंकन्यांवहेः॥ त्ववानेत
दर्दत्त॥ ॥ शक्तिलिङ्॥ शक्तौलिङ्स्यात्॥ चाकृत्याः॥ त्वंनारंवहेः॥ लोडप्यत्रेतिकेचि
त्॥ सिंधुमपिशोषयाणि॥ मांडिलुङ्॥ माकार्षीत्वाकथंमात्तवतु॥ मात्तविष्यतिशतिना
यंमाङ्॥ किंतुमाशङ्कने॥ ॥ क्रियासमभिहारेलोट्लोटोहिस्वोवाचतध्वमोः॥ योनःखन्ये
नृशार्थेवाधस्तोर्लोट्स्यात्तस्यचलोटःपदव्यवछयाहिस्वोस्तःसर्वेतिङ्षयोतध्व

मो विषयेऽवाकालत्रयेलमात्रापवादः॥ ॥समुच्चयेऽन्यतरस्यां॥ ॥अनेककृियाव्यव
हारेष्वायुक्तंवास्यात्॥ ॥यथाविध्यनुप्रयोगःसर्वस्मिन्॥ ॥सर्वस्मिन्लोडिधनेयस्मा
द्धातोर्लोडुक्तःसोऽत्रयोज्यः॥ ॥समुच्चयेसामान्यवचनस्य॥ ॥समुच्चयेलोडिधोसा
मान्यार्थस्यधातोरनुप्रयोगः॥ ॥कृियासमभिहारत्वात्लोडंतहित्वा॥ ॥याहियाहीतिया
ति॥ ॥एवंयातः॥ ॥यांतियासि॥ ॥याथःयाथा॥ ॥यातयातेतिश्रयेयाथा॥ ॥याहियाहीत्यया
सीत्य॥ ॥यास्यतिवा॥ ॥अधीष्वाधीष्वेत्यधीते॥ ॥एवमन्यत्र॥ ॥ध्वंविषयेपाठे॥ ॥पठेऽधीध्वम
धीध्वमइतिश्रयमधीष्वाद्यंतक्रियासमभिहारेतरेतरलोलूयध्वंलोलूयध्वेतिलोल्
यते॥ ॥समुच्चयेऽसकृन्निपतेनाःखादतेत्यन्यवहरति॥ ॥अनेनैवंचेदाधिकमाद्या ७८
दतेत्यन्यवहरति॥ ॥तथमास्मिपिबतखादतेत्यन्यवहरथ॥ ॥जुघ्नुधआस्वादध्वइत्यन्यव

रध्वे॥ ॥पठेहिस्वोलोडनावपठेलडादिवुनःपिबतिवुन्स्वादतीत्यन्यवहरति॥ ॥इ
त्यादि॥ ॥इतिलकारार्थेषुक्रियाः॥ ॥धातोः॥ ॥आहतीत्याधायांतेधातोरित्यधिक्रिय
ते॥ ॥अनर्थेत्तत्क्रियाकृत्संज्ञानपदसंज्ञावेदितव्येत्येवमर्थं॥ ॥तत्रोपपदंसप्तमीस्थं॥ ॥तत्रा
धिकारेसप्तमीनिर्दिष्टमुपपदाख्यंस्यात्॥ ॥कृदतिङ्॥ ॥तिङ्कृत्संज्ञा॥ ॥वासरू
पास्त्रियां॥ ॥अत्रात्मनादयःस्यतास्यादयःशब्दाद्यदयश्चास्मादधिकाराद्बहिः॥ ॥सरूपो
पपदप्रत्ययेनसमेस्यवाबाधकःस्यादस्याधिकारोक्तेविना॥ ॥कृत्याःद्वाङ्॥ ॥तुलः॥
---ल्युट्चाित्यतःप्रत्येप्रत्ययास्तेकृत्यसंज्ञाःस्युः॥ ॥कर्तरिकृत्॥ ॥कृत्प्रत्ययःकर्तरि
स्याद्॥ ॥इतिप्राप्ते॥ ॥तयोरेवकृत्यक्तखलर्थाः॥ ॥कृत्याःक्तःखलर्थाश्चभावकर्मणोरेव
स्युः॥ ॥तव्यत्व्यानीयरः॥ ॥धातोरेतेप्रत्ययाःस्युस्तुकेर्थेतःस्वरार्थेःश्वाद्यदिवादि

स्वाद्धत्यर्तिः॥एधितव्यं॥एधनीयंत्वया॥न्नावस्येकत्वादेकवचनेस्त्रीवत्ता च॥चेतव्यश्चय
नीयोधर्मस्त्वया॥वस्तव्यः॥कर्मकर्त्तरिकेलिमर्वाच्यः॥
स्वयमेवपच्यंतेशतिपचेलिमासंडुलाः॥ ॥कृत्यचः॥उपसर्गेस्थान्निमित्तात्परस्याचउत्त
रस्यणत्वंस्यात्॥प्रमाणीयं॥अचःकिंप्रमयः॥निर्विण्णस्योपसंख्यानेनिर्विण्णः॥ ॥णेर्वि
भाषाण्यंतात्परस्योपसर्गेस्थनिमित्तात्परस्यकृल्लक्षणस्यणोवास्यात्॥डुवेर्जोडुपसर्गादि
तिकेचित्॥प्रयाप्यणीयंप्रयापनीयं॥ ॥हलश्चेजुपधात्॥ ॥हलादेरिजुपधाल्लक्षणस्या
चःपरस्यणोवास्यात्॥प्रागुक्तनिमित्तेसति॥प्रकोपणीयंहलः किं॥प्रोहणीयंइ
जुपधकिं॥प्रवपणीयं॥ ॥इजादेःसनुमः॥इजादेरेवसनुमोहलंताल्लक्षणस्यणेःस्यात ७९
॥प्राड्निमित्तात्परेवणीयंइजादेरेवकिं॥प्रसंजनीयं॥ ॥नन्नान्नञ्कमिगमिप्यायीवेपां

॥एन्यःक्ष्नस्यणेानस्यात्॥ख्याक्षतोरपिणत्वेनेतिकेचित्॥प्रख्यानीयं॥प्रक्षा
वनीयं॥प्रपवनीयंस्त्रुवनिषेधःइङ्स्रुप्रपवणीयः॥सोमःप्रक्रमनीयं॥प्रगमनीयं
॥प्रप्यायनीयं॥प्रवेपनीयंणेयन्नादिस्योपिना॥प्रन्नायनीयं॥ ॥कृत्यल्फेटोबहुलंकृ
त्याःल्युड्बहुलमर्थेषुस्युःस्नात्यनेनस्नानीयंऋणंदीयतेस्मैदानीयोविप्रः॥ ॥
प्रचोयतात्प्रजेताघत्यात्॥चेयंवृणेत्वया॥जेयोवासरूपविधस्त्रियादयोपि॥जेत
व्यंजेपनीयं॥प्रजेतन्नतश्चवीदपिदित्स्यधित्स्यं॥ ॥ईघति॥प्रतिपरेभ्यातईत्स्यात्॥णुदि
दियोल्लेसंतकिंशासिवसियतिजनिभ्यश्चयतात्तकं॥इत्यादि॥हनोवायद्वधश्चावध्य
ःपक्षेणयत्रात्वं॥ ॥यारडुपधात्॥यवर्णीतादडुपधात्तयतस्यात्तेणयतोपवादः॥
शक्यंसरूपत्वान्नेणयत्॥ ॥प्राडोपि॥प्राडःपरस्यलनेर्ह्रस्याद्योप्रत्ययोश्रालंत्यागेः

आङः किं।लक्ष्ये॥ ॥उपात्प्रशंसायां॥उपाल्लक्षणे चेन्मुख्यात्प्रशंसायां यति॥उपलक्ष्यः सा
धुः॥सुतोकिं॥उपलक्षेशाकः उपलक्ष्यः॥ ॥शकिसहोश्चा[illegible]र्षोयत्स्यात्॥शक्यंसह्यं॥
॥गदमदचरयमश्चाउपसर्गे॥एभ्योउपसर्गेभ्योयत्स्यात्॥गद्यंमद्यं॥चर्यो।चरेराङि
वाङुरोआचर्योदेशः॥अङुरोकिं॥आचार्यः॥यमेनियमार्थेभ्यः॥उपसर्गेठाप्रगा
ढ्याआयाम्यं॥ ॥अवद्यपण्यवर्यागर्ह्यपणितव्यानिरोधेषु॥एतेयदंतानिपात्यंतेगर्
ह्यार्थेषु।अवद्यंअनिष्टं॥पण्यंविक्रेयं॥अनिरोधोयतिबंधः॥शतेनवर्यःकन्या।व
त्यान्या॥स्त्रीनिर्देशात्पुंसिन।वार्यःऋत्विजः ॥वह्यंकरणं॥वह्यंनिपात्यतेकरणेचे
त्॥वह्यंशकटं।वाह्यमन्यत्॥ ॥अर्यस्वामिवैश्ययोः॥अर्यःस्वामीवैश्योवा॥आर्यो ८७
न्यः॥ ॥उप्यसर्यकाल्याप्रजने॥उप्यसर्यइतिनिपात्यते॥गर्तेधान्यकालाचेत्॥उपसा

र्यान्या॥ ॥अजर्यंसंगतं॥नञ्जर्यीजीर्यतेःकर्तरियन्निपात्यते॥संगतंचेद्वाच्यं॥नजीर्य
तीत्यजर्यंसन्तंसंगतं॥ ॥ऋहलोर्ण्यः॥ऋवर्णांताद्धलंताच्चण्यंत॥कार्यंहार्यंवाह्यं॥कृ
ष्वोहनस्त्रोर्विण्लोः॥वात्यं॥ ॥वज्रोःक्त्वेण्यंतोः॥वज्रोःक्त्वेस्यात्॥व्रितिण्यंतिच॥का
ण्यंरोग्यं॥ ॥नञ्कादेः॥कवर्गादेर्धातोःवज्रोःक्त्वेनस्यात्॥गर्ज्यं॥ ॥अजिव्रज्योश्च॥ए
तयोर्नक्त्वोण्यंचाद्धजेरपि॥वाज्यं॥अजेर्वीत्तावात्यंतिनोदाहरणं॥ ॥वेचेर्गतौ
॥गतौवेचेःक्त्वेनस्यात्॥वेक्यं॥गतौकिं॥वेक्यंकाष्ठं॥ ॥ण्यत्रावश्यकेत्रावश्यके
र्थेण्येपरेक्त्वेनस्यात्॥लुंपेदवश्यमः॥कृत्ये॥अवश्यपाठ्यं॥मश्रत्वंसकादित्वात्स
मासः॥ ॥व्यजयाचरुचप्रवचेश्च॥एषांण्येक्त्वेनस्यात्॥याज्यं॥याच्यं॥रोच्यं॥प्रवाच्यं॥
अर्च्यं॥ऋदुपधमदपिक्षचरतएवण्यत्॥त्यजिव्रज्योश्चनक्त्वे॥त्याज्यंव्रज्यं॥ ॥वचोर्

शब्दसंज्ञायां॥वचःऊलंनस्यात्॥अशब्दसंज्ञायां॥वाच्ये॥शब्दाख्यायोल्॥वाक्ये॥ळा॥य
योज्यनियोज्योराक्यार्थे॥एतौशक्यार्थेनिपात्येते॥प्रयोक्तुंशक्यःप्रयोज्यः॥नियोज्यः॥
अन्यप्रयोग्यःनियोग्यः॥ ॥त्तोऽंनद्दोन्तोगमन्यत्र॥ ॥ऽरावश्यके॥उवर्णांतात्प्रत्य
दावश्यकेर्थे॥यतोपवादः॥अवश्यलाव्यौ॥विप्रेणाग्निचिन्नाव्यं॥लव्यमन्यत्र॥ ॥आस्रु
स्रुवपिरपिलपित्रपिच्चमश्रा॥एभ्योण्यत्याघतोपवादः॥आसाव्यायाव्यं॥वाप्यं॥राप्यं॥
लाप्यं॥त्राप्यं॥आवाम्यं॥दत्तेश्चादाव्यं॥स्नोपिनोनिर्दशावल्लोपः॥नञ्जप्यजानमोय
द्वन्तिकेचित्॥नाज्यंनञ्यंजाप्यंजप्यं॥प्राज्यंयज्यं॥आनाम्यं॥आनम्यं॥ ॥आना
म्यानित्ये॥गार्हपत्यंयोनोदक्षिणाग्नावनित्ये॥आनाय्योनिपात्यते॥आनेयोन्यः॥ ॥ ८१
ऋणाय्यासंमतौ॥ऽमंतोनिष्क्रमेवाच्ये॥ऋणाय्यःसाधुः॥चोरोवाऋणेयोन्यः॥ळा॥

याप्यसान्नाय्यनिकाय्यधर्म्यामन्हविर्निवाससामिधनीषु॥एतेमानादौक्रमात्रिपात्यं
ते॥पाय्यमानंमेध्यमन्यत्र॥सान्नाय्यंहविः॥संतेयमन्यत्र॥निकाय्यानिवासः॥निवेद्यो
न्यः॥दधत्यग्निमितिधर्म्यासामिधनीरुक्॥धर्म्याऋत्विजःधेयमन्यत्र॥ ॥क्रतौकुंड
पाय्यसंवाय्यं॥कुंडेःपीयतेत्रसोमइतिकुंडपाय्यःक्रतुः॥संवाप्यःक्रतुः॥ ॥अग्नेय
रिवाय्योयवाय्यसस्रुत्याः॥अग्नावेतेसाधवः॥चित्रयाकिंयत्रिचेयः॥उपचेयः॥संवाद्यः
॥ळा॥चित्याग्निश्चित्यश्चाएतेनिपात्येते॥चित्याग्निः॥अग्नेश्चयनमग्निचित्या॥ ॥अमाव
स्यदन्यतरस्यां॥अमोपयदाढ्यसेःकालेधिकरणेण्यश्चत्रद्यन्नावोवानिपात्यते॥अमा
सहवसतोस्यांचेद्राकीत्यमावास्याअमावस्यावा॥यजंत्यनयेतियाज्याऋगितिकेचि
त्॥ ॥वदःसुपिक्यश्च॥वदेरनुपसर्गसुबंतउपपदेक्यश्स्याच्चकाराद्यश्चउपपदमितिस

मासः॥ब्रह्मणाऽघतक्षतिब्रह्मोघाकथा॥ब्रह्मवद्या॥ळा॥ऊवोनावे॥अनुपसर्गेसुप्फपय
देन्नुवःक्यप्स्याऽऽवे॥ब्रह्मणोनावःब्रह्मन्नत्यं॥सुपिकिंन्तव्यं॥अनुपसर्गेकिं॥प्रन्तव्यं॥
ळ॥हनस्तच॥अनुपसर्गेसुप्युपपदेहंतेर्वीक्यश्स्यात्तकारोंतादेशश्च॥ब्रह्मणोहननं
ब्रह्महत्या॥स्त्रीत्वंलोकात्॥ ॥पतिसुशास्वृदृजुष्टःक्यशापत्यःक्यश्स्यात्॥ ॥ऋक्षस्य
पितिर्ऋतिलुका॥धातोर्ईच्चांतस्यत्रागागमःस्यात्तपतिकृति॥इत्यःस्तुत्यःशासऽदहृ
लाः॥शिष्यःवृहतिवृजोर्यहणेनदृङः॥वृङ्सुवार्यर्त्विजः॥आदृत्यःजुष्यःघुनः
क्यबुक्तिक्यश्वाधकस्यण्यतोबाधनार्थो॥अवश्यस्तुत्यः॥ओसिडहिंसिहिन्त्योवा॥शास्यं
॥शंस्यंऽहंद्यादोह्यं॥युद्यंगाह्यं॥ ॥आङ्वोदजेश्संज्ञायां॥अजेःक्यपिविनावो ८२
नतिवाच्यं॥आज्यं॥ऊयेयमिमिईङ्गतौऽत्यस्यरूपंनेणः॥ ॥ऋडुपधाऽऽकृतिदृषो

ऋडुपक्षतक्यप्स्यात्तकृपिवृतीविना॥वृशावृत्यं॥धृत्यंवृध्यंकृपिवृत्योस्तुकल्प्यंवर्ष्यंऋडुप
धेतितपरःकिं॥कृत्याकीर्त्यं॥याणोसृडोर्ण्यश्॥याणिसार्यस्तुःसमवस्रवीत्रासमवस्स
र्ग्यं॥ ॥ईचरवनः॥खनःक्यश्स्यात्तईकारोंतादेशश्च॥आङुणःखेयं॥दीर्घोक्तिरिकारो
तरश्लेषार्थोतेनदेवित्तोषेत्यत्रेन॥ ॥सृजोरसंज्ञायां॥सृजःक्यपस्यान्नत्रसंज्ञायांसृ
त्यःसंज्ञायांतुनार्योनामक्षत्रियःनार्योवधूः॥संसृज्योवासंसृत्यःसंस्तार्यः॥ ॥सृजे
र्वित्तोषे॥सृजेःक्यद्वास्यात्यत्तेणित्रा सृज्यंमाल्यं॥ ॥राजसूयसूर्यमृषोद्यरुच्यकुप्यक
ष्टपच्याव्यथाः॥एतेक्यबंतानिपात्यंते॥राज्ञासोतव्यंराजसूयः॥क्रुञःसुवतिसरतिवा
सूर्यः॥मृषातद्यतेमृषोद्यंनित्यं॥रोचतेरुच्यः॥सुवर्णरूप्यात्नामनत्ता॥कुप्यं॥गोप्यमन्यत्र॥कृ
ष्टःस्वयमेवपच्यतइतिकृष्टपच्योव्रीहिः॥नव्यथतेअव्यथ्यः॥ ॥स्निद्योध्योनदीकर्तरिक्य

बंतावेतौनिपात्येते॥नदेवाच्ये॥क्तलंक्तिनत्रीतिसिद्धोनामनदः॥वारिउज्झतीतिउध्रोदन
॥ ॥पुष्यसिध्यौनक्षत्रेकार्येपुष्यातिपुष्यतिअस्मिंश्चपुष्योनक्षत्रेकार्येसाध्यतिसि
ध्यत्यस्मिंत्रासिध्यः॥सएवतिष्योपि॥ ॥विवृत्यविनीयजित्यामुंजकल्कहलिषु॥प्रनीजि
त्यःभक्यन्निपात्येते॥विवृत्योमुंजः॥विनीयःकल्कःजित्योहलिः॥एषुकिं॥विपर्व्यविनेयं
जेयं॥ठ॥घत्यपिच्चोयहेछंदसि॥आच्चोयहेकश्यस्याश्छंदसि॥नाषाद्योवेतिकेचिश
यतिगृह्यंयतियाह्यं॥अपिगृह्यंअपियाह्यं॥ठ॥पदाश्वैरिबाह्यापदेषुच॥एकुयहेः
कश्यस्यात्॥प्रगृह्यंपदं॥गृह्यःअश्वैरी॥ग्रामगृह्यासेनाग्रामबाह्येत्यर्थः॥स्त्रीनिर्देशान्ना
न्यत्राकुत्सगृह्यःतत्यक्ताश्रितइत्यर्थः॥ ॥विन्नाषाकृदृषोः॥आच्चोवाकश्यस्यात्॥कृ ८३
त्योकार्योवृष्यंवार्ष्यं॥ ॥युगंप्यत्रे॥पत्रंवाहनेयुग्यंत्रश्वादिवेतत्योग्यमन्यत॥त्रिषा

तिसर्गेत्रासकालेशक्त्याश्च॥पेषितस्त्वेलयागंतव्यंगमनीयंगम्यंत्रुद्भावितस्त्वेलया
ध्येनवंत्रध्यायनीयंत्रध्येयं॥त्रासस्त्रेकालस्त्वयाध्यातव्यं॥ध्यानीयंध्येयंसामान्यतःप्रा
प्तावप्यत्रलोटाबाधामाच्चदितिपुनःकृत्यविधिः॥स्त्रियांक्तिनजौर्ध्वंवासरूपविधेरनु
वादः॥अर्हेकृत्यतृचश्च॥सोत्रमर्हेःस्तोतव्यःस्तवनीयःस्तुत्यः॥लिडाचबाधमाच्चत्व
तिकृत्यतृचोविधिः॥ ॥तव्यगेयप्रवचनीयोपस्थानीयजन्याप्लावाप्यात्यावा॥एते
कृत्यांताःकर्तरिवानियात्यंते॥तव्यतीतितव्यःतव्यमनेनवा॥तव्यःगायतीतिगे
यः॥गेयंसामबहुना॥ ॥ण्यत्यादि॥ ॥शकिलिडुवाकृत्याः॥वोढुंशक्योवोढव्योवाह
नीयोवाह्यः॥लिडाबाधमाच्चदितिकृत्याक्रियां॥ ॥डतिकृत्यप्रक्रिया॥ ॥एधत्यूठ्सु॥ध्म
तोएधिव्यूठ्वौस्तः॥कर्तरिकृदितिकर्त्रर्थे॥ह्वोरनाकौ॥करोतीतिकारकःकर्त्ता॥वोढु

मर्हीवोढा।प्रत्ययस्था।दितीत्वं।।कारिका।।ज्ञत्रेन्योडीशाकत्रीगाङ्कुटेतिडित्वं।।कुटि
ताकोटकः।।विजइङ्गावि जिताविजकाहनस्तावि ष्णलोः।।घ्नातकः।आत्तोदुङ्क्रिए
कृतोः।।दायकः।।नोदात्तोपदेशेतिदमकः।शमकः।अनिटस्थ्यामकः।जनिवध्योश्चाज
नकः।रधिजनोरचिरंधकः।डंजनकः।नेद्यलिटिरधेः।रधिता।रद्धा।मंक्षा।नेष्टानशि
ता।लंतकः।लध्वा।तीषुसहाएधिता।एष्टासहिता।सोढा।दरिद्रातेरालोपः।दरिद्रि
ता।एखलिनादरिद्रायकः।।कृत्यल्युटश्चत्यत्रबङ्कुलोकेः।क्रचित्कर्मण्यण्विधेवुल्
पादाच्योङ्क्रियतेपादहारकः।।गलेचोप्यतेगलेचोपकः।।हलदंताद्यत्वुङ्।।आत्म
नेपदार्हीक्रमेः।कृतश्चिनिषेधः।।प्रक्रेता।।क्रत्तैरीत्येवाप्रक्रमितव्यं।।गमेरिदत्डाना ८५
त्मनेवश्चत्वक्तेः।संजिगमिषिता।।संजिगंसितेत्यपिकेचित्।।एवंनष्टाश्चत्यादेः।वि

दलिताविवर्त्तिषिताश्चत्यपिकेचित्।।चि- ता।।नभ्रत्वलोपश्चत्यत्रश्चकएवगुणश्चहि
निषेधात्।।पापाचकः।पायचिताश्चत्यादिज्ञेयं।। ।।नंदिग्रहिपचादिभ्योल्युणिन्यच
ः।।नेघाद्यत्वुग्रहादेर्णिनिःपचादेरचस्यात्।।नंदनः।अस्मिञ्जसिञनेचवृद्धिः स्या
ज्ञनेतीतिवाक्यं।।विचक्षणः।जनार्दनः।मधुसूदनः।ग्रहीस्थायीधयायणोपवः।दे
वदाढेवीषोडशलोज्ञाटिपःपचाघञ्षोडः।।मडोचिवेतियडोलुक्।।नभ्रत्वलोपश्च
त्यगुणनिषेधः।।नेन्यः।।लोलुवः।पोपुवः।।मरीमृजः।।जंदंताघडोलुङ्क्तिकेचित्।।रोरू
यः।चरिचलिपतिवदीनांवाद्वित्वमभ्यासस्याभ्यासकार्यमनर्वीतिवक्तव्य
मितिदलादिः।शेषान्नावः।।चराचरः।चलाचलः।।पतापतः।वदावदः।।हंतेर्ह्यत्वंच।।
घनाघनः।पाटेर्णिलुक्जरक्काभ्यासस्यापट्टपटः।।पक्षेवरः।चलः।पतः।वदः।हनः।पा

टः।वज्यर्थैकविधानमिति कृञः क्लिदेः क्रमश्चकर्त्यर्थः॥ कृजादीनां के दक्षः। चक्रे। क्लिदे। चक्रसः। पक्षे क्लिदिक्रसोरजितिकेचित्॥ क्लिदेः क्रसः॥ ॥ रात्रेः कृतिविनाषा॥ क्रदंतेपररात्रेर्मुमागमोवास्यात्॥ रात्रिंवरः। रात्रिवरः। रात्रिमटः। रात्रटः॥ ॥ इयुपधज्ञाश्रीकिरः कः॥ एषां कः स्यात्॥ क्षिपनन्दिमुषां बुधः। चक्रुरुग्रः। इयङ्। प्रियः। कृक्रतङ्॥ किरः। गिरतेश्चत्येके। गिरः। गिलेपरैः गिलस्यसर्वस्यसुपाच्यः। तिमिंगिलः। अगिलस्यकिं। गिलगिलः। गिलगिलेवतिमिंगिलगिलः। वासरूपविधानाण्वुल्तृचावपि। क्षेपकः। क्षेपणः॥ ॥ आतश्चोपसर्गेऽपसर्गेऽपपदेऽदंताकः स्यात्॥ ग्याह्वाधेतिणस्यापवादः॥ सुम्नः। यज्ञः॥ ॥ पात्राध्राधेट्दृत्राः ग्राः॥ एषां ग्राः स्यात्॥ शित्रात्तिबादयः शषः। अतोगुणे। उत्तिबः॥ उज्जिघ्रः। विधमः। उद्दयः। विपश्यः॥ उपसर्गोवृत्तिनी

त्रेतिकेचित्॥ पश्यः। जिघ्रः। जिघ्रतेः संज्ञायांनाम्॥ व्याघ्रः॥ ॥ अनुपसर्गावलिंपविंदधारिपारिवेष्क्रदेजित्रेतिसातिसाह्न्यश्चाएषांनुपसर्गेन्यः ग्राः स्यात्॥ शित्कार्ये॥ लिंपः। विंदः। ध्मरयः। पारयः। वेदयः। उदेजयः। सातिः। सोत्रः। सातयः। साह्वयः। अनुपसर्गात्किं। प्रलिपः। नोलिंपादेवाः। गवादिषुविंदेः संज्ञायां। गोविंदः। अरविंद॥ ॥ दद्दाधिदधात्योर्विन्नाषा। आत्त्वंशावास्यात्॥ शित्वात्तच्छित्कार्यं॥ दद्धः। दधः। पक्षे एषः। अनुपसर्गादेवायदः। प्रधः॥ ॥ क्ष्वलिलिकसेतेन्यो णः। क्षतिराघर्थेज्वलादिन्यः। कसेतेन्यो णः स्यात्॥ पक्षे ज्वालः। ज्वलः। वालः। चलः। अनुपसर्गादेवायज्वलः। नतेर्णः। अवतानः॥ ॥ श्याद्यधासंश्रुतीणवसावद्लिदस्त्रिषश्चसश्चाअनुपसर्गादितिनिवृत्तेः॥ स्यैडः। आदंताद्यधदेश्चणः स्यात्॥ आदंतत्वेपि श्यैड्डुक्रिः। कवाधाथौ॥ अवश्यायः। दा

यः।धायः।व्याधः।आस्रावः।संस्रावः।आस्रंसंस्रुवोर्णोवेतिकेचित्।आस्रवः।संस्रवः।
अत्यायः।अवसायः।अवदारः।लेहः।स्नेहः।चवासः॥ ॥डुत्योरनुपसर्गादवेर्यः।वे
तिकेचित्।अवयः।नयः।अनुपसर्गकिं॥पदकः।वणयः॥ढविनाषायहः॥णोवाव्यव
स्थयाजलचरेयाहः।ज्योतिषियहः।नवश्चवावाव्यः।नावः।नवः॥ ॥गेहेकः।गेहेक
त्रैरिग्रहेकः।स्यात्।गृहंतास्थात्रगृहादारात्॥ ॥शिल्पिनिडुत्र।शिल्पिनिकत्रैरिधा
तोःडुत्स्यात्।नृतिखनिरंजिभ्यएव॥नृतिखनिरंजिभ्यएव॥नर्त्तकः।खनकः।ग्रसि
अकेअनेञ्चिञुणिवरंजेर्न्नीयोवाच्यः।रंजकः।षित्वाद्ङीश्नर्त्तकी॥ ॥गः।स्थकत्र।
गायतेःस्थकत्स्यात्।बिल्वेनिगाथकः।एषद्वागायनः।टित्वाद्ङायनी॥ ॥दश्रवी ८६
द्विकालयोर्नाह्मकोरात्रएषट्।स्यात्रवीद्योकालेवकत्रैरि॥ग्रबुजहातिजिहीते

वादायनोवीहिः।नावात्रजहातिजिहीतेवाहायनोवर्षा॥एषुत्वःसमन्तिहारेवुत्र॥ग्रादे
र्डुत्स्यात्साधुकारिणिकत्रैरिप्रवकः।सरकः।लवकः॥ ॥ग्राशिषिच॥ध्मतोडुत्स्यादा
शिषिजीवतादितिजीवकः।जीवकाग्राशीरकेमनेरतएत्वंवाच्यं॥मनका॥ ॥क्तिच्
कृतोवसंज्ञायां॥ध्मातोःक्तिच्चत्स्यादाशिषिसंज्ञायां।तिठत्रतथसिसुसरकाषुव।
एषांदशानांकृत्स्त्यत्यानामिपनस्यात्।नवतात्रतिःदेवाएंनादेयाम्ः॥देवद्त्तः॥ऋ
डुक्तिःक्तिन्वाबाधामान्नवदृतिः॥ ॥ग्रनुनासिकस्याक्तिक्वलोःजिति॥ग्रनुनासिको
तस्योपधायादीर्घःस्यात्क्तोऽनुदात्तोपदेशोत्यनुना
सिकलोपेचयाप्ते॥ ॥नक्तिचिदीर्घश्चाक्तिचिपरेग्रनिटांवनतितनोत्यादीनांचदी
र्घोनुनासिकलोपोनस्यःयेतिःरंतिःवंतिःतंतिः॥ ॥सनःक्तिचिलोपश्चास्यात्यत

रस्यां। सनोतेंक्विविपरे आकारोंतादेशोवास्यात्॥सातिः।संतिः।सतिः।ठाकर्मण्यण्
॥कर्मण्युपपदेक्षतोरण्यत्ययःस्यात्॥उपपदमितिसमासः।कुंचेकरोतीतिकुंचका
रः।अञ्चटेञ्चटंकरोतीतिञ्चटीकारः।आदित्यंपश्यतीत्यादावनविक्षनान्न॥ ॥ङ्कावाम
श्च॥एत्यःकर्मण्युपपदेण्मात्र॥कापवादः।अतोयुक्।स्वगेङ्कायःतंब्राह्मणःधन्य
मायः॥ ॥आतोऽपि॥स्वगेकः।आदंतादन्यउपसर्गेकर्मण्युपपदेकःस्यात्नाण्।आ
तोलोपः।गोदःपात्रेत्रान्यउपसर्गेकिं।गांसंदायः॥ ॥सुप्रिस्थःसुप्युपपदेतिष्ठतेः
कःस्यात्।समस्थः॥ ॥अवंबगोत्रमित्रस्यापद्विक्रोंकेगुमंजिलुंडिपरमेव
हिदिव्यग्निन्यःस्थःण्यःस्थःसस्थःस्यात्।द्विषः।त्रिष्टः।सुपीतियोगविन्नागाद
न्यस्मादादंतादपिकः।द्वान्योपिबतिद्विषः।पादपः।नावपिकाथेतिष्ठतेर्ण्यांत्रा

स्त्रछेवस्तेः।इतज्ञर्घसकर्मकेषुकर्मण्यन्यत्रस्थः।छेदशोकयोःपरिपूर्वाद्यनुदोः।
आन्योकःस्याच्छेदशोकयोःकर्मण्यपपदयोःछेदपरिपूर्वाज्जलसशोकाद्यनुदःसुखस्या
दन्नी।।सलविलुजादेश्च।सलविचनःजमुदांआकृतिगणः॥ भद्यदाज्ञःकर्मण्यन्नर्वा
न्यामान्योकास्यात्सोपसर्गार्थमेतत्॥सर्वेपदन्यधिपन्नज्ञः।समिस्वः।गांसंवृष्टगोसं
स्त्यायः।गापोष्टक्कर्मण्युपसर्गन्यामान्योटस्यात्।नकः।सामगः।सामगीपि तेसुरा
सीधोरितिवक्तव्ये।सुरापीसीधुपी।।अन्यत्रक्षीरपाःपिबतेःकिंसुरापाःउपसर्गेऽसा
मर्थ्यसंगादः॥ ॥हरतेस्त्वघमनेशकर्मण्यदोजुस्यान्नोङ्गपणेऽग्रहरः।ऊर्द्धपणेत्व।
न्नारहारः।आक्लिलांगलंऊर्ध्वयष्टिताभरत्वटीधनुष्मग्रहः।आक्तिग्रहइत्यादिस्त्र
त्रयहोपि॥ ॥वयसिन्।वयसिधेत्याकर्मण्यन्नोन्नस्यात्।ऊधमनार्थमेतत्।कव

चहरःऊमारः॥ ॥आदिःताच्छील्ये॥फलान्याहरतितच्छीलःफलाहरःताच्छील्येकिं॥ना
रहारः॥ ॥अर्दः॥अमादवृस्यात्वृजार्हःऋजार्ह्यो॥सेबकर्णयोरमिजपोः॥रुसिसूचक
योरिवाचंहलदंतेतिडेरलुक्॥सेबेरमोहस्ती।कर्णेजयःसूचकः॥हसिसूचकयोःकिं
सेबेरमितीकर्णेजपितामशकंःअधिकरणेशेतेःखेशेतेखशयःपार्श्वीदोषापार्श्वीः
न्योशेतेपार्श्वशयःउदरशयः॥पृष्टशयःउत्तानःशेतेउत्तानशयःगिरौशेते--ःगि
रिशः॥ ॥चरेष्टः॥अधिकरणेचरेष्टःस्यात्॥ऊरुचरी॥ ॥निद्रासेनादायेषुच॥एष
पिचरेष्टःनिद्रांचरतीतिनिद्राचरःत्यादि॥ ॥सुरोयतोयेषुसर्त्रैः॥एषुसरतेष्टस्यात्॥
सुरस्मरःअयतोसरःअयेसरः॥ ॥कृत्योदेवताच्छील्यानुलोम्येषुकर्मणिकृञष्टस्या ८८
तहेत्वाद्यर्थे॥ ॥अतःकृकमिकंसकुंभपात्रेऊशाकर्णीधनव्ययस्या॥क्रादौपरेतःप

रस्यविसर्गस्यसःस्यात्समासेनत्वव्ययस्याक्षापवदःयशस्करीविद्या॥आदृकरः॥व
चनकरः॥ ॥दिवाविनिशाप्रत्नात्नास्कारांतानंतादिबहुनांदीकिंलिपिलिविबलि
नक्तिकट्टेवित्रक्षेत्रमेख्याजेद्यावाक्षहर्यत्तद्वहुरुष्वेषुकृञष्टस्यादहेत्वादावपि
॥दिवाकरःनाक्करइतिनियातस्तःनाक्करःकारकरःइत्यादिःकिंकत्तद्वहुश्वहत्यो
धज्यात्किंकरास्त्रीइत्यादि॥ ॥कर्मण्यष्टकृञष्टःस्यात्ततोकर्मकरोभृतकः॥कर्मका
रोन्यः॥ ॥नशब्दश्लोककलहगाथावैरचाटुसूत्रमंत्रयदेषुएषुकृञष्टानहेत्वादौ॥श
ब्दकारइत्यादि॥ ॥संज्ञावशकृतोरिञ्॥एतयोःकृञइस्यात्॥नकारइत्संज्ञकरित्रीहिः॥
शकृत्करित्वत्सः॥ ॥हरतेर्दृतिनाथयोःपशौहृञएतयोरिञस्यात्यशोकृतेरिदृतिहृ
रिःपशुःनाथहरिः॥ ॥फलेग्रहिरात्मंभरिश्च॥एतौनिपात्यौवाक्रुक्षिंभरिःउदरंभ

रिः॥देवानाम्नोतीतिदेवाग्निः॥वातापिः॥रजोग्रहिः॥फलेग्रहिः॥इतिकेचित्॥एजेःखश्चा
कर्मण्येतादेजेःखश्चस्यात्॥ ॥अरुर्द्विषदजन्तस्यमुम्॥अरुर्द्विषतोजन्तस्यचमुभाग
मःस्यात्॥खिदेतेऽनुपदेनलक्ष्यस्य॥शित्याछ्वादिजनमेजयः॥वातंशुनीतिशल
र्धिश्चजघ्रदुदजहातिन्यःखश्च॥वातमजः॥खित्यनव्ययस्यखिदेतेपरे॥वर्वपदस्य
दस्तःस्यात्॥ततोमुम्॥शुनिधमः॥तिलेऽदःशर्द्दजदः॥ ॥नासिकास्नयोर्ध्मोधेट्यो
स्नेधेटःनासिकायांध्माधेटोःखञ्चस्यात्॥स्नेधयः॥नासिकेधमः॥नासिकेधयः॥धट
ष्टित्वात्स्नेधयी॥ ॥नाडीमुष्टौच॥एतयोर्ध्मोधेटोःखपुस्यात्॥नाडिंधमः॥नाडिंधय
ःमुष्टिंधयः॥वाघटिंधमः॥घटिंधयः॥खरिंधमः॥खरिंधयः॥वातेधमः॥वातेधयः॥मुञ्जकला ८९
स्यमुष्यधेटःखश्चइतिकेचित्॥मुञ्जेधमः॥इत्यादि॥ ॥उदिक्कूलेरुजिवहोःऽ

स्त्रीन्योरुजिवहान्योःकूलेकर्मण्यिखश्चस्यात्॥कूलमुदूहः॥ऊ॥वहाश्चेलिहः॥
वहेलिहः॥अश्चेलिहः॥बाङ्कुलिह्योरीतिकेचित्॥अग्निमावैक्षऽकूलान्नयुणः॥ ॥प
रिमाणेपचः॥परिमाणेपचः॥परिमाणेप्रस्थादौपचेःखश्चस्यात्॥अम्लेपचस्थाली
॥ ॥मितनखेच॥एतयोःपचःखशस्यात्॥मितेपचः॥नखेपचः॥ ॥विध्वरुषोस्पृशे
विधुंतुदःसंयोगांतलोपः॥अस्तुदः॥ ॥अस्तंयलाटयोर्दृशितवोःएतयोःक
र्मण्योःक्रमात्दृशितपोःखश्चस्यात्॥अस्तंमित्यममथैःसमासःदृशिनानजःसं
बंधतास्तंमेनपश्यंतीतिअस्तंपश्यादारःललाटंतपःस्तूर्यः॥ ॥ऊर्ध्वेपश्यपरेमद
पाणिंधमाश्च॥एतेनिपात्याः॥ऊर्ध्वेपश्यपःइत्यामाघतेऽरंमदःपाणयोर्ध्मायंते
त्रपाणिंधमाध्माश्चनिंधमःकरंधमःकरंधयइत्यपिकेचित्॥ ॥प्रियवशोवदःखञ्च

एतयोर्वेदःखञ्स्यात्।।शृंगंवदः।।वञ्चेवदः।गमेःखपिवाद्यः।चुजेगमः।विहायसो
विहंगमः।खञ्चडिद्वाक्ष्यः।विहिगः।।चुजेगः।द्विषत्परयोस्तापेः।एतयोर्णेता
तापेःखञ्स्यात्णिलोपः।।ळा।खचिक्रमः।खच्परेणाखपक्षयाद्रम्यः स्यात्।द्विषं
तंपरंवातापयतिद्विषंतपः।।परंतपः।।द्विषत्परेतिद्वितकारो कोस्त्रियांन।द्विषती
तापः।। ।।वाचियमोव्रतेवाक्शाद्वेयमेःखञ्स्यात्खञ्तेवाचंयमकुरंदरोवाऽमर्य
मेतीखच्निपात्योवाचंयमोमौनवती।। ।।सर्वयोर्दारिसहोःखरिदारेसर्वसं
ज्ञेसहेश्चखञ्स्याद्वाऽरंदरः।।सर्वंसहःन्नगेवदारेःन्नगंदरः।। ।।सर्वेकुलाच्चख
रीषेखकषः।।एखकषःखञ्स्यात्।।सर्वंकषःइत्यादि।। ।।मेघर्तिभयेषुकृञः
एखकृञंःखञ्स्यात्।।मेघंकरः।।अन्नयादोवृष्टिकरःअन्नयंकरः।। ।।दे

भयिंयमद्रेएव।।एखकृञोएस्यात्खञ्।।क्षेमंकरः।क्षेमंकरः।इत्यादि।।अणुक्तेर्ड
खादीटोना।। ।।आशितेस्तुवः करणेनावयोः।।आशितेखुपिन्नवतेखञ्स्यात्कारणे
नावेचार्थे।।आशितोन्नवत्यनेनआशितेन्नवैर्ओदनःआशितेन्नवोवर्तते।। ।।संज्ञा
यांचहृदृडिधारिसहितपिदमःपिन्यःखुपिखञ्स्यान्नाम्नि।।विश्वन्तरःरथंतरंसा
मापतिंवरूथंनजनःवसुंधराशङ्खंसहः।।शङ्खंतपःअरिंदमः।। ।।गमश्च।।गमेः
खञ्स्यान्नाम्निखुतंगमः।। ।।यंतातंयंताध्वरपारसर्वानंतेषुडः।एखगमेर्डःस्या
त्साडित्वासामर्थ्यादिलोपः।।अंतो।सर्वत्र नयो।सर्वत्रगः।।पन्नगः।।उरसालो
पश्च।।उरसागळतीतिउरगः।।उरंगमोपीतिकेचित्।।खुडोरधिकरणेसुखेन
गम्यतेत्रसुगः।डुगीः।निसोदेशो।निर्गोदेशः।।अन्यत्रापिदृश्यते।।ग्रामगः।विहग

उरगच्छजगपत्रगच्छवंगादयोभ्योवेज्ञेयाः॥ ॥आशिषिहनः॥कर्मण्यिहंतेर्डः स्यादा
शिषिशत्रुवधाचाशत्रुहन्॥ ॥अपेक्षेशतमसोःएतयोरपन्नयोर्हंतेर्डःस्याषि
त॥क्षेशापहःतमोपहः॥ ॥लक्षणेजायापत्योष्टक्एतयोर्हंतेष्टक्स्यात्र॥
लक्षणेघोत्वाजायाघ्नोत्राह्मणःयतिघ्नीस्त्री॥ ॥अमनुष्यकर्तृकेचाकर्मण्यिहंतेष्ट
क्स्यात्रअमनुष्यकर्तृकेर्थे॥पित्रघ्नेवृतेमनुष्येउ॥आखुघ्नातःशूद्रःशाकोहस्ति
कपाटयोमनुष्यकर्तृकार्थमेतत्रहस्तिनंहंतुंसमर्थःहस्तिघ्नोना॥कपाटघ्नःशाको
किंविषेणहस्तिनंहंतिहस्तिघ्नातः॥बाह्वल्याद्योरघातोहस्तीब्रह्मबन्धुश्चशत्रुकृता
दिषुचटक्॥वृत्रघ्नाक्षः॥ ॥याणिघ्नताडघ्नोशिल्पिनिएतोनियत्योशिल्पिनिरा ९१
जघश्चाराज्ञोहंतिराजघ्नःकुमारराष्ट्रयोर्णिनिःकुमारघ्नातीति॥ ॥आद्युदात्त

गस्थूलपलितनग्नांधप्रियेष्वर्थेषुङोकृञःकरणेखमुञ्॥एषुङ्यर्थेषुघ्यंतेषुकृ
ञःकरणेर्थेखमुञ्स्यात्॥अनाढ्यमाढ्यंकरोत्यनेनआढ्यंकरणं॥सुनग्नंकरणंस्थू
लंकरणंपियंकरणं॥अत्रोक्तिः॥आढ्यंकरोत्यनेनायतिषेधसामर्थ्योल्लुङिनो
नद्यंत्रल्लुःखमुनोरुपत्तेदः॥घ्यंतस्यायत्नेनमोक्षावाप्तौ॥अकर्त्रेरिशवःखिष्णुच्
खुकञौ॥आढ्यादिषुङ्यर्थेषुघ्यंतेषुशवःकर्त्रेर्थेखिष्णुच्खुकञौस्तः॥अनाढ्यआ
ढ्यानवतिआढ्यंनविष्णुः॥आढ्यंनाखुकः॥इत्यादि॥तदादिषुदृशेःकञ्क्विनौ॥तादृ
शःतादृक्॥ ॥समानान्ययोश्च॥सदृशःसदृक्॥अन्यादृशः॥चान्यादृक्॥दृशेःक्ष
श्चातादृक्षःसदृक्षःअन्यादृक्षः॥ ॥सत्सूद्विषदुहदुषजविदभिदछिदजिनी
राजामुपसर्गेपिक्विण्॥एभ्यःसुप्सुपपदेषूपसर्गेसत्यसत्यपिक्विप्स्यात्॥उप

सर्गोक्तेर्ज्ञीयतेऽन्यत्रसुब्लोपादियङणेनेति॥वदःसुपिक्वच्चसुपिस्फुडित्यादौ
॥वेर्लोपःस्फुविषत्वजयनिषत्व॥अंडसःप्रसः॥मित्रजित्र॥अयथामात्र्योनयते
र्णीवाच्यः॥अयणीःग्रामणीः॥ ॥त्तजोणिंःसुपिग्रादौचत्तजोणिंःस्यात्रासुस
नाक्रयत्नाक्रा॥ ॥छंदसिसंदः॥सदेर्णिंःस्यात्ग्रावत्तछंदसिलोकेपीतिकेचित्
॥ ॥अन्येषामपिदृश्यतइतिश्वेपदस्यदीर्घः॥उराषाड्जलाषाड्॥ ॥वहश्चा
प्रष्टवाड्॥परोक्षेःषश्चपदांतइतिविड्॥तेनेवषःयपित्राड्॥अनसिवहेःक्वि
पुअनसोऽश्वासंयुक्तारणेअनोवहतीत्यनड्वाह॥ ॥ऊनसनरवनक्रमगमोवि
ट्॥ऊपसर्गेसुप्येषुक्तविड्स्यात्तछंदसि॥ ॥विडूनोस्नुनासिकस्यात्॥अनु
नासिकेसत्रात्रास्यातविटिवनिश्चत्रक्षाःसनोतेरनः॥सर्वपदस्थान्निमित्तात्पर

स्यसनोतेःसस्यषःस्यात्रानत्रबोतस्यागोषाःक्रयषाःऊदधिक्राःअश्वगाः॥ ॥अ
दोनन्नोछंदसीतिभिक्षेत्रोअदोविड्स्यादनन्नेसुपिसस्यमत्तिसस्यात्रआममत्ति
आमात्रअन्नेतुअन्नादः॥ ॥क्रुंचत्रा॥क्व्यात्रा॥क्तविक्तेतिमोसोक्व्यएचाक्र
व्यादइति॥ ॥डुदःकपछ्यांडुहेःसुपिकपस्यात्रादघश्चोतादेशः॥कामडुघा॥ ॥मं
त्रेश्वेतवहोऊधसःस्फुरोडाःसोणिंश्च॥एत्योणिंश्चस्यान्मंत्रेश्वेतवहेऊधसःस्फुरो
डादेशोणिंककार्यार्थंस
मुदायानिपात्यंते॥णिंश्चविधीयतेश्वेताएनेवहेतिश्वेतवाःऊधसःऊधोऽनिऊधेवी
ङोसतिऊधसाःसुरोदाङीतेएनेऊरोडाः॥ ॥अवेयजः॥अवद्याः॥ ॥आतोमनिन्
क्वनिब्वनिपश्च॥सुपिपादोचआदेतादेतेसुः॥विड्वनोरनुनासिकेछंदसि॥सुष्टददातीतिसुदामा
ह्रुमाह्वेतीत्वासुपीवावनिशत्रुतपावा॥त्रिदावा॥विश्वासोमपाःसोमाश्चेत्यन्ये

पिदृशंपते॥अनादंतेत्योप्यतेस्तुतीषायामपि॥ल॥नेडुशिकृति॥वशादेःकृतइण्न
स्यात्॥सुशर्मा॥स्त्रोश्नितिनः॥सुगन्मा॥क्तनिशप्रतरित्वा॥वनिशविडुनोरित्यात्वे॥
विजावा॥ईएत्रयनयने॥अवावा॥वनोरचाअवावरी॥विशरीडूरेटूअपिरद्वा
न्निरुपपदेपिसुत्वाधीवापीवा॥दृशुक्किंयोगाउसारथी॥॥क्किञ्चा॥उपपदे
सत्यसत्यपिक्षतोःक्किप्स्यात्सर्वत्राऽषासत्॥प्रर्णीध्रुवा॥वाहादस्पतेवाहचद्॥
॥अंनःपदांतेनकारस्यापिअनितेर्णित्वेस्यान्निमित्तेहेत्वाएरल्लोःशडिःस्तवू॥अ
दघृनः॥ग्रासआशासथक्रौउपधयाऽत्वंवाच्यंःमित्राणिशास्तिसेमित्रशी॥॥आ
शीःगीःअसेवपंक्तसत्वद्विषेति॥॥असुश॥अमुन्यत्यथोधतोःस्यात्॥ऊरु ९३
व्यचःकृत्वद्वाः॥रजः॥॥अर्विरुविशुचिहृषिछदिकृदिच्याइस॥अर्चिःसर्पिः

धनर्त्विक्षिद्वपितपिजनियजेरुसाधनुः॥वङ्घः॥लासर्वधातुभ्यश्रूरःतेत्रोऽसंभ
त्रक्किंशुवाएकपरेर्शआदेर्ह्रस्वःस्यात्॥छदिगछग्राछत्रो॥तक्षछश॥अनुनासिकस्प
क्किझलोःक्षितिमनोध्यतोगग्रशाश॥प्रतारज्वरत्वरस्त्रिव्यविमवामुपधयाश्च॥ए
भ्यामुपधयावकारस्यवऊदूस्यात्॥क्रौफलादोक्षितिः॥स्रंसुरोत्रंडरोःसूंगस्तुवो
ऽस्रंःज्रविद्रद्धाःजनानवतीतिजनोःजनावोःसूंःसुवो॥॥रात्सोपःरेफात्परयो
र्लोपःस्यात्सःधुवीध्रुवोःविसृहःक्रौधातादेशोवेदीर्घइतिकेचित्॥वीरुत॥॥ग
मःक्रौ॥गमेःक्रौपरेअनुनासिकलोपःस्यात्॥क्रस्वस्यतिङ्कित्॥अंगगतावमम
नतनोत्रवाक्यंःसंयत्वरिमत्॥परितत्॥ऊत्वगमादीनां॥अग्रेसूःअग्रेसूंःअग्रे
गूंः॥॥सुप्यजातौणिनिःस्ताछील्ये॥अजात्यर्थंसुपिधातोर्णिनिःस्यात्ताछील्ये॥

ञश्नोजौ।सुबुक्तिः।आदिनिहत्यर्थ॥८॥मनःखुपिमन्यतेर्णिनिः स्यात्।अतोऽल्पेपिदृश्यमानी॥ ॥आत्ममानेखश्च॥मनःखुपिखञ्स्यात्आत्ममाने।चाणि निःशित्वाद्यञ्।आत्मानंपंडितंमन्यतेपंडितमन्यःपंडितमानी।खित्यनव्ययस्य।कालिंमन्यात्।अनव्ययस्यकिंदिवामन्यात्॥ ॥हृत्वएकाचोम्यतयवञ्चाङजेतादेकाचोःमूस्यात्।मञ्चस्वाघञ्चत्वाविदंतेयेरौर्ञतोमशसोः।गोमन्यः।वामूशसोः।स्त्रीमन्यः।स्त्रियंमन्यः।नरंमन्यः।चुवंमन्यः॥ ॥नृतोएतदधिक्रियते॥करणेयजः॥करणेऽयज्ञेर्णिनिःस्यात्॥नृतोसोमेनेष्ट्वा।सोमसाजी॥ ॥कर्मणिहनः॥पित्रघ्नी।क्षित्रामेवावीरंहत्वा॥ ॥ब्रह्मभ्रूणवृत्रेषुक्विप्।एषुहंतेःक्विप्स्याद्भूतेर्थेब्रह्महा।भ्रूणहा।वृत्रहा।नलोपःसुप्स्वरतिनलोपस्यासिद्धत्वात्

द्भूस्वस्योतिनञ्क्॥वृत्रहत्यो।ब्रह्मादिष्वेवहंतेरेवक्विबेवस्तएवेतिनियमार्थंसूत्रं॥ ॥सुकर्मापापमंश्लोकेष्वेषुकृञः।एषुकृञःक्विब्भूतेसुकृता।इत्यादिउपपदेतरेपिदृश्यतेकृञ्॥ ॥सोमेसुनः।सोमसुता॥अत्रचञ्विधोनियमः॥ ॥अग्नौचेः।अग्निचित्॥नियमःप्राग्वत्॥ ॥कर्मण्यण्याख्यायां।कर्मणिचिनोतेःकिस्यात्यथास्वंपपदस्यत्यजसमुदायेनचेदाख्यागम्यतेऽपनइवचीयतेऽपनचित्॥ ॥कर्मणीनिविक्रियः।कर्मणिविश्वोक्रीणातेःक्विड्निस्यात्।क्रत्वार्थो।सोमविक्रयी॥ऽहनाश्नन्यविक्रयः॥दृशोःक्वनिश्।कर्मणिदृशेःक्वनिवेवस्यात्।चेतोपारदृश्वा॥ ॥राजनिसुधिक्रञ्गः।राजनिकर्मणिसुधिक्रञोःक्वनिस्यात्।कृतेऽत्रचेतन्तीवितण्यर्थेऽक्षिः॥राजानंयोधितवान्।राजसुधा।राजकृत्वा।सहेवासहयुधा।सहकृत्वा

॥ ॥सप्तम्यांजनेर्डः॥ अ॒ग्नेर्बु॒जे॥ तत्पुरुषेकृतिबहुलंसप्तमीडे॒रल्लुक्सरसिजेबहुलं
क्तेः सरोजे॥ ॥पञ्चम्यामजातौ॥ जातिवर्जेपञ्चम्यन्तेजनेर्डः स्यात्तत्पुरुषेबहुव्रीहौ सं
स्कारजः॥ अजातौकिं॥ अश्वाजातः॥ ॥उपसर्गेचसंज्ञायां॥ अजः॥ ॥अन्येष्वपि
दृश्यते॥ अन्येष्वपिदेशेजनेदृश्यते॥ अजः॥ द्विजः॥ ॥सुयजोर्ङ्वनिप्॥ आभ्यांङ्वनिप्
स्यात्तत्पुरुषेखल्वायज्ञे॥ ॥जीर्यतेरट्च॥ जरत्॥ ॥क्तक्तवतूनिष्ठा॥ एतौनिष्ठा
संज्ञौस्तः॥ ॥निष्ठाक्तोर्निष्ठासंज्ञःप्रत्ययःस्यात्कृतेतयोरेवकृत्यतृच्काव्यकर्म
णिकः॥ कर्तरिकृदितिकृत्वसुः कर्तरि॥ उक्तावितौस्तांमया॥ कृतस्त्वयाविष्णु
र्विष्णुंविष्णवेवाकृतवान्॥ निष्ठायामण्यदर्थेणयदर्थेभावकर्मणि॥ ततोन्यत्रनिष्ठायां ९५
क्रियोदीच्यैःस्यात्॥ ॥क्रियोदीच्यैः॥ दीच्यैःक्रियोनिष्ठातकारस्यनः स्यात्॥ क्षीण

वाच्यात्रावकर्मणिकृतिःकामोमया॥ ॥श्रुकः किति॥ श्रियएकाचउगेताच्यस्य
किति॥ इणस्यात्॥ श्रितंश्रितवान्श्रितः॥ द्रुतवाच्यात्॥ द्रुतःजणतेर्णुवद्भावोवाच्यः॥ तेनैका
च्त्रेट्॥ जूर्णुतेःवृतः॥ ॥रदाभ्यांनिष्ठातोनःपूर्वस्यवदः॥ रेफदकारान्त्योपरस्यनिष्ठात
कारस्यनःस्यात्तःपूर्वदस्यवाभ्यां॥ क्षीणः॥ निन्नः॥ ॥संयोगादेरातोधातोर्यण्वतः॥ यण्सं
योगादेरादंताद्धातोर्निष्ठातकारस्यनःस्यात्॥ डाणः॥ ल्वा॥ ॥लानः॥ दिव्यः॥ एकविंशते
र्ल्जादित्त्वेनिष्ठातस्यनःस्यात्॥ ल्वनः॥ ज्या॥ यहिज्या॥ जीनः॥ डुद्रोदीर्घाच्छ्वनः॥ श्वन
॥श्वत्रोविनाद्योःश्वनायवाः॥ अंतमन्यत्॥ सितोतेर्योमकर्मकट्टकस्यनत्वेसितोया
सःद्वयमेवाऽऽदितश्चाऽऽदितोक्तोर्निष्ठातोनःस्यात्॥ चुजोकौटिल्योद्युगः॥ ऊदुपधाद्गो
पधहीणः॥ स्वादयऽऽदितः॥ षुञ्॥ ष्टुञ्॥ डीङ्॥ दीङ्॥ धीङ्॥ मीङ्॥ रीङ्॥ लीङ्॥ व्रीङ्॥ नवतेऽऽदितः॥ षुञ्॥

स्तनः।स्तनवाश।दूनः।दूनवाश।ऊर्दिनमध्यपाठबलान्नेट्।उडीनः।स्फायः स्फी निष्ठा
यां।स्फायः स्फी स्यान्निशायां स्फातः।येतिकेचित्।स्फीतः॥ ॥डवस्त्रित्स्यङीयोः रपः।
डवस्यस्त्रैकात्रिन्यस्यङीवार्थेरेपडः संप्रसारणंस्यान्निष्टायां।इयाः स्यङी॥ रेपेडोनि
ष्ठातस्यनःस्यात्।अस्यङीर्घहलंः शतिदीर्घः शीनेट्ङतेः।अस्यङीकिं।शीतेऽजले॥डवस्त्रि
स्यङीयोः किंसंज्ञयानोदश्यकः।शीताऽकेऽजलेतडत्यर्थः॥ ॥प्रतेश्चाप्रतिज्ञवेरेपडः संप्र
सारणंस्यात्।निष्ठायां।अकात्रिन्योऽस्यङी।प्रतिशीनः॥ ॥विन्ताषान्यक्षस्वैस्या।अ
न्यवस्वैस्यङीनिष्ठायांवासंप्रसारणंस्यात्॥अन्विङीनेट्।अन्विशीनेट्ङतेः।अवश्यानः
अवशीनोदश्यिकः।न्यवेस्वैकेनेहासमवश्यानः॥ ॥अंचोनपादाने॥अंचोनिष्ठा ९६
तस्यनःस्यात्।नत्वपादाने।समक्तः।अनपादानेकिं।उदक्तमुदकंक्तयात्र॥ ॥दिवो

निष्ठातस्यनःस्यात्॥अविजिगीषायां।।सनीवंतेतिविकल्पितेडत्वात्र॥ ॥यस्यविन्ता
षायस्यक्षतेःक्वचिद्विनाषाडडुदितस्ततोनिष्ठायामिगमस्यवा।क्षनः।विजिग्यी
षायांडाक्षतेर्ज्ञश्रुछेक्षनो।यद्विज्ञाःस्कोरितिलोपःनत्वानस्यासिद्धत्वात्रषत्वेऊत्वेव
प्राप्तेनिष्ठादेशःषत्वस्वरप्रत्ययेद्विर्भावसिद्धोवाच्यः॥इतिमूलोनावात्रनषत्वं॥दक्षः
॥ ॥निर्वाणोस्वाते॥अयंनिष्ठायांनिपात्यतेनडवातेर्वाच्यः।निर्वाणोदीयोऽनिर्वाणवा
तिऽनिर्वीतोवातः॥ ॥शुष्यःकः॥शुष्कोनिष्ठातस्यकःस्यात्।शुष्कः॥ ॥पचोवःपक्वेनि
ष्ठातस्यवःस्यात्।पक्वः॥ क्षायोमः।क्षाम्यःपरस्यनिष्ठातस्यमःस्यात्।क्षामः॥क्षामवा
दः॥ ॥म्रक्ष्योन्यतरस्यांम्लक्ष्वीत्त्वाभ्यांतेनिष्ठातस्यमोवास्यात्॥ ॥स्यःप्रस्वैस्या॥प्रा
स्यःसंप्रसारणंस्यान्निष्ठायांहलऽतिदीर्घःश्नीमःमत्वान्तोवपक्वेयपक्तऽत्यस्यसंप्र

सारणंप्रत्यसिद्धत्वान्नत्वाभावः।प्रस्रीतः।प्राक्रिंस्यानेवृते॥ ॥अनुपसर्गात्कुल्लदी
वक्रशोल्लाघाः।एतेनिष्ठांतानिपात्यंते॥नचेत्यादेःपरेस्युः।निफला।कुल्लः।क्लीवोम
त्रः।कृशस्तनुः॥हृष्टस्तनुः।परिकृशश्च॥उल्लाघोनीरोगः॥अनुपसर्गात्किं॥ ॥आदि
तश्च॥आकारेनोनिष्ठायाइएनस्यात्॥ ॥तिक्ता॥तादौकितिपरेचरफलोरतउत्पा
त्॥प्रकुल्लः।प्रक्लीबितः।प्रकृशितः।प्रलाघितः।उत्कुल्लंकुल्लयोरुपसंख्यानं॥
॥उदविदोदत्राद्यादीत्योन्यतरस्यां।एत्योनिष्ठातस्यनोवास्यात्॥उन्नः।उत्नः।वि
दविचारणे।विन्नः।वित्नः।उंदीक्लेदने॥ ॥श्वीदितोनिष्ठायां॥श्वयतेरीदितश्चनिष्ठायो
इएनस्यात्॥उन्नः।उत्नः।त्राणः।त्रात्नः।घ्राणः।घ्रातः।क्षीणः।क्षीतः।विज्ञेसुविदितः॥वि ९७
घतेःविन्नः॥ ॥नध्यारव्याधृसृछिमदांएत्योनिष्ठातस्यनोनस्यात्॥ध्यातः।ख्यातः

श्रन्नः।राल्लोपः।श्रन्नः।मन्नः।वित्तोत्तोगप्रत्ययोः॥विंदतेर्निष्ठांतस्यनिपातोयं॥त्तोप
प्रतीतेवार्थीवित्तेधनेविन्नःपुरुषः।अनयोःकिंवित्ताभित्तशकलं।भिन्नमन्यत्र
॥ ॥ऋणमाधमर्ण्यंणतन्निपात्यतेऽधमर्ण्यव्यवहारेऽन्यत्र॥ ॥इएनिष्ठायां॥
निरःकुषोनिष्ठायामिट्स्यात्॥निष्कुषितः॥ ॥वसतिक्षुधोरिट्॥आभ्यांक्तानिष्ठ
याभ्यांनित्यमिट्स्यात्॥उषितःक्षुधितः॥ ॥अंचेःपूजायां॥पूजार्थादंचेःक्तानिष्ठयो
र्नित्यमिट्स्यात्॥अंचितःगतौतुअक्तः॥ ॥लुनोविमोहनेलूनःक्तानिष्ठयोरि
ट्स्यान्नचगार्ध्ये।लूनितःगार्ध्येउल्लुनः॥ ॥क्लिशःक्तानिष्ठयोःक्लिशःपरयोरत
यास्ड्वास्यात्॥क्लिशितःक्लिष्टः॥वमूजपिव्यवमोनिष्ठायाऽड्वुतिकेचित्॥वमि
तः।अवनासिकस्यक्वीतिदीर्घेवांतःजयितःजस्तःविश्रासितःविश्रस्तःआ

श्रमितः आश्वसः॥ ॥सऽस्था॥सऽः क्तानिष्ठयोरिडस्यात्॥सऽः क्त्वि च॥सऽः क्तानि
ष्ठावसेऽकिन्नस्यात्॥ऽस्पर्धे॥स्निद्धः॥स्नतः॥ ॥निष्ठायां डूषिदिमिदिक्ष्विदिधृषः॥एभ्यः सेऽनि
ष्ठाकिन्नस्यात्॥ऽस्नेऽनुएः॥शयितः॥प्रस्वेदितः॥प्रमेदितः॥प्रक्ष्वेदितः॥प्रधर्षितः॥
आदिकर्मणिनिष्ठावक्तव्या॥ ॥आदिकर्मणिक्तः कर्तरि च॥आदिकर्मणियः क्तः
सकर्तरिस्यात्॥चाङावकर्मणः॥ ॥वित्तोपात्तावादिकर्मणोः॥नावेकर्मणित्व आदि
तोनिष्ठायाऽडुस्यात्॥प्रस्वेदितश्चैत्रः॥स्वेदितेतेन॥मेदितोऽस्वेदितोघर्षितेते॥प्रक्षेप
स्विन्नेतेनेत्यादि॥ ॥सृघस्यिति॥स्मार्थान्मृघः सेऽनिष्ठाकिन्नस्यात्॥मर्षितः॥
तितिक्षायांकिं॥अपमृषितेवाक्यं॥ढाऽऽऽढ्रपधाङ्गावादिकर्मणोरन्यतरस्यां॥ऽ ९८
कारोपक्षत्यरोनावादिकर्मणोः सेऽनिष्ठाकिन्नस्याद्॥द्योतितेद्युतितेतेन॥प्रद्यो

तितः॥प्रद्युतितः॥अयंविधिर्द्यादीनामेवेष्यतेनद्यादिधितं॥ढा॥निष्ठायांसेटि॥सेटिनि
ष्ठायांपरतोणेर्लोपःस्यात्॥न्तावितः॥न्तावितवान्॥श्रीदितइतिनेट्॥यजादित्वात्सेप्र
सारणं॥श्नसोदीर्घः॥ढ्रढः॥चङि॥ऊदितोवेतिक्ति विकल्पितायस्य क्तिनाधेतिनि
ष्ठायानेट्॥वतः॥ततःऊदित्वान्निष्ठायांनेसतः॥मतः॥स्वेङ्कृत्वादिरुन्नावेत्यासेद्वितीयस्त्रि
तातीतइतिनिपातनादिट्॥यतितः॥अनेकाच्त्वादिट्॥दरिद्रितःजाग्नाविचिण्णिनिषु
णः॥जागरितः॥आदिकर्मणिनिष्ठायांशाकिरनिङिति॥सौनामाः॥शक्तः॥शकितोऽस्मि
ऽस्मिवस्त्रेन॥ ॥स्फुरस्फुलातधांतलमस्मिष्टविरिच्छफाढबाढानिमंथमनसमः॥शक्तावि
स्यष्टस्फुरानाघांसस्फुर्स्फुल्॥मंथादिष्वष्टस्फुडाद्यास्फोटांतानिघात्यंतेफाढमनायास
ःकषायस्नेहः॥अन्यत्रडुक्षित्तेतं॥घ्रनितेलगितं॥ध्रनितेलगितं॥स्रेछितोविस्रितं॥

फाणितंवाहितं॥ ॥ध्रुषश्चशीवैयात्योएतोनिष्ठायामविनयेअनिटौसःधृष्टः।विशस्तः
ड्रुढश्छलवलाःअनेकबलवत्त्वायेनिपातःदृढिदीप्तौदृंहितोन्यःप्रत्तोपरिदृढः।प
रिदृंहितोन्यःदृंहुगहनयोःकषः।कषोनिष्ठायामिएनस्यात्कछुगहनयोगीकष्टो
पिःकष्टंवनेकषितमन्यत्रंहुषिस्तुतौ।हुषिरविशब्दने॥हुषेर्निष्ठायामिएनस्यात्र
हुष्टारजुःविशब्दनेहुषितेवाक्यं॥ ॥अर्दःसंनिक्ष्यः॥एतत्सर्वादर्दनिष्ठायामि
एनस्यात्।समर्णोन्यर्णः॥व्यर्णः॥अर्दितोन्यः॥ ॥अर्तेश्चाविर्दूर्यं॥अर्तिश्चवोदर्दार्नि
ष्ठायामिएनस्यात्साप्ये॥अर्त्यर्णं।अर्त्यर्दितमन्यत्र॥ ॥णेरनध्ययनेवृत्तौएंतार्द्ध
यतेर्वृत्तमितिनिपात्यते।अध्ययनेर्थेवृत्तंछंदःचेणवर्त्तितमन्यत्र॥ ॥श्रृतंपाके॥ ९९
आऽर्त्यस्यश्रृत्तावोनिपात्यतेनिष्ठायां॥ ॥क्षीरहविषोःपाकेश्रृतंक्षीरंश्रृतंहवि

श्राणमन्यत्र॥ठाववादांतेशंतसर्णदस्यस्पृछन्नज्ञसाः॥एतेणिचिनिष्ठांतावानिया
यंतेपक्षेदमितःशमितःशरितःसासितःस्यासितः॥छादितःज्ञापितः॥ ॥रुषम
ल्वरसंबुषासन्नाएंभ्योनिष्ठायामिएनस्याद्वारुष्टःरुषितःश्रोतःश्रमितःत्वर्णःत्व
रितःसंबुष्टःसंबुषितः॥आश्वांतः॥आश्वसितः॥ ॥हृषेर्लोमस्वाद्हृषेर्निष्ठायामित्य
स्यात्लोमस्वर्थेहृष्टोहृषितंलोमावित्मितप्रतिघातयोश्चाहृष्टोहृषितेमैत्रःविस्मित
ःप्रतिहतोवाऽत्यर्थः॥ ॥अपचितश्चाचायतेर्निपातोयंवाअपचितःअपचायितः॥
॥प्यायःपीप्यायतेर्निष्ठायांपीत्वंस्यात्पीनंमुखंवास्थौगादन्यत्रवा॥प्यानःपी
नःस्वेदः॥सोपसर्गस्यनास्यानःआद्रवेस्रंसध्वंसोःस्यादेवाआपीनोंधुःआपीन
मूधः॥ ॥क्षादोनिष्ठायांक्षादोदृक्षवःस्यान्निष्ठायांपक्षेनन॥ ॥व्यतिस्यतिमाछामि

त्रिकिति॥एषामिकारोंतादेशःस्यात्तादौकितिपरे॥दितः॥सितः॥मितः॥छितः॥क्षा
च्छोरन्यतरस्यां॥॥क्षितः॥क्षातः॥छितः॥छातः॥ ॥श्रपतेर्नित्यमित्वंवक्तव्यं॥तेनश्रीमित्त
ब्रतेरिति॥ ॥दधस्तेर्हिः॥धाञोहिःस्यात्॥निति हितः॥ ॥दोदद्घोः॥॥खुसंज्ञकस्य दाद्
त्यस्य दद्भ स्यात्तादौकिति॥आदेशस्यतांतत्वेदस्त्रीत्तिदीर्घत्वंदोषः॥दांतत्वेनिष्टार्थमि
त्वीर्घंतत्वेत्तश्चर्त्वंस्यात्तांतस्माच्छांतः॥वर्त्वोदत्तत्वोः किंदातः॥ ॥अचउपसर्गात्त
॥अजेर्ताडयसर्गात्परस्यद्योसः स्यात्तादौ॥किति॥यतः॥अवतः॥॥अवदत्तंविदत्तंचयदं
त्तंवयदत्तंचाधिकर्मणि॥सुदत्तमनुदत्तंवनिदत्तमितिचेष्यते॥२॥ ॥दाम्नि॥॥इगंतस्यो
पसर्गस्यदीर्घः स्यात्क्तादेशेतकारेपरे॥नीतः॥सूतः॥धूमास्तीतंवधूतंगीतंपो १००
तंजनसनखनेत्यात्वंजातंमातंस्वातं॥ ॥अदोमग्धिर्ल्यपिकिति॥अदोजग्धिस्या

ल्यपितादौकितिवाङकारश्चाधत्वंझरोझरिसवर्णेजग्धः॥आदिकर्मणिक्तः॥क
र्त्रभिप्रायक्रियाफलेकर्तुःक्तःस्यात्॥कटःस्वयंनिष्पादितवान्॥॥क्तीणः समः॥ ॥वाक्रोश
दैन्ययोः॥क्षिप्रंक्षीष्टंक्षयंदीर्घंवास्यात्॥आक्रोशेदैन्यंचगम्यमाने॥क्षीणोयुवतिंक्षि
तायुवतिंवशक्षीणोयंतपस्वी॥क्षिप्तोवाचावेदीर्घंवेतिकेचित्॥यक्षिप्तंयक्षीणंते
नानिनदीभ्यांस्नातेःकौशलाभ्यांस्नातेसस्पृष्टःस्यात्॥कौशलेशास्त्रेगम्यमा
नेनिष्णातः॥नदीभ्यांसुपीति॥कः॥ ॥गत्यर्थाकर्मकश्लिषशीङ्स्थासवसज
नरुहजीर्यतिभ्यश्चाधिकरणेकर्तरिक्तःस्यात्॥नावकर्मणोश्च॥गंगांगतःगंगांयाः
श्रयनःसःलक्ष्मीमाश्लिष्टोहरिः॥शेषमधिशायितोविष्णुःवैकुंठमधिष्ठितःशि
वंश्रयासितःहरिदिनमुषोषितःराममनुजातोभ्रुतःगरुडमारूढोगोविंदःवि

श्रमक्लमजीर्णानेतः।पदेत्रा मागंगावेनेत्यादि।।शीङादेरकर्मकेष्वप्युपसृष्टस्यसक
र्मकत्वात्तथाशक्तिः।। ।क्तोधिकरणेचध्रौव्यगतिप्रत्यवसानार्थेभ्यः।।निश्चलार्थो
ऽत्यर्थोङोजनार्थोद्यधिकरणक्तःस्याद्यथासंख्यंकुंदस्यासितमिदमिदंया
तेरमापतेः।।छक्तमेतदनेतस्मात्सुगोप्यादिदृश्यवः।।लुक्तमेषामस्मीतिमत्यर्थीया
कारणेचक्तोःपीताइत्यादिस्याद्वा।। ।जीतःक्तः।।जीतोक्षतोर्वैनेमानेक्तःस्यात्।।
।जिदाःजिर्ईर्ध्वा।। ।मतिबुद्धिपूजार्थेभ्यश्च।।एतदर्थेभ्योवर्त्तमानेक्तःस्यात्।।
ज्ञोमतःदृष्टःदृःविदितःसूजितःअर्चितःचादनुक्तमपिशीलितोरक्षितः
कांतआक्रीडानुभूतइत्यपि।।उषश्रुषितश्चोन्तावन्तिव्याहृतइत्यपिसुप्तःशयिस्त्रि १०१
इत्यादयोदृष्टप्रयोगतथाकांतस्त्रीनोसंयुतोद्यतो।।आसितःशयितःसुप्तोलुप्तःसृप्त

श्चसंमतःज्ञेयाः।।ठानसुंसकेनावेक्तः।।क्षतोःक्तःस्यात्तावेर्थेसच्चक्षीवे।।हसितं
।जल्पितंशयितोछ्वसितस्या।।ळालिटःकानज्वा।।लिटःकानजादेशोवास्यात्।।छंदसि।।
यद्योगवशात्क्वचित्प्रीतिकेचित्।।तडानावात्मनेपदंलिटिक्षतोरनन्यासस्यतिद्वि
त्वादिावक्राणः।। ।क्वसुश्चालिटःक्वसुरादेशोवास्यात्।।बित्तज्वा।।जाग्रोचीत्य
त्रइकारउच्चारणार्थः।।तेनक्वसावपिनगुणः।।जजागरिवा।।येषांनोच्चारणार्थस्ते
षांक्वसोगुणः।।जजागरीवा।। ।।वसेकाजाद्वसः।।क्तक्तवतूनामेकावामादंतान्तो
द्यसेश्चपरस्यवसोरिडस्यात्।।नान्येषां।।आदिवा।।आदिवादादिडातेरशिति
नित्याल्लोपित्वेनआदंतत्वात्तावेट्।।ददिड्वा।।जक्षित्वा।।एषांकिंकुत्र
वांसो।।कुत्रवांसःवसोसंप्रसारणं।।वुगागमः।।क्तवतुषःवन्नविषावक्तवतुषीव

सुसंसुध्वंस्विति दः। बन्त्ववश्चावकारादौ क्तिन्छौ श्चटोवेति केचित्। डुक्ञाञ्। दिदिवाञ्। दिदिवुषः॥ विविशियाञ्॥ विविक्षाञ्॥ ॥विन्नाषागमहनविदविशां॥ एन्योवमो रिङ्वास्यात्॥ जग्मिवाञ्। जगन्वाञ्॥ जघ्निवाञ्। जघन्वाञ्॥ तौदादिकौ विदविशी॥ विविदिवाञ्। विविद्वाञ्॥ विविशिवाञ्। विविश्वाञ्॥ दृशश्चतिवाच्यो ददृशिवाञ्। ददृश्वाञ्॥ ॥दाश्वात्साञ्नमीड्वांश्चाएतेक्वसंता निपात्यते॥ ॥उयेयिवानन्वाश्चानश्चान श्चाएतेनिपात्यंते। नात्रोपसर्गः सत्रे। नान्योपसर्गोत्तनिरुपसर्गोऽक्तवत्येवइयि वाञ्॥ जाग्रेः कौलविषुणोवेतिकेचित्। जजाग्वाणः। जजागराणः॥ ॥लटः शतृ शानचावप्रथमासमानाधिकरणे॥ लटः स्थानेशतृशानचौस्तः। प्रथमयाचेदेकार्थे तानाः। तस्यशावादिः। पचेतेचैत्रेपश्य॥ पचतोचैत्रेणकृतेतडानावित्यात्मनेपद १०२

संज्ञाः कर्तृगेफलेशानश्॥ ॥आनेमुक्॥ आनेपरेऽदंतस्यागस्यमुगागमःस्यात्। पचमानंचैत्रंपश्य। पचमानेनचैत्रेणकृते॥ पुनर्लडुक्तैः प्रथमसमानाधिकरणेयि क्तचित्। सश्चिक्ष्विदानीमाद्यःकोशोमापचशामापचमानः। मापचत्वित्यर्थः॥ ॥संबो धनेचहेपचमान॥ ॥लक्षणहेत्वोः क्रियायाः॥ क्रियायाहेतौलक्षणेचार्थेसतोक्ष तोः लटःशतृशानचौस्तः। शयानाचेजतेयवनाः। अस्तेर्यच्चसति। कृत्यचः। प्रयीय माणः सोमः। ईदासः। आसः परस्यानसइत्यात्। आदेः परस्येत्यादेरवा। आसीनः ॥ विदेः शतुर्वसुः। वेत्तेः परस्यशतुर्वसुरादेशोवास्यात्। विदशः। विद्वाञ्। विदुषी॥ ॥तोसत्। शतृशानचोसत्संज्ञास्तः॥ ॥लटःसद्वालटःसत्संज्ञादेशोस्तोवा॥ व्यव स्थितविकल्पेनप्रथमैकार्थेदिक्षु नित्यमन्यत्रवा। करिष्यंतंकरिष्यमाणंहेकरि

प्यशाअर्जेयिष्यन्नसति॥प्रथमेकार्थेलेकरिष्यतिःकरिष्यश॥ळाअङ्गजोःज्ञानशाच्या
च्योःज्ञानशप्रत्ययःस्यात्॥यजमानःयजमानः॥ ॥ताच्छील्यवयोवचनशक्तिषुवानञ॥
एषुगम्येष्वर्थेषुतोः नशस्यात्तान्तोगंतुंजानःकर्तुंवेत्याणः॥शक्तृनिघ्नानःळाइङ्
क्षार्योःशत्रकृच्छिणि॥आत्मांशत्रुस्याश॥अकृच्छ्रिणिकर्तरिश्रधीप्सश्रधारयश॥द्विषो
मित्रेद्विषश॥अमित्रेकिंयतिंहेष्णन्त्यर्थो॥ ॥अर्हेःप्रशंसायां॥अर्हश॥ ॥आक्रो
स्तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु॥इतःपरक्विपमन्तिव्याख्येयंप्रत्ययास्तेतच्छीलादिषुद्रे
याः॥ ॥टशाध्यैस्तृशस्यात्तच्छीलादौ॥कर्तरिवराश॥ ॥अलंकृञ्निराकृञ्प्रजनो
त्पवोत्पतोन्मादेषुचपदरुजविशस्पृशश॥एत्यऽस्पृशस्यात्तातच्छीलादौ॥ १०३
अलंकरिष्णुःचरिष्णुरित्यादि॥ताच्छीलिकेवुमरूपन्यायोनातेनालंकर्तीतिनएः

छंदसि॥एंपतादिस्थुक्त्यात्छंदसिलोकोपीतिकेचिदाकरत्विष्णुःचुवश्चान्तविष्णुः
चादयुक्तेपि॥नादिष्णुः॥ ॥स्नाजिस्थश्वरुः॥एत्यःकमनःस्यात्तच्छीलादौ॥वाडुदश्रा
स्थास्नुःगिलान्नुपूर्वःजिष्णुःस्थास्नुःश्नुकंकितीत्यत्रगकारश्लेषान्नेड॥त्रस्नुः॥ ॥
त्रसिगृधिधृषिक्षिपेःक्नुःएत्यःक्नुःस्याडुकेर्थी॥त्रस्नुःत्यादिर्मेक्षिपश्रपरिसृजःस्नुरि
तिकेचिन्नास्नुःक्षेष्णुःपरिमार्ष्णुः॥ ॥चलनशब्दार्थादकर्मकाद्धश्रअकर्मकोत्र
चलनार्थोछब्दार्थोघुश्चस्याडुकेर्थी॥चलनःकंपनःशब्दनःखणःअकर्मकाक्विं॥प
वितावित्र॥ ॥अवदात्रेतश्चहंलादेःहलोयश्चदात्रेतोयुश्रावश्रेनः॥ ॥लषपतपदा
स्थात्रुषहनकमगमशृत्रुंजकज्ञा॥एत्यऽलकञ्स्याडुकेर्थी॥लाषुकःपाडुकःस्थायुक
ःनाशुकःवाशुकःद्राडुकःकाशुकःगामुकःशासुकः॥ ॥जल्पभिक्षकुट्टलुण्टवृङ्

षाकञ्॥एत्यः षाक्स्याड्डकेर्घोजल्पाकः।जल्पाकीवराकः।वराकी॥इत्यादि॥ ॥स्पृ
हिगृहिपतिदयिनिद्रातंद्राश्रद्धाभ्यआलच्॥एत्यआलुच्स्याड्डकेर्थेस्पृहयालुः॥
गृद्ध्यर्हणेगृहयालुः।पतयालुः।एतेभ्यस्तच्छुरादावदंताः।दयालुः॥निशब्दोद्रातिः
॥निद्रालुः।तत्संबोद्रातदानींततोनियात्यते॥तंद्रालुः॥श्रद्धालुः॥शीङोवायः।शा
यालुः॥ ॥दाधेट्शिशादसदोरुः॥एत्योरुःस्याड्डकेर्थेदारुः।ध्वरुः।शेरुः।शडुःस
डुः॥ ॥सृद्धस्यदःक्मरच्॥एत्यःक्मरच्स्यात्॥सृमरः।घस्मरः।अघ्नरः॥ ॥नेऽजा
समिदोद्युरच्॥एत्योद्युरच्स्यात्।नेजेःकर्मकर्तरिचित्वात्तऊत्वं।नेयुराःनाशुरः।
मेदुरः॥ ॥विदिनिष्टिछिदेःऊरच्॥एत्यःऊरच्स्यात्।वेत्तेरत्ययहणं।विदुरः॥ १०४
त्तिदिछिदोःकर्मकर्तरि।निडुरः।छिडुरः॥ ॥इणनशिजसत्वित्यःकरशाएत्यःकर

श्स्याड्डकेर्थे॥पित्वाल्लुक्॥श्वरःनश्वरः।जित्वरः।सृत्वरः।सृत्वरीगत्वरश्च।अत्रेनि
यात्यतोगत्वरी॥ ॥जागृस्तूकः॥जागर्तेरूकःस्यात्।जागरूकः॥ ॥यजजपदशांय
ङः॥एत्योयङंतेत्यर्थकःस्यात्।यज्यङ्सन्यङोःदीर्घोकितः।यायज्या।आतोलोपः
।यस्यहलोत्यलोपः॥यायज्यूकः।जंजपूकः।दंदशूकः।वदेश्चावावडूकः॥ ॥नमिकं
पिस्म्पृजसकमहिंसदीपोरः।नम्रः।कंपः।स्मेरः।जसमोहणे॥नन्द्रयैः।अजस्रंसतत
मित्यर्थैः।कंमुः।हिंस्रः।दीप्रः॥ ॥सनाशंसाभिक्षउः।सनेतादाशंसितिक्षित्यांचउः
स्यात्।सन्यातः।अतोलोपः।रिरिक्षुः।आशंसुः।रिक्षार्थस्याग्रहणं॥आशंसुः।लिङुः॥ ॥
विडुरिच्छुः॥एतोनियात्यौ॥वेदनशीलोविंडुः॥एषणशीलश्छडुः।नाषाध्यांध्यक्रु
सूजनिनमिगमिन्यः किकिनोक्त्र्योतोवलिडूत्र।द्वित्वादधिः।चक्रिः।समित्रिः।जङ्गिः।

नेमिः।जग्मिः।सहिवहिचलिपतिन्यः।यङंतेभ्यः।किकिनौवाच्यौ।सासहिः।वावहिः।
चावलिः।पापतिः॥ ॥स्वपिहशोर्नेजिङः।आभ्यांनजिङ्स्याङ्क्ङिति।अश्नुङ्
॥हश्नुङौ।हशोयीतिकेचित्।घ्वसङ्॥ ॥ष्ठिवेघोरुः॥आभ्यांआरुःस्यात्॥शारुः।
वंदारुः॥ ॥क्ष्नियःऊङुकनौ।क्नीरुः।क्नीलुकः॥ ॥ऊकञ्पिवाच्यः।क्नीसुकः॥ ॥ष्ठि
ञ्नासपिसकसोवरङ्॥एभ्योवरङ्स्यात्।स्थावरः।ईश्वरः।नास्वरः॥पेस्वरः।कस्व
रः।प्रमद्वरोयीतिकेचित्॥यस्त्रयङः॥यातेर्यङंताद्वरङ्स्यात्।अतोलोप॥लोपोव्य
लि॥नपदांतेत्यनेश्वरविआतोलोपस्यस्थानिवत्वान्नावाल्यंयावरः॥ ॥त्रिजन्ना
सप्तविंशतेर्जिघृजुंश्रावसुवःक्विशाएभ्यस्त्रीलादौक्विपुस्यात्॥विश्वाड्नाः।
भः।विश्वव॥ऊर्क्।ऊर्जवतेर्दीर्घश्च।ऊर्जायावसुर॥ ॥अन्येभ्योपिदृश्यते॥अ

न्येभ्योपिक्विप्दृश्यते॥तच्छीलादौ।नित्ताक्षित्ताक्षिब्विप्छायतस्कटपृजुश्रीणांदीर्घो
ऽसारणंवावत्यनद्याःवाक्॥इच्छतीतिग्राट्॥आयतेस्त्रौतिःआयतस्त्रः।कटंग्रवतेकट
ग्रः।जवतीतिज्रः॥श्रयंत्यतेःश्रीः॥धृतिगमिजुहोतीनांदीर्घश्चाघोतेर्दिक्ता॥गच्छतीति
जगत्॥जुहोतेर्दीर्घश्चाजुहोत्यनयाजुहूः।ध्यायतेःसंयसारणंवाधीः॥ ॥दृन्नमे॥
अस्यक्तिक्नसेवा॥दीर्यतेःदृढ्॥क्रुंयरिक्रंजादीर्घश्चेतिकेचित्।श्रवतीतिश्रुः।द्र
वतीतिद्रुः॥परिक्रजतीतियरिक्राट्।दृग्रियदृणात्रमित्रेङ्कयनीतिमित्रङ्रः।वयतीति
जूः।आप्यायतेःआपीःइत्यादि॥ ॥क्नुवःसंज्ञांतरयोः।क्नुवःक्विप्स्यात्संज्ञायांम
तेरन्यामित्रक्नूः॥ ॥विप्रश्नोडूसंज्ञायां॥एभ्यःपराड्वोडुःस्यान्नक्षसंज्ञायां॥विड्
।प्रड्।शोड्॥मितद्वारादश्च॥मितड्॥शोड्।स्वयंड्॥ ॥दाधृनीशस्मुयुजसुउ

दसिसिचमिहपतदहनहःकरणे॥दाप्ऋदेरुश्स्याकरणेर्थे॥दात्यनेनदात्रंनो
सशस्त्रं॥योत्रंयोक्त्रं॥स्रोत्रंतोत्रंसेत्रंसेक्त्रंमेढ्रंपत्रंदंष्ट्रा॥नधी॥ ॥ऋत्विक्त्वध्रुस्र
क्वनसहवरुत्रःएन्यःकरणेऽत्रःस्यात्॥ऋत्विग्त्वेलत्विग्त्वेऽत्यादि॥ ॥ऊवःसेज्ञायां
॥ऋस्मात्करणेऽत्रःस्यान्नाम्नि॥पवित्रंदर्भः॥ ॥उणादयोबहुलं॥उणादयःपत्यया
वर्त्तमानेसंज्ञायांबबहुलंस्युः॥तेकेचिद्विदिताःकेचित्प्रयोगाडुनीयंते॥संज्ञासुभ्रातृ
रूपाणिप्रत्ययाश्चततःपरे॥कार्यीविद्यादत्रबंधमेतच्छास्त्रमुणादिषु॥१॥ ॥कृपावा
जिमिस्वदिसाध्यशूभ्य॥उण्॥कारुः॥वायुः॥पायुः॥मायुः॥स्वादुः॥साधुः॥आशुः॥ग
मेर्डोगोः॥ ॥स्थाभ्रुक्षिन्योंडोः॥स्फोः॥नोः॥ ॥सितनिगमिमनिसन्यविधिभ्यश्छन्दसि॥न्य १०६
सुश्॥सिवः॥तंवः॥क्रोष्टाइत्यादि॥ ॥ऋविद्दृतंत्रिन्यइः॥ऋवीः॥तरीः॥स्तरीः॥तंत्रीः॥

॥ ॥लक्ष्मेर्डुद्वा॥लक्ष्मीः॥ ॥संख्यानेख्यायतेर्ड्ड॥संख्यानेख्यीत्वं॥ङीश्चख्यीः॥ ॥ऋविशिन्योव
॥ऊरंतावेशंतः॥ ॥गंडिमंडिजनिनंविन्यश्च॥एतेणिजंताः॥गंडयंतः॥मंडयंतः॥जनयंत
॥नंदयंतः॥ ॥स्फुरत्स्फिरस्फुलद्विन्यआत्यः॥आवाय्यः॥दात्राय्यः॥स्फुलाय्यः॥गृह।
व्याय्यः॥दराय्यः॥जयाय्यः॥ ॥स्तनिहनिषुषिगदिमदिहदिन्योणरञ्चाएन्योणंतेन्य
श्चुश्स्यात्॥ऋदंतत्वानद्यादि॥स्तनयित्नुः॥हूषदित्नुः॥पोषयित्नुः॥गदयित्नुः॥मद
यित्नुः॥ ॥हृदयित्नुः॥ ॥कृसृभृजातृन्यःक्तिच्॥कीर्तिः॥गीर्तिः॥सृतिः॥ऋतिर्णलीस्तु
क्तेर्नुणः॥जातृतिः॥ऋभुनांदक्षःप्रभुक्षाः॥ ॥तुमुणुलौक्रियायांक्रियार्थायां॥क्रि
यार्थायांक्रियायामुपपदेमतोर्नेविष्यतितुमुणुलोसः॥ ॥मांतत्वादव्ययत्वे॥कृष्णेड्
कृष्यति॥कृष्णंदर्शीकृष्यति॥सुनर्णिलुक्तेर्जीयतेनात्रवासरूपन्यायेनहजादयश्च॥

॥समानकर्तृकेषु तुमर्॥ अक्रियार्थायां क्रियायामर्थे यौ धातू तदर्थेऽभिधेये समानकर्तृकेषूपपदेषु धातोस्तुमर्प्रत्ययः स्यात्॥ इच्छति नो ङुः। वृष्टिं वाञ्छति वा। इच्छक्रीत्यादौ ऽप्रयोगान्न। शक्धृषज्ञाग्लाघटरभलसहार्हास्त्यर्थैः श्रुतुमर्॥ शक्नोति तो ङुः। एवं धृषादौ। अस्मिन्नवतिविद्यते वा नो ङुः। कालसमयवेलासु तुमुन्॥ एषु धातोस्तुमुन्स्यात्॥ कालः समयो वेला वा नो ङुः॥ नावव्यवहृपणश्च॥ क्रियार्थायां यः क्रियायां न विष्यति तद्वाचकादयः स्युः। जयाययाति॥ पाकं याति॥ व्रजति॥ ॥पदरुजविशस्पृशो घञ्॥ एषां घञन्तानां कालत्रये। पवाद्यजादेरन्तस्य पद्यते। सोपादः॥ रोगः। वेशः। स्पर्शः॥ ॥सुस्थिरे॥ सरतेः स्थिरकर्तरि घञ्णिति॥ सारः॥ ग्रामिमत्स्यबलेषु च॥ उपसर्गस्य घञ्यमनुष्येबहुलं दीर्घः। अतीसारः। विसारः। सारः॥ १०७
॥नाविष्ठास्त्वर्थवाच्यधातोर्घञ्स्यात्॥ ॥इकः काशे॥ काशेऽनुनासिकस्येवर्णस्य दीर्घः

स्यात्॥ नीकाशः। अवकाशः॥ इकः किं। प्रकाशः॥ ॥अकर्तरि चकारके संज्ञायां॥ धातोर्घञ्स्यात्कर्मादौ संज्ञायां विषये। संज्ञायां। ग्रास्थेति तेन ग्रासः। वादसंज्ञायामपि॥ कस्यचिद्दायो दत्तः। दारजारौ दत्तैरिणिल्लुक्॥ दारः। जारः॥ ॥एरच्॥ इवर्णान्तस्याङ्गस्य वादौ दे च। करः। गरः॥ स्तवः। लवः॥ ॥इडश्च॥ अस्माद्घञ्स्याङ्गस्य वादौ॥ नाच्॥ अध्यायः। उपेत्यस्मादधीते। उपाध्यायः॥ ॥प्रथमचरमतल्यवीर्वत्तृजन्तघञ्स्यादिस्त्रीणितार्थे। नवशब्दे॥ पटस्य विस्तारः। शब्दे तु वस्त्रो विस्तारः॥ ॥घञपोश्च। अदेर्घञि स्यादृञि अपि च॥ ॥उपसर्गादः॥ अदेः प्रादेरुपसर्गस्याङ्गस्य वादौ॥ घंञ्घसः। प्रादौ किं। घासः॥ ॥समुदेरजः पशुषु॥ संस्त्रर्वादजन्तस्य समुदेरङ्गस्य वादौ॥ पशुषु विषये॥ अघञपोरिस्त्रुक्तृवीनावो ना॥ समजः। पशुसंघः। उदजः पशुप्रेरणं॥ अन्यत्र समाजः। उदाजः। नादान्तोपदेशस्येति नस्य दीर्घः। ग्रामः। आवामादेश्च।

आचामः।कामः॥चामः॥आमादेवीः।आमः।अमः॥चामः।चमः।विश्रामः।विश्रमः।वि
श्रामोपशब्दइतिकाशिकायां॥हनस्तोविणलोः।आघातः।हनश्चवधः।हेतेरुपसर्गाद्ध
वेरप्यस्यात्॥हनोवधादेशश्च॥क्ष्णः।घ्नोपीष्टिः॥घातः॥निमिमीलियोरवलवोरात्वनि
षेधः॥निमयः।मयः।विलयः।लयः॥ ॥कर्मव्यतिहारेणस्त्रियां॥क्रियाव्यतिहारेण
मेधसतोर्णस्यात्॥नावादोसत्रस्त्रियां॥ ॥णस्त्रियामञ्॥स्त्रियांविहितोजंता
त्स्वार्थेस्यात्॥तद्धितत्वान्नद्यास्मित्योत्त्वंषा॥ ॥नकर्मव्यतिहारे॥कर्मव्यतिहारा
र्थंयत्ययेपरेनेस्यात्॥आदिदृद्भिः।टिड्ढाणि।तिङश्चावहासी॥ ॥अनित्यंचिधौनावे
स्तृणः।अनित्यंप्रयोगग्रन्थयोर्नावेस्तृणस्यात्॥ ॥अणिस्तृणः॥स्तृणोतेर्नात्स्वार्थेण
स्यात्॥आदिदृद्भिः॥स्तृणोणनपत्ये॥सोमविणवस्तृते॥ ॥उपसर्गोत्खलघ्नोः॥उपस

र्गोत्खलघ्नेर्मस्यात्॥खलेघ्नेर्वा॥खलंघ्नः॥ ॥नसुङर्त्योकेवलान्त्यो॥सुङर्त्योपर
स्यलघ्नेर्मस्यात्॥सुलाघ्नः।डलीघ्नः।केवलान्त्योकिं।सुखलंघ्नः।अतिडलंघ्नः॥॥
स्फुरतिस्फुलत्योर्घञि॥अनयोस्वआत्वंस्यात्॥घञि॥स्फारः।स्फालः॥ ॥निवास
चितिशरीरोपसमाधानेष्वादेश्चकः॥एष्वर्थेषुविनोतेर्घञ्स्यात्नात्॥आदेश्चकः॥
निवासेनिकायः।चितौ॥आकायाग्निकायः।शरीरं।राशीकरणेगोमयनिका
यः॥ ॥अनित्यंनावकरणयोः॥नावार्थकरणार्थेघञ्निरंजनेस्यलोपःस्यात्॥
रागः।अनयोः किं।रजत्यस्मिन्नितिरंगः॥ ॥स्यदोजवेनिपातेयं॥वेगोस्यदः।अ
न्यत्रस्यंदः॥ ॥अवोदैधौद्रप्रन्थग्रहिमश्रथाः॥एतेनिपात्यंते॥अवोदः क्लेदः।एध
ंधनोद्यः।वंदनोद्यश्रथः।हिमश्रथः॥ ॥डुकृञ्करणेयसतोर्भूतेनीवादौ

क्तिः स्यात्॥ ॥क्रिमिमुनित्यं॥ क्रिमुत्पत्तौ॥ तान्नित्यमस्यान्निवृत्तेर्थकरणेननिर्देशेक्रि
मिं॥ ५ क्रिमिं॥ ॥डुतोष्कृ॥ डुकृत्र्यस्यतोःकुर्स्यात्तत्नावादौ॥ वेयजुःश्रयजु
ः॥ ॥यजयाचयतविछप्रच्छरक्षोनडुः॥ एत्योनडुस्यात्त्वात्नावादौ॥ चुल्लोयज्ञः॥ या
ङ्ग्रायनः॥ छोःशऽइ॥ यज्ञेवांसेनेतिज्ञाणकान्नयधारणं॥ यज्ञःरक्षणः॥ स्वयोनइ
स्वयोनत्यङ्गावादौ॥ स्वस्रुःउपसर्गेघोः किः॥ आदावुपसर्गेधुसंज्ञाकाक्किः स्यात्वा
लावादौ॥ आतोलोपः॥ श्रेतद्धिः॥ आदिः॥ आधिः॥ कर्मण्यधिकरणेच॥ कर्मण्युप
दधिकरणेर्थेघोः किः स्यात्॥ उदकंधीयतेस्मिन्नुदधिः॥ पयोनिधिः॥ ॥स्त्रियां
क्तिऽ॥ धृतोर्त्तौवादौ क्तिऽस्यात्तदंतश्चस्त्रीलिंगः॥ कृतिः॥ बुद्धिः॥ स्मृतिः॥ क्षादृशति १०९
योगविन्नागात्क्तिरुक्तस्वः॥ यक्षतिः॥ तिवाऽत्तिः॥ कृत्तिः॥ वायतेक्तिंतिनित्यंवि

नावः॥ अपचितिः॥ कंडूयतेः क्तिऽ॥ अतोलोपः॥ तस्ययलोपेकृत्तेयेलानिवत्वान्ना
वाघलोपः॥ कंडूतिः॥ शांतिः॥ दांतिः॥ तिबुत्रेतीण्निषेधेस्मृहादीनामितिवक्तव्यानेहा
नि॒ हीतिः॥ निऋत्तिः॥ नियुक्तिः॥ उपस्निहितिः॥ म्लाज्याहात्वरित्यानिः॥ ग्लानिः॥
ज्यानिः॥ म्हानिः॥ ज्वरत्वरस्रव्यविमवामुपधायाश्चक्तिक्षिष्टावत्तेयः॥ कीर्णिः॥ ह्रीर्णिः॥ ल्वनि
॥ ष्वनिः॥ संपदादेःक्विब्वासंपत्त्याविपत्त्याप्रतिपत्त्यापदेसंपत्तिः॥ इत्यादि॥ आकृतिगणो
यं॥ ॥ग्रतिग्रतिसातिहेतिकीर्त्तयश्च॥ एतेनिपात्याः॥ अवाज्ञृतिः॥ ज्ञुज्ञतिः॥ ज्ञुज्ञति
॥ ॥ क्षिज्ञवासातिः॥ हिहंतेर्वाहेतिः॥ कृत्याकीर्त्तिः॥ ॥ व्रजयजोर्भावकर्मणोरात्मो
कर्मण्यात्मनेपदेस्त्रियांवाज्या॥ इज्या॥ स्त्रधिकारात्त्वन्नवासरूपविधिः॥ नयङ्क्षिऽ॥ भावे
क्तिः॥ कर्मादीनां॥ ॥संज्ञायांसमजनिषदनिपतमनविदभूशीङ्स्थाशपांसः॥ एत्यः

MEMORIAL

कयस्यात्संज्ञायांस्त्रियां॥अजेः कयपिवीनावोनेतिवाच्यं॥समजेतितस्यांसमज्यां॥नि
षद्या॥निषत्या॥मद्या॥विद्या॥सुत्या॥अयंस्त्रिक्तितिशय्या॥कृत्याऽत्या॥ ॥कृञः शवा
कृजोनावादौशःस्यात्कयञ्चास्त्रियां॥शित्याऽऽवेयकारिकुःदेशः॥क्रियाकृत्यायो
गविनागाक्तिनपि॥कृतिः॥ ॥इच्छा॥इषःत्रोनिपातोयं॥ ॥परिचर्या परिसर्यामृ
गयादयश्च॥जागर्तेरकारोवा॥जागर्या॥जागरा॥अस्यावर्यो॥इत्यविकेचित्॥
॥अयत्ययात्॥प्रत्ययोताक्षतोनीवादौस्त्रियांअस्यात्॥नक्तिङ॥चिकीर्षा॥अरा
दालोलयां॥कंडूतिरपि॥ ॥उरोश्चहलः॥हलंताद्रुमतोक्षतोरःस्याड्डावादौ॥
स्त्रियांनक्तिङ॥ईहाऽऊहाउरोःकिंनक्तिःहालःकिंनीतिःनिष्ठायांसेटइतिवा
क्तांतनेहनाश्लिःराद्धिःवशास्त्रिःअशंसेत्यपि॥ ॥षिद्भिदादिभ्योऽङ्॥क्षितो

त्तिदादेश्चाअङ्स्याड्डावादौ॥ऽदशदशोडिःगुणःडाराःत्रयाणांस्त्रयाणांमा॥दामऽत्य
स्य निःक्तिदाक्षिपायुदामेधागोधाकाराहाराताराधारालेखारेखाकृपापीडाकृ
षाऽत्यादि॥ ॥चिंतिघजिकथिकंचिवचेश्चाएभ्योऽङ्स्याऽस्त्रियांन्नावादौ॥वदमा
णाऽवोपवादःचिंतास्मृजाकथाऽकंब्यावर्चा॥ ॥आतश्चोपसर्गे॥प्रादाऽउपपदे
आवंतेभ्योऽङ्स्यात्स्त्रियांन्नावादौ॥नक्तिङ॥उपदा॥अद्धाऽश्रंतर्द्धाएषासंश्रंथोऽङ्
॥एंतात्॥आसंश्रंथिन्योश्चयङ्स्यात्स्त्रियांन्नावादौ॥कारणाऽआसना॥श्रंथना
॥ ॥घटिवेदिविदिन्यश्चाघट्टना॥वेदना॥वेदना॥ ॥इषेरनिष्ठोर्थात्॥अन्वेषणा
॥परेर्वा॥परैषणापरीष्टिःऽइषणाश्रंथनेत्यपिकेचित्॥ ॥रोगाख्यायांणषुल्र
बङ्लं॥धातोर्णवुल्स्यात्स्त्रियांन्नावादौरोगाख्यायांऽवृश्चर्दिकाविचर्चिकाबङ्लो

कः। शिरोऽस्त्रिः। धात्वर्थे निर्देशेऽण्वुल्तृचौ। आशासिका। शासिका। इक्षुतिपोधात्वर्थनिर्देशे। यचिः। नेदिः। अदिः। नवतिः। अस्त्रिः। जुहोतिः। दीव्यतिः। वर्णीक्ष्वरः। निर्देशे वेणुस्त्र्यकारः। कुकारः। गृदिफः। रफः। मत्वर्थीछोऽन्यतरस्यां। मत्वर्थीयः। इन्नजादिभ्यः। आजिः। आतिः॥ ॥ इक्षुक्ष्यादिभ्यः॥ कक्षिः। गिरिः। किरिः॥ ॥ विन्मतोर्लुक्। प्रियवश्वयोरिच्च॥ प्रियवश्वोरुपसर्गयोरिच्च। प्रियवश्वोरुपसर्गयोरिच्च। प्रियवश्वोरुपसर्गयोरिच्च।

ह्मीतिकिं।समुपछादः।समुपातिछादः।आक्रुवेत्यस्मिन्।आकरः॥ ॥गो
चरसंचरसहव्रजव्यजापणनिगमाश्च॥एतेनिपात्याः।गावश्चरत्यत्र।गोचरः।संचरंतितेन
संचरइत्यादि॥ ॥अवेदृस्त्रोर्घञ्।अवतारः।अवस्तारः॥ ॥आखिनोश्च॥आस्मात्ख
नःस्यात्।चात्घञ्।आकरणाधिकरणयोः।उंसि।आखनः।आखानः।आखनोऽडकडड
कवकावाव्याः॥उत्तरेर्थे॥आखंः।आखनिकः।आखरः।आखनिकवकः॥ ॥इषुगमियमां छः॥
स्मुखकृछ्रार्थेसुखडूकरणाधिकरणयोरितिनिवृत्तौएषुसुखसुखार्थेकृञ्यपदे
शुक्षतोः खल्स्यात्।ततोरेवेतिन्नावेकर्मण्यर्थेकृछ्रोऽङ्करः।कटोनवता।अक्र
छ्रेइषंकरः।सुकरोवा।निमिमीलियोः।आत्वान्नावात्।इषन्निमयः।ईषत्प्रमयः।सुवि ११२
लयः॥ ॥उपसर्गात्खल्घञोः।इषस्खलेनः।दुःखलेनः।सुखलेनः॥ ॥कर्तृकर्मणो

श्चन्यतरस्यां।इषदादिश्चपपदेसुकर्तरिसर्वोऽङ्वः।कर्मणिसर्वोकृञश्चखल्स्यात्॥कर्तृकर्म
णोरर्थयोरितिवाच्यात्।क्त्वाल्युटोकृछ्रेअङुराद्येनङुराद्येनत्वयतेऽङुराद्येनवेनवत
॥अक्रछ्रेइषदाद्येनवा।अनीषदाद्यःकृयते॥ईषदाद्यंकरःस्याद्येकरेनत्वेनवता॥
आतोर्युच्।ईषदादिष्वादंताद्यच्स्यान्नखल्।ईषत्यानः।सोमोन्नवता।ङ्याप्रातिः।सुपा
नःदरिद्रातेर्नेतिकेचित्।आसिसुधिदृशिधृषिसृषिभ्योसुखाद्यः।वेत्यादेःशा
सनःसुशासः।सुधर्ष्यंताऽङुर्योधनः।सुयोधनः।सुदर्शनः।सुदृशः।सुधर्षणः।सु
धृषणः।ईषन्मर्षणः।ईषन्मोक्षः॥ ॥अलंखल्वोः॥ ॥यतिषेधयोः।प्राक्तवांक्ता।प्र
तिषेधार्थयोरलंखल्वोरुपपदयोर्धातोक्तावास्यात्।दोदद्घोः।त्वाअलंदानेनाधुमा
— पीत्वाखल्वायोनेनखल्वासमानकर्तृकयोःसर्वकाले।एककर्तृकयोर्धात्वोःसर्व

कालोस्तिताङ्गीतो।क्वास्याश्च।अनुदात्तोयदेशेतिमलोपः।विश्नेनलासौतिदिव
मतेत्रेनलासुवावज्रतिघ्नत्यादेस्मुकःकितीतिनित्यमिडभावःसर्वेवियतिषेधेन।
सृवान्तवाधृवा॥ ॥क्विब्वेदम्यंदोःएतयोर्लोपोनस्याद्विपरस्कंवास्फंवाऊदि
वास्फंदिवानसेट्।क्वाकिन्नास्याद्राशयिवासङ्किं॥ ॥ऊर्वाप्रूङ्प्रूदयुधक्रुष
क्लिशवदवस॥क्वा।एन्यःसेङ्कक्वा।एन्यःसङ्कक्वाकिंस्याद्रा।प्रूडिवा।इत्यादि।क्लि
शेः।क्लिशक्नोतिवेट्।क्लिशिवा।क्लिष्टा।उदिवा।उषिवा।रुदविदेतिकिंवारुदि
त्वाविदिवा।मुखिवा।मृदीवा।नोपधात्थफांताद्वा॥ ॥नकारोपधात्थफांतात्प
रसेङ्कक्वाकित्स्याद्वाश्रथिवा।श्रेथिवा।ग्रफिवा।ग्रंफिवा।नोपधाक्किंक्वाथि १९३
वा।रफिवा॥ ॥वंचिलुंचृतश्च॥ ॥एन्यःसङ्कवाकिद्वास्याद्रावचिवा।वेचिवा

।लुचिवा।लुंचिवा।ऋतिवा।ऋत्विवा॥ ॥मृषिमृषिकृशेःकाश्यपस्य॥ ॥एन्यःस
ङ्क्वाकिद्वास्याद्रा।मृषिवा।तर्षिवा।मृष्टिवा।मर्षिवा।कृशिवा।कर्शिवा।रलोव्यु
पधात्दितिवाकिंवाघतिवाद्योतिवा।लिखिवालेखिंवा।मुपधाक्किंवत्तिवा।र
लः।किंसविवा।हलादेःकिंक्वाशिवा।रलोव्युपधिवा।सेट्किंक्वाक्वसुत्रिभ
धीरिट्वसविड्भाषिवोद्योधिवा।ग्रंथिवागतौउ।अक्वालुत्तिवा।लोत्तिवा।
लौचिमोदनेउ।लुधाजवृश्चोःक्किंग्रान्योपरस्यक्वाऽणित्यंस्याद्राजरिवा।
जरीवा।वृश्चिवा।उदितोवाऽउदितोधतोःक्वाङ्वास्याद्रा।शमिवा।अनुनासिक
स्यक्वीतिदीर्घःशंवाघवादेवित्वा॥ ॥क्रमश्चक्वि॥ ॥क्रमउपधायावादीर्घस्य
द्रा।फलादोक्विपरे।क्वांवा।क्वंवा।फलिकिं।क्वमिवा।सङ्ग्रतिवेट्।पविवा।पूवा

॥ ॥जोतनशीलविनाशः॥ ॥जकारोतानोनशेश्चक्लोपोवास्यात्क्विपरेनक्का॥
नेक्कारस्कारंस्कानक्षानेक्षाःफलादोवाच्योनेदः॥ग्रेडिवाजनसनेत्यादौ॥खात्वा॥
खनिवा॥घतिस्यातीवा॥दिवा॥सिवा॥मिवा॥स्थिवा॥दधातेर्हिः॥हिवा॥ ॥जहातेश्चक्लि॥
॥ग्रस्यहिःस्याक्लिहिवा॥दाऽद्यसुहाःत्वा॥ग्रदोजग्धिः॥जग्धा॥ ॥समासेनञ्स्वैस्कोल्यश॥
॥ग्रनञ्स्वैसमासेसतिक्रोल्यपूर्वादेशःस्याद्॥उकृ॥यकर्णेकृत्वा॥ग्रकृत्वाग्रनञतकिं॥ग्रत्वा॥
॥षत्वउकोरसिद्धःषत्वेउकित्वर्त्तव्ये
एकादेशोसिद्धःस्यात्॥कोस्याग्रत्रएडःपदांतादित्येकादेशस्यासिद्धत्वान्नषत्वंग्र
धीत्यादेत्या॥ग्रत्रएकादेशस्यासिद्धत्वाद्धस्येतिउकृ॥वाल्यपिग्रनुदात्तोपदेश २१५
स्तत्रोक्तानोल्यपिपरत्वाउनासिकलोपःस्याद्॥विवस्थितविकल्पत्वात्मीतानि

दोवानिनिटंवत्वोक्त्यादीनांवनित्यो॥ग्रागत्या॥ग्रागम्याग्रणत्याग्रणम्याग्रहत्याग्रम
त्या॥वितत्याग्रडोल्यपिवीत्यावानेतिकेचित्॥ग्रदड्ग्याग्रदोजग्धित्यत्रिकितियजजग
ग्रंतरंगत्वात्यागेवजग्धोसिद्धेपित्यखुक्तेङीयतेस्मित्दवत्ग्रावडत्वेदीर्घेवष्टत्डडूवि
धयोल्यपिनस्फरितिनल्यपित्यपिपरत्वमास्कादेरीत्वेनस्यात्॥विधायाग्रदाय
॥ग्रस्वन्याग्रस्थायाग्रक्रमायाग्रश्च॥ग्रदीत्याग्रपद्याएङहित्वाद्यनावःग्रमायाक्षमा
यागयायाग्रहायाग्रसायाग्रशायाग्रछायमिनासिमिनोत्रीत्यात्वं॥ग्रमायोनिमाया
ऽपदायाविनाशालीयतेविलोपविलीयणिलोपःङित्त्वायोविवार्यात्यपिलघुश्चर्वो
रालघुश्चर्वीत्यस्यणेरयादेशःस्याद्॥त्यपिविगणय्याग्रणमय्याग्रवदय्यालघु
श्चर्वीक्तिसंग्रक्षयेविनाशायः॥ग्रान्नातेणेरयादेशोवास्यात्यपियाग्रप्याग्रा

प्यामपतेरिदन्यतरस्यां॥ ॥मेङ्-इकारोंतादेशःस्याद्वाल्पेपिस्रपमित्यास्रपमाय॥ ॥
ल्पेपिव्यावेलोल्पेपिसंस्रसारणंनस्यात्रावयाय॥ ॥ज्याश्च॥ ॥ज्याऽल्पेस्यतथा॥ज्या
यांव्यश्चवेन्नोल्पेपिसंस्यसारणंस्यात्रव्यायउपव्याप॥ ॥विन्नाप्तायरेः॥ ॥परेर्वे
जोवासंस्रसारणंस्याल्पेपिङ्केवाधिवापरस्माद्वलश्तिदीर्घः॥परिवीयःपरिव्या
यासमीवेत्पेकोसंवीयःसंव्यायःतत्कालोपिस्काक्वचिदास्रंव्यादायसुपितिनेत्रे
संमील्यहसति॥आनीस्तोणसुत्वाध्वतोस्रवैकालेणसुलस्यात्योनःउणेक्वानि
त्यवीप्सयोः॥स्मारंस्मारंनमतिशिवंस्मृत्वास्मृत्वावाणयंनोजोविणसुलोदीर्घइ
तिणिचिवादीर्घः॥गामेःगामेःगमेःगमेःविन्नाप्तावित्यसुलोरितिसुश्चालेनेःलेनेः २१५
लानेःलानेःघाटेःउश्लेनेःएंपतजायुसुजागरेःजागरेःरइत्यादिःज्ञेयः॥कर्मण्यः

क्रोशेक्तनःखमञ्चाकर्मण्युपपदेक्तनःखमञ्चास्यात्रात्रक्रोशेगम्येवोरंकारमाक्रो
शतिःचोरोसीत्याक्रोशतीत्यर्थः॥ ॥स्वाडभिणसुलःस्वाडर्थेसुक्तोणसुलस्यादेकक
र्टकयोःसर्वकालेस्वाडंकारंचक्रेःमांतत्समविकारार्थात्रस्वाहंस्वादंचक्रेःस्वाडं
कारंचक्रेःसंपन्नंकारंवासरूपेणक्वापिस्वाडंकृत्वाचक्रेः॥ ॥अन्यथैवंकथमित्ठ॥
सुसिद्धाप्रयोगश्चेत्तएतपपदेक्तनोणसुलस्यात्रसिद्धःअप्रयोगोयस्यतथाभू
तश्चत्यर्थेत्वतप्रयोगानर्हः॥इत्यर्थोन्यथाकारंएवंकारंकथंकारं॥इत्थंकारंचक्रे
इत्थंचक्रेइत्यर्थः॥सिद्धेतिकिं॥अन्यथाकृत्वाशिरश्चक्रेःवापिएवंकृत्वात्रि॥
यावतिविदंजीवाः॥ ॥यावत्सुपपदेन्यांणसुलायावद्वेदंचक्रेःयावज्जीवम
धीयतेःनिश्चलसश्चलयोःकर्मणोःणसुलस्यात्रकर्मादिसुप्रथाविधा

MEMORIAL

ञप्रयोगः॥कारवादिषुमध्येयस्माण्मुल्लुक्तसएवाञप्रयोज्याःधमञसंबंधेसिद्धेपि
नियमार्थमुक्तिः।निश्मलकावंकृषतिसश्मलकारंवकरवतिासश्मलंकषतीत्यर्थः॥ ॥
श्मुकवर्णरूक्षेषुपिषः॥एषुकर्मसुपिर्षेर्णमुल्स्याद्वाश्मुक्षंपेषंपिनष्टिाश्मुक्षंपिन
ष्टीत्यर्थः॥इत्यादिासश्मलाकृतजीवेषुहरहर्जग्रहः॥ ॥एषुकर्मसुकृमेणहंत्यादे
र्णमुल्स्याद्वासश्मलघ्नांतेहंतिाश्मकृतकारंकरोतिाजीवयाहंदृङ्क्तिाजीवंदृङ्क्तती
त्यर्थः॥ ॥करणेहनः॥ ॥करणेउपपदेहंतेर्णमुल्स्याद्वापादघ्नांतेहंतिपादेनाहं
तीत्यर्थः॥ ॥स्नेहनेपिषः॥ ॥स्निग्धंयेनतस्मिंकरणेपिषेर्णमुल्वातिलेनापिनष्टीत्य
र्थः।हस्तेतार्त्तीयहोः।हस्तार्थेकरणेआन्यांणमुल्स्याद्वाहस्तंवर्त्तंवर्त्तयतिाकरंवर्त्त
हस्तयाहंदृङ्क्तिाकस्याहंाकरेणझङ्क्तीत्यर्थः॥ ॥स्नेहेसः॥ ॥स्नेहाभिनिकरणेसुबे

र्णमुल्स्याद्वास्नेहोंऽक्तृन्क्तिास्नेनक्तृन्क्तातीत्यर्थः।पर्य्यायाणंविशेषाणांचाञग्रहण
मिष्यतेाधनयोषाःगोपायंघ्नंदोतद्विशेषाणांस्नेपर्य्यायिविशेषयोःपर्य्यायस्यैवग्रा
दोमस्यादोतद्विशेषयोः॥ ॥उपमानेकर्मणिवा॥ ॥येनकर्मकर्त्रोवाउपमीयतेतत्रोप
पदेणमुल्स्याद्वारत्ननिधंयेनिधंत्तेारत्नमिवविधत्तइत्यर्थः।अजनाशंनष्टः।अजश्चन
ष्टइत्यर्थः॥ ॥उपदेशस्तृतीयायां॥ ॥तृतीयांतोपपदादुपदेशेर्णमुल्स्याद्वाश्म
लकोपदेशंदेक्तेाश्मलकेनोपदेशंदेतीत्यर्थःश्मलकंदेतितिवासमासः॥ ॥अपादानेपरी
प्सायांञरायांगम्यायामाप्तौक्तोपपदाद्धातोर्णमुल्स्याद्वाकर्षादिलात्तावाद्यया
विधञप्रयोगोनाद्यांछायंप्राप्नवतिाशय्यायाउच्छायंप्राप्नवतीत्यर्थः।द्वितीयायांत्व
॥ ॥द्वितीयांतेउपपदेधमतोर्णमुल्स्याद्वाञरायांयष्टिंहस्तंधमतेायष्टंहरतीत्यर्थः

धांतश्चत्यर्थे ः॥ ॥अव्ययेयथाभिप्रेताज्ञानेऽजः द्धाणमुलोऽव्ययेऽपपदेऽजः ए
तोसः॥अप्रियस्योद्यैः।प्रियस्यजीद्यैःकथनेऽद्यैःकृत्याऽद्यैःकृवाऽद्यैःकारंवाऽप्र
प्रियंब्रूतेनाद्यैःकृत्याप्रियंब्रूतेऽकृत्यादयःकृतोज्ञेयाः।दिङ्मात्रमेतदुक्तं॥ ॥इतिकृ
दंतप्रक्रिया॥ ॥वैदिकशब्दशेषेवप्रक्रिया।यएवलौकिकाश्चएववैदिकाश्चतिन्या
याऽ॥क्वचिदन्ययोगवशादन्यथावेत्रकृत्यांतःपादमध्यपरेऽकपादमध्यस्थएङ्
प्रकृत्यास्यादतिपरेनउचकारयकारपरेऽतिऽउपप्रयंतोऽध्वरेसुजातेऽश्वस्य
वृतेऽतःपादेकिंयएतेचयंतिऽत्रव्यपरेकिंतेऽवदन्तेयमयो॥ ॥अव्यादवघाद
वच्चक्रुरुरुत्रायमवंत्ववस्युश्चाएकुसप्तसुव्यपरेयतिएङ्प्रकृत्यावसुनिर्नोऽत्र ११७
व्याऽमित्रमहोऽतघाऽमाशिवासोऽवक्रुः।तेनोअत्राशतधारोऽयंमणिः॥

तेनोऽवेऽऊशिकासोऽवस्यवःयजुष्पुरः॥ ॥उरःशब्दाडेतोतिपरेऽत्यायजुष्किऽउरो
ऽंतरिक्षेऽआडोऽनासिकाछंदसिऽआडोनुनासिकादेशोवित्रकृत्याऽत्रऽओपः।षष्ठ्या
ःपतिपुत्रपृष्ठपारपदपयस्पोषेशुश्वष्टीविसर्गस्यसस्याद्धलंछंदसिपत्यादौपरेवा।
वस्पतिःदिवस्पुत्रःइत्यादिसःछंदसिबहुलं॥ ॥स्याइत्यस्यसोलोपिःस्यात्बहुले
ऽपिस्यात्वाजीबहुलेकिंयत्रस्यानिपतेत॥ ॥त्र्यंबकादीनिछंदसि॥ ॥नाथा
योऽपदसंज्ञाऽत्र्यायेतत्वादीनांविकल्पेनयडुवङौऽपेनुमतवे॥विश्ववेपश्यस्व
गोलोकःसुवर्गोवाऽत्रकोऽत्र्यंबकोवरेण्यंवरणीयं॥ ॥छंदस्युभयथा॥
॥न्नसुधियोर्यणस्यादियङुवङौचावनेशुचित्रेविचेविश्ववेदाःसुधियोकृत्य
मग्नेसुध्योवाऽआजसेरसुक्रु॥ ॥अकारोऽजसोऽसुगागमःस्याऽ॥छंदसिवा

ह्मणासः॥ ॥वङ्कलंछंदसि॥अतोन्निसऽएसबङ्कलेस्याऽछंदसि॥एत्तंदेवेत्तिः॥
मंत्रेथाद्यादेरात्मनः॥ ॥आडितिहातस्मिन्परेआत्मनश्चाद्यस्यदेर्लोपःस्यान्मे
त्रेष्वात्मनादेवेत्यःअन्यत्रापिलोपःआत्मन्यासमंजत॥ ॥सुयोसुलुक्॥सुवेसवर्णो
छेयाडाद्यायाजालः॥ ॥सुयामेतेआदेशास्युःऋजवासंतुपंथाःपंथानइतिशसि
जसःसुः॥आईचमेत्र॥वर्मणीतिशसिलुक्॥नडिसंबुद्धोरितिनलोपोनामतीमन्पा
इतिशसिसवेसवर्णः॥सख्यायास्यदायोइतिशसोत्रैकारस्यआनतावत्रास्त्रणे॥नतेऽ
तिशसिअमआत्रा॥अस्मेऽक्षाहृदस्यतीनयुष्मेवाजबंधवः॥वयंह्यायमितिशसिजसः
शीत्ययवयादेशानावश्छंदसवाऽऽऊघाऽऽऊणेतिशसेयाना॥नानाहृथिव्याः॥नानो, ११८
इतिशसिजसअङ्गायजामसिअत्रुनाइतिशसेआसाधुयाः॥साध्वितिशसेयाऽव

संतायजेतावसंनेइतिशसेआनयंडियाऽईकारश्चाजनियाःदार्वियाऽऽऊणादारू
णेतिशसिइयाऽसुङ्क्षेत्रियाःसुङ्क्षेत्रिणेतिशसिडियाऽसएमीशयानंसरसिऽ
तिशसेईकारः॥आङ्॥अयाङ्॥सुयोसुपोस्तवंतिघुरिदक्षिणायाःदक्षिणायामि
तिशसितिर्जातिङोस्तवंतिवेद्यायतद्धराततद्धतीतिशसेसयाऽप्रवोढ्वाऽबा
ङ्नेतिशसेसुघ्यास्वघ्नेनेतिशसेनावयानावाइतिशसेयसस्तुपोडुः॥पा
दस्यरणेएषांद्वेस्तः॥पादस्यरणेयद्यायमग्निः॥ससमिद्धवसोजयोयमेपमेप
रामृत्राकिन्नोऽद्यधंसेअमोमश्रमियादेशस्यामोमश्रस्याऽवधीद्वत्रेअ
वधिषमितिशसेध्वमोध्वाऽधिस्थानेध्वास्याऽध्वरयध्वात्वध्वरयध्वमितिशसे॥

मजध्वेनमिति च। एनमिध्वमिति लोपः। अजध्वेनं प्रियमेधाः। तस्य तातस्य लोपे मध्यमबहुवचनस्य तातस्यात्। गमयतातगमयतेति प्राप्ते॥ ॥तशूनश्तनथनाश्च॥ ॥एतेवतस्यादेशाः स्युः। तप्। मृणोनग्। वाणः। तस्य पदस्य नातस्य जुङ्कृतन्॥ थस्य। यदिथस्य शृणुतात्। घस्य। जुङ्कृतश्चेति प्राप्ते॥ ॥इदंतोमसिमसि शादेश्च तस्य कारः स्यात्। सुरस्यादीपयामसि। दीपयामश्चेति प्राप्ते। स्नाभ्यादयश्च॥ ॥एते निपात्याः। स्नाव्यीमलादिवस्नावेति प्राप्ते पीव्यपीव्यश्चेति प्राप्ते। छंदसि शायजपि दृश्यः। शायजपि स्यात्। छंदसि दृग्रहोर्भः। छंदसि गृनाग्राह्यृहणेत्यर्थः। जनात्। जहारेत्यर्थः॥ ॥व्यत्ययोबहुलं॥ ॥शवादिविकरणानां

छंदसि बहुलं व्यत्ययः स्यात्। नेदति। क्तिनस्तिङ्। इतिप्राप्ते मरति। म्रियतइत्यर्थः॥ बहुलोक्तिः सर्वविधिव्यभिचारार्थः। सुसिङ्। पग्रहालिंगनरणाकालहलस्वरकर्तृसडोश्च व्यत्ययमिच्छति। शास्त्रकृदेषां सोपि वसिध्वतिव्याङ्लुकेनउपग्रहः परस्मैपदात्मनेपदानां यथमनुरुषादि लिङ्याशिष्याशीर्लिङि। ध्वतोरङ्। यत्ययः स्यात्। छंदसि। यासुटिकृतो। अतोयेसः। स्कोयोगेयंगमेमाव्यत्ययः॥ वोचेमाविदेयोरुहेयोदृशेयोः॥ ॥छंदस्युभयथा॥ ॥ध्वन्वधिकारोक्तः सर्वोपि यत्ययः सार्वधातुकार्द्धातुकसंज्ञः स्यात्। छंदसि वर्द्धउवर्द्धेत्वित्यर्थः। आर्द्धधातुकत्वात्तिलोपः। विशरेसुत्विरे॥ ॥लिङर्थेलेट्॥ ॥लिङर्थेविध्या

दोधुनोर्लेट्यत्यय्यः स्याच्छंदसि सिलुक्लंलेटि॥ ॥धुतोः सिशृत्ययोर्वलुक्लेस्याल्लेटि॥ ॥इतश्चलोपः परस्मैपदेष्वलेटस्तिडामितो लोपेवास्याश्च॥परस्मैपदेषु॥लिटो डाटोलेटश्चाट्आटूतावाद्यमोस्नः॥तौस्वपितौजोषिषतातिषतामंदिषता पक्षेपतांदिदिक्षाउदधिंच्यावयामि॥ ॥सउन्नमस्य॥ ॥लेट्उन्नमसकारस्य वालोपःस्याच्चकरवावापक्षेकरवावःटेरेत्रे॥ ॥आतएे॥ ॥येट्आकार स्यएेस्यात्॥मंक्ष्वेथे॥विधिसामर्थ्यादेटएत्रेनमंत्रयेतां॥ ॥वैतोऽन्यत्र॥ ॥आ तएेविषयंविनालेटएकारस्यएेस्याद्वा॥पक्षेक्ष्वसाएेतोन्यत्रकिंमंत्रा यते॥उपसंवादाशंकयोश्च॥ ॥प्रणवेधेआशंकायांवलेट्स्याच्चाग्रहमेवा

वपश्चनामाच्चोविडिह्लायंतोनरकंपतामा॥ह्वमदरुहिन्यःछंदसि॥एन्यःश्नेरङ्स्याछंदसि अकरच्चाअमरच्चाअदरच्चा॥अरुहत्वाअुष्टएष्ट वृन्यःछंदसि॥एन्योहेर्धिःस्याच्छंदसिअुघीहवाअुणुधीगिरः॥॥अन्येषामपिदृश्यतइतिदीर्घः॥॥धृषिौउरुणाकृधिौअपाहधिवाछंद सिहिरपिह्लास्याच्छंदसि॥आडितश्चापिवेनाडितोहेर्धिस्याच्चारारंधिष्वंधिष्वोधिपित्वा न्नावाश्रीणीहि॥ ॥आदेगामहनजनःकिकिलोलिङ्वा॥ ॥आदेतादवर्णोताङमादेश्च किकिनोस्मच्छंदसितौवलिङूत्वद्विवापिःपकिवेाच्छत्संतांगुणवाक्षर्थेवङ्लंछंदसीत्व त्वेाजयुरिःजगमिःजघ्निः॥उमर्थेसेसेनसेत्रसेङ्सेकसेरध्यैअध्यैच्चकध्यैकध्यैच्चशध्यै शध्यैच्चातवेतवेङूतवेनः॥ ॥क्षतोरेतेष्वत्वाःस्युछंदसिउमनोर्थेसेावङ्लेराध्यैसेच्॥ता वामध्यैअसेअसेच्चाजीवसेऊधर्यवाकसेच्चश्रियसेअध्यैअध्यैच्चआचरध्यैकध्यैकध्यै च्चआऊवध्यैचोध्यैशध्यैच्चापिवध्यैमादयध्यैतवैयातवैतवेङ्सूतवैतवेच्चकर्त्तवैवाकर्ते

मित्यर्थः। अयेरो हिंसो। अव्यथिष्यो एतनिपात्याः। अत्यानुरादुं। अव्यापित्रमित्यर्थः॥ दशविरव्यत्र
निपात्यो। ईक्षुविरव्यात्रमित्यर्थः॥ ईश्वरतोसुकसुनो। ईश्वरशपपदधातोरेतोसुमर्थेईश्वरा
दिचरितोः। ईश्वरो विलिषः॥ ॥कृत्यार्थतवेकेन्केन्यत्वनः॥ धातोरेतेसुः कृत्यानामर्थसाद
कर्मणोः॥ तवे। अवेतवेकेन्। अयगाहोकेन्यः। दिदृक्षेण्यः। त्यकत्वासृष्टिदोः कसुन्। त्यो
त्योकसुनस्याऽवलक्षणेनुमर्थेपुराक्रूरस्यविसृपोविरप्शिन्॥ पुराजनेन्यत्रादृदः। ऋ
जनःसनंताछंल्यतोलोपः॥ तस्यश्वरंप्रतिष्ठानिवत्तावात्॥ ॥लितिलितिपरेत्वं
मुदात्तेस्यादितिईकारस्योदात्तता। विकीर्षकः॥ अदेः क्तिनिक्तेव्यङ्गलंछंदसिविघस्व
घस्निनसोर्हलिलेत्युपधालोपः। मलोमलीतिसलोपः। घञोगयोर्लोपस्यस्थानिवत्वात्
घस्यङङ्॥ समानाग्धिः। सग्धिः॥ इत्यादिप्रयोगमनुसृत्यानुरक्षातव्यं॥ ॥इतिवैदिकी
प्रक्रिया॥ ॥आनंत्यात्सर्वशःशब्दोनशक्यतेनुशासितुं। बालमुत्पत्तयेस्मात्तिसंक्षिप्ता

क्रियाकौमुदीसेयंरामचंद्रप्रकाशिता। अस्यचस्मोवध्मस्त्रकौ
स्त्रियाविराजयतिमुक्तगस्त्रितिर्मुग्धहासावलोकः॥ घशाभितजनंयोविहलस्वा
न्तदीपः। सचकितमिवलक्ष्मीसेवतेयत्पदाब्जेललिततरकरान्यंसाधुसंवाहयंती
॥ ॥इतिश्रीपरमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीमहीपालाचार्ययुरुब्रह्मप्यश्री
मद्रामचंद्राचार्यकृताप्रक्रियाकौमुदीसमाप्ता॥ ॥शुभमस्तु॥ ॥संवत्१९१०
वर्षे॥ माघवदि५बुधेश्रीतोडाडुर्यंतप्समीपेवोजासंकरुरोवर्त्तेज्योतिश्रीपरि
पुरामतत्प्रज्योतिषीत्तवानीदासईश्वरदासेनइदंप्रक्रियाकौमुदीहिरण्यार्थलोपि
तं॥

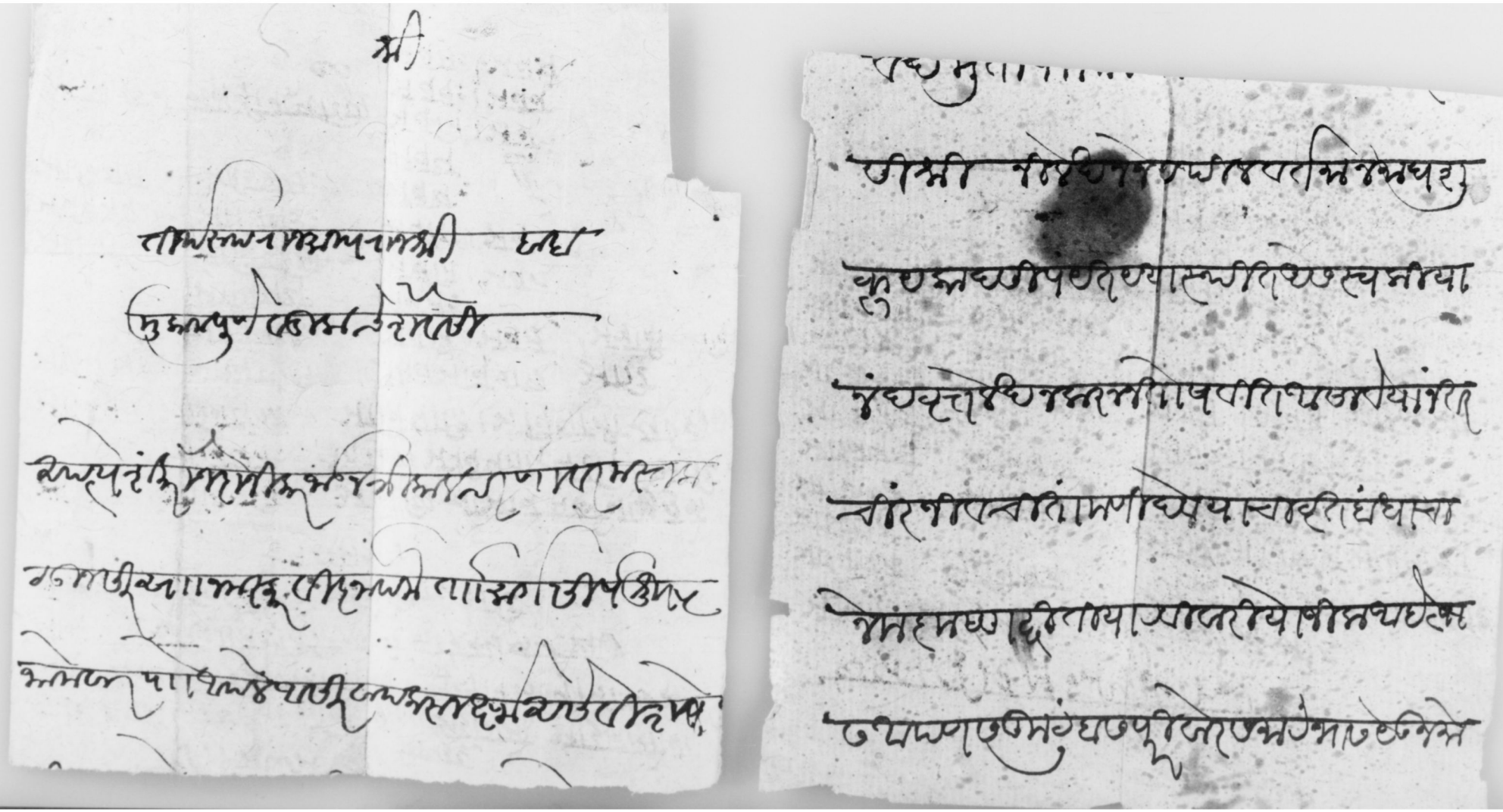

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

लेटः सिप्रत्ययकरणः वैकल्पिकः ॥ अडागमोः आडागमोवा
सिपोणिच्चंवा ॥ इकारलोपोवा ॥ सुकारलोपोवा ॥ ८२
आकारऐकारः ॥ तदतिरिक्तेएकारस्यैकारोवा
तत्रभूधातोः सिपिलेटि णिच्चे अटि
+परस्मै+

भाविषत् । भाविषति
भाविषतः
भाविषन् । भाविषंति
भाविषः । भाविषसि
भाविषथः
भाविषथ
भाविषं भाविषमि
भाविषव भाविषवः
भाविषम भाविषमः

अत्रणिच्चाभावेसार्वधातुके
तिगुणेभविषतीत्यादि ॥ आटि
भाविषाति । भविषाती त्यादि ॥

सिबभावेरूपं आटि
भवति । भवत् भवाती त्यादि
भवतः
भवंति । भवन्
भवसि । भवः
भवथः
भवथ
भवमि । भवं
भवावः । भवव
भवामः । भवम

SHRI BHAU DAJI
MEMORIAL

संकलनेनवमीकृपा

भूधातोः लेटि आत्मने-सिपिणिच्चे अटि

भाविषते भाविषते
भाविषेते
भाविषंते भाविषंते
भाविषसे भाविषसे
भाविषेथे
भाविषध्वे भाविषध्वे
भाविषे भाविषे
भाविषवहे भाविषवहे
भाविषमहे भाविषमहे

णिच्चाभावेभविषतेइत्यादि
आटिभाविषातेभविषातइ
त्यादि ॥

सिबभावेरूपं अट्
भवते । भवते आटिभवा
भवेते तेइत्यादि
भवंते । भवंते
भवसे । भवसे
भवेथे
भवध्वे । भवध्वे
भवे । भवे
भववहे । भववहे
भवमहे । भवमहे

संकलनेषष्णवमीकृपा